

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV ÖST RAPPORT 2008:29

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING

FÅGELSTAPROJEKTET

Fem arkeologiska undersökningar i västra Östergötlands slättbygd

Invid RAÄ 21 och RAÄ 27, RAÄ 225, RAÄ 14–19 Västra Stenby socken

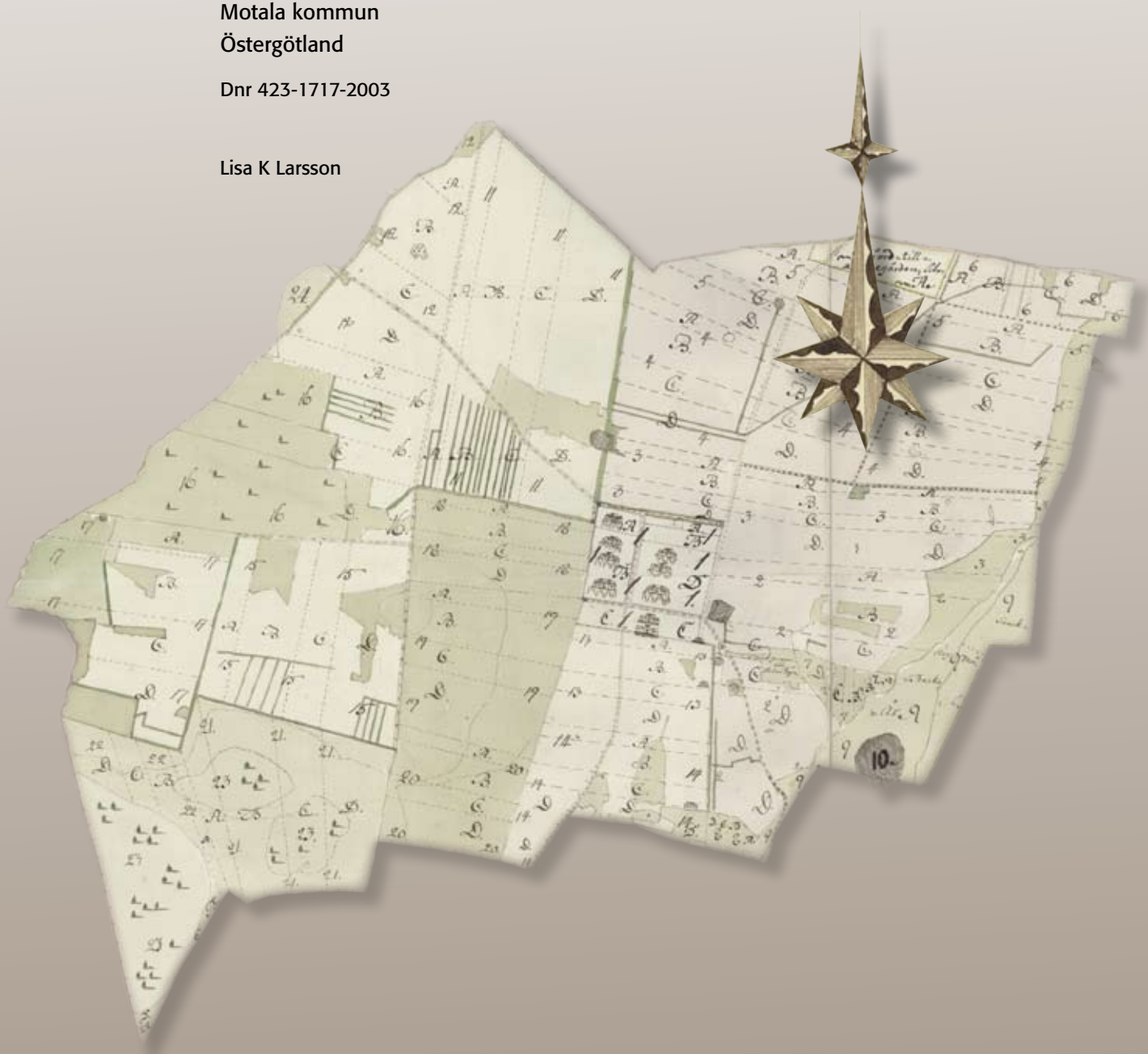
RAÄ 32 och RAÄ 26 Fivelstad socken

Motala kommun

Östergötland

Dnr 423-1717-2003

Lisa K Larsson

UV ÖST RAPPORT 2008:29

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING

FÅGELSTAPROJEKTET

Fem arkeologiska undersökningar i västra Östergötlands slättbygd

Invid RAÄ 21 och RAÄ 27, RAÄ 225, RAÄ 14–19 Västra Stenby socken
RAÄ 32 och RAÄ 26 Fivelstad socken

Motala kommun

Östergötland

Dnr 423-1717-2003

Lisa K Larsson

Riksantikvarieämbetet

Avdelningen för arkeologiska undersökningar

Riksantikvarieämbetet

Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV Öst

Roxengatan 7, 582 73 Linköping

Tel. 010-480 81 40

Fax 010-480 81 73

uvost@raa.se

www.arkeologiuv.se

Omslagsbild 1775 års storskifteskarta över Fågelstads by.

Produktion/grafisk form Britt Lundberg

Grafik Lars Östlin

Foto RAÄ, UV Öst

Utskrift UV Öst, Linköping 2008

Kartor ur allmänt kartmaterial, ©Lantmäteriverket, 801 82 Gävle. Dnr L 1999/3.

© 2008 Riksantikvarieämbetet

UV Öst, Rapport 2008:29

ISSN 1404-0875

Innehåll

Inledning 7

- Ärendet 7
- Fornlämningsområden 7
- Organisation och uppföljning 8

Undersökningarnas förutsättningar 9

- Landskap, topografi och fornlämningsmiljö 9
 - Landstorp 9
 - Fågelstads by 10
 - Hallingstorp 12
 - Sund 13
 - Russingstorp 14
- Tidigare undersökningar 14
 - Landstorp 14
 - Fågelstads by 15
 - Hallingstorp 15
 - Sund 15
 - Russingstorp 15

Projektets syften, målsättningar och frågeställningar 16

Metod och genomförande 18

- Undersökningsmetodik och dokumentation 18
- Prioriteringar 18
- Förändringar och särskilda omständigheter 18

Kommunikationsinsatser 20

Resultatredovisning Landstorp 23

- Område A, Landstorp (schakt 3778) 23
 - Konstruktioner, område A 27
 - Stolphål 28
 - Rännor 28
 - Härdar, härdgropar, kokgropar och gropar 28
 - Ugnar 28
 - Fyndmaterialet, område A 29

Område B, Landstorp (schakt 8598, 8710, 8788) 29

- Konstruktioner, område B 30
- Stolphål 30
- Härdar 30
- Gropar 33
- Ugnar 33
- Väg 33
- Fyndmaterialet, område B 33

Område C, Landstorp (schakt 8312) 34

- Konstruktioner och stolphål, område C 35
- Gravar 37
- Rännor 40
- Härdar, härdgropar och gropar 40
- Fyndmaterialet, område C 40

Sammanfattning av undersökningsresultaten 40 från Landstorp

- Neolitisk tid 40
- Övergången mellan yngre bronsålder 41 och äldre järnålder
- Förromersk järnålder 41
- Vendeltid och vikingatid 41
- Historisk tid 41

Resultatredovisning Fågelstads by 43

Område A, Fågelstads by (schakt 1239) 45

- Konstruktioner, område A 45
- Odlingslager 46
- Kulturlager 46
- Syllstensrad 47
- Stolphål 47
- Härdar 48
- Gropar 48
- Fyndmaterialet, område A 48

Område B, Fågelstads by (schakt 1474, 3199, 3213) 49

- Skärvstenslager och odlingslager 49
- Stolphål 49
- Härdar 49
- Gropar 50
- Fyndmaterialet, område B 50

Område C, Fågelstads by (schakt 1056, 1385)	50
Sammanfattning av undersökningsresultaten från Fågelstads by	51
Övergången mellan yngre bronsålder och äldre förromersk järnålder	51
Yngre romersk järnålder	51
Folkvandringstid, vendeltid och vikingatid	51
Tidigmedeltid	52
Historisk tid	52

Resultatredovisning Hallingstorp 55

Område A, Hallingstorp (schakt 3761)	55
Konstruktioner, område A	58
Stolphål och käpphål	61
Härd och grop	61
Övriga anläggningar	61
Fyndmaterialet, område A	61
Område B, Hallingstorp (schakt 3680, 3721, 9209)	61
Konstruktioner, område B	63
Stolphål och käpphål	66
Härdar och härdgropar	66
Gropar	66
Brunn	66
Övriga anläggningar	66
Fyndmaterialet, område B	67
Område C, Hallingstorp (schakt 8862)	67
Konstruktioner, område C	68
Stolphål och käpphål	72
Härdar och kokgropar	72
Gropar	72
Rännor	72
Fyndmaterialet, område C	73
Område D, Hallingstorp (schakt 7575, 9238)	73
Stolphål och gropar	74
Härdar, ugn och ränna	74
Lager	74
Fyndmaterialet, område D	74
Sammanfattning av undersökningsresultaten från Hallingstorp	74
Neolitisk tid och äldre bronsålder	74
Yngre bronsålder	75
Förromersk och romersk järnålder	75

Resultatredovisning Sund 79

Område A, Sund (schakt 4503)	79
Konstruktioner, område A	79
Stolphål	82
Odlingslager och stenpackningar	82
Ugnar	82
Fyndmaterialet, område A	83
Område B, Sund (schakt 3239, 4716)	85
Konstruktioner, område B	85
Stolphål	88
Rännor	88
Kokgropar och gropar	88
Brunnar	88
Stenpackning	88
Övriga anläggningar	89
Fyndmaterialet, område B	89
Område C, Sund (schakt 506)	89
Konstruktioner, område C	89
Stolphål	90
Gropar och lagerrester	90
Härdar och övriga anläggningar	90
Fyndmaterialet, område C	90
Område D, Sund (schakt 1809)	93
Konstruktioner, område D	94
Stolphål	94
Härdar och härdgropar	94
Övriga anläggningar	94
Fyndmaterialet, område D	94
Område E, Sund (schakt 701)	94
Sammanfattning av undersökningsresultatet från Sund	94
Mesolitisk tid	94
Neolitisk tid	95
Bronsålder	97
Övergången mellan yngre bronsålder och äldre förromersk järnålder	97
Yngre romersk järnålder	97
Vendeltid och vikingatid	97
Historisk tid	97

Resultatredovisning Russingstorp 99

Område A, Russingstorp (schakt 4832)	99
Odlingslager och årderspår	101
Gropar	101
Härdar och härdgropar	101
Stolphål och brunn	101
Övriga anläggningar	101
Fyndmaterialet, område A	101
Område B, Russingstorp (schakt 3711, 7016)	102
Konstruktioner, område B	105
Odlingslager	107
Årderspår	108
Stolphål	108
Gropar	108
Härdar, härdgropar och kokgropar	108
Rännor	108
Brunn	108
Övriga anläggningar	108
Fyndmaterialet, område B	109
Område C, Russingstorp (schakt 6411, 6420, 6428, 6450, 6458, 6466, 6470, 6474, 6478, 6482)	109
Sammanfattning av undersökningsresultatet från Russingstorp	111
Neolitisk tid	111
Bronsålder	111
Förromersk järnålder	112

Utvärdering av resultaten från de fem undersökningarna 113

Mesolitikum	113
Tidigneolitikum	113
Senneolitisk tid/äldre bronsålder	113
Mellersta bronsålder	114
Yngre bronsålder/äldre järnålder	114
Yngre järnålder/medeltid	114
Historisk tid	115

Publicering och vidare utvärdering 116

Basrapport	116
Vetenskapliga bearbetningar och analyser	116
Populärvetenskapliga arbeten	116
Vidare utvärdering	116
Avslut	117

Referenser 118

Otryckta källor	119
Muntliga uppgifter	119

Administrativa uppgifter 120

Bilaga 1. Landstorp Anläggningstabeller och fyndtabell 121

Bilaga 2. Fågelstads by Anläggningstabeller och fyndtabell 134

Bilaga 3. Hallingstorp Anläggningstabeller och fyndtabell 142

Bilaga 4. Sund Anläggningstabeller och fyndtabell 156

Bilaga 5. Russingstorp Anläggningstabeller och fyndtabell 166

Bilaga 6. Externa rapporter

- Vedartsanalyser (Ulf Strucke) 178
- Makrofossilprover (Mats Regnell) 181
- Pollenprover (Sven Karlsson)
- Osteologisk rapport (Berit Sigvallius)

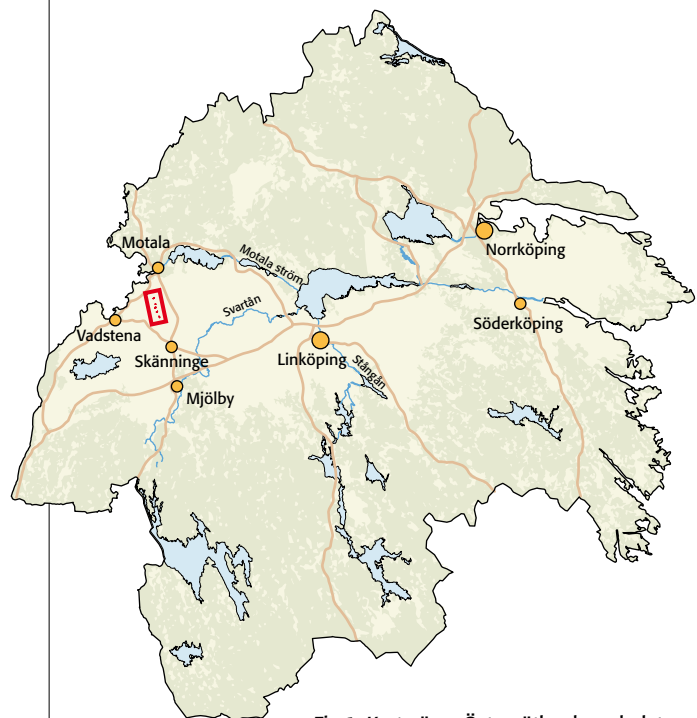

Fig 1. Karta över Östergötland med platserna för de fem undersökningarna markerade.

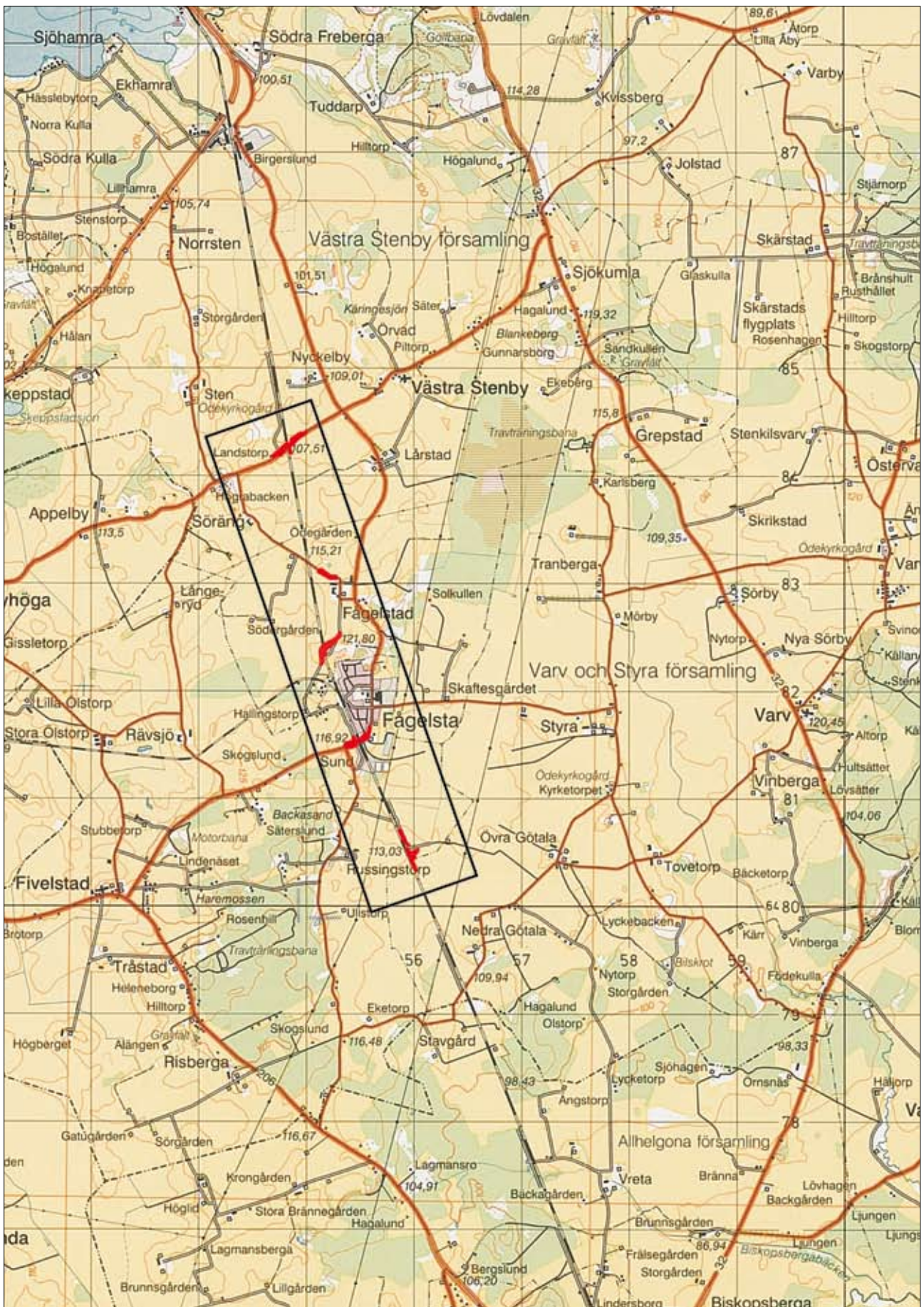

Fig 2. Topografiska kartan med undersökningarna markerade. Från norr till söder; Landstorp, Fågelstads by, Hallingstorp, Sund och Russingstorp. Skala 1:50 000.

Inledning

Ärendet

Riksantikvarieämbetet (RAÄ), Avdelningen för arkeologiska undersökningar, UV Öst, har med anledning av Banverket, Östra Banregionens planering för utbyggnad till dubbelspår av järnvägssträckningen mellan Motala och Mjölby och därtill anslutande planskilda korsningar utfört särskilda arkeologiska undersökningar längs med sträckan. De arkeologiska undersökningarna har skett på uppdrag av Länsstyrelsen i Östergötland, under perioden åren 2003–2005. Undersökningarna ägde rum inom sammanlagt fem skilda lokaler: Landstorp, Fågelstads by och Hallingstorp i Västra Stenby socken samt Sund och Russingstorp i Fivelstads socken, Motala kommun, Östergötland. Sammanlagt undersöktes ca 23 300 m².

De fem lokalerna utgjorde tillsammans delprojektet *Fågelstapjektet*, vilket i sin tur är ett av sammanlagt tre delprojekt inom det stora, övergripande linjeprojektet *Slättbygdsprojektet – västra Östergötland i ett långtidsperspektiv* som har drivits av RAÄ, UV Öst. Fågelstapjektets specifika tema, till vilket fältinsatserna har relaterats, har varit *Slättbygdens människor – bebyggelseförändringar i ett långtidsperspektiv*. Formuleringen av temat gjordes med särskild hänsyn till de fornlämningsmiljöer som fanns i området samt till de målsättningar som ställdes upp med utgångspunkt från förundersökningarnas resultat. Slättbygdsprojektets övriga två specifika teman bestod i *Möten under mesolitikum* (Motalaprojektet) samt *Urbaniiseringsprocesser* (Skänningeprojektet).

Föreliggande dokument utgör en arkeologisk avrapportering av Fågelstapjektets undersökningar. Dokumentet är utformat som en *Basrapport*, vilket innebär en dokumentation av fältarbetsfasen, en deskriptiv redovisning av undersökningsresultaten. Huvudsyftet är att kortfattat presentera resultaten från Fågelstapjektets undersökningar, emellertid med en så komplett samling data som möjligt. Rapporten redovisar även eventuella avsteg, förändringar och tillägg i förhållande till undersökningsplanen. I rapporten anges dateringarna som ¹⁴C-analyserna givit med 2 sigma om inget annat anges. I tabellerna över ¹⁴C-dateringarna anges de kalibrerade årtalen med både 1 och 2 sigma samt de okalibrerade värdena. Vad gäller planfigurerna över undersökningsområdena bör också påpekas att anläggningar vilka utgick inte har gjorts synliga på dessa. I res-

pektive undersökningslokals Intrasisprojekt sparas emellertid alla anläggningar, även de som har utgått.

Basrapporten inleds med en presentation av projektet, därefter följer undersökningarnas förutsättningar, projektets syften och målsättningar samt metodval. Efter en redogörelse av projektets kommunikationsinsatser redovisas resultaten från undersökningarna lokal för lokal, varefter en sammanfattande syntes följer. Rapporten avslutas med projektets olika publiceringar samt tänkbara vidare arbeten. Bilagan är uppdelad för varje lokal som i sin tur innehåller anläggnings- och fyndtabeller. Dessutom föreligger även en sista bilaga med de externa rapporterna från de naturvetenskapliga analyserna; vedart, makrofossil, pollenprover och de osteologiska bestämningarna (se innehållsförteckningen).

Fornlämningsområden

De fem undersökningsområdena som omfattades av Fågelstapjektet kan sammanfattas, från norr till söder, enligt följande:

Landstorp, invid RAÄ 21, 27, Västra Stenby socken, Motala kommun: Tidigneolitisk boplatz med mesulahus. Boplatz från övergången mellan neolitikum – senneolitikum med bl a hyddor. Ett flertal gropschaktugnar från övergången mellan brons- och järnålder. Boplatzlämningar från förromersk tid. Gravar och kultbyggnad från vendel- och vikingatid. Medeltida vägsträckning. Ytan som kom att beröras uppgick till 6000 m².

Fågelstads by, RAÄ 225, Västra Stenby socken, Motala kommun: Fossil åkermark från övergången bronsålder – järnålder. Boplatz med bl a hantverkshus från yngre järnålder. Tidigmedeltida anläggningar. Smedja från historisk tid. Här kom närmare 2100 m² att beröras.

Hallingstorp, invid RAÄ 14–19, Västra Stenby socken, Motala kommun: Boplatzlämningar och lösfynd från stenålder – äldre järnålder. Stor boplatz från äldre järnålder med sex hus, ett gårdstun samt ett större aktivitetsområde med en stor mängd härdar och sotiga gropar. Husen utgjordes av långhus, fyrstolpshus samt uthus/förrådshus. Undersökningsytorna omfattade totalt 8200 m².

Sund, invid RAÄ 32, Fivelstad socken, Motala kommun: Tidigneolitiska boplatzlämningar. Senneolitisk boplatz med bl a mesulahus och hydda. Boplatz från mitten av

bronsålder. Boplats och brunnsområde från övergången brons- och järnålder. Boplatslämningar från yngre romersk tid. Vendel/vikingatida hus, tidig byetablering? Undersökningsområdet uppgick till 4200 m².

Russingstorp, invid RAÄ 26, Fivelstad socken, Motala kommun: Boplatslämningar från neolitisk tid. Fossil åkermark från bronsålder. Bronsålderstida boplats. Förromersk fossil åkermark. Förromerskt aktivitets- eller hantverksområde. I Russingstorp undersöktes sammanlagt en 2770 m² stor yta.

Organisation och uppföljning

Undersökningarna ingick delvis i en gemensam projektorganisation för hela Slättbygdsprojektet. Projektövergripande frågor behandlades inom en projektledningsgrupp. Avsteg från undersökningsplanerna samt förändrade prioriteringar behandlades i projektledningsgruppen och beslutades av projektchefen i samråd med enhetschefen för UV Öst, ytterst efter uppföljning i samråd med Länsstyrelsen och Banverket.

I projektledningsgruppen för Slättbygdsprojektet ingick

- Projektchef för slättbygdsprojektet: Anders Kaliff (vid undersökningstillfällena även projektchef vid RAÄ, UV Öst).
- Projektledare Motaladelen: Tom Carlsson.
- Projektledare Fågelstadelen: Göran Gruber.
- Projektledare Skänningedelen: Rikard Hedvall.

Delprojektet Fågelstapjektets projektorganisation bestod av

- Projektledare: Göran Gruber, RAÄ UV Öst.
- Biträdande projektledare: Lisa K Larsson, RAÄ UV Öst.
- Arkeolog som ansvarade för GIS-arbete: Lars Lundqvist, RAÄ UV Öst.
- Amanuenser under fältarbetet: Bertha Amaya Flores, Linus Hagberg, Britt Ajneborn, Christina Helander, Malin Axelsson och Veronica Palm, samtliga tillhörande RAÄ UV Öst.

En projektövergripande referensgrupp för hela Slättbygdsprojektet bestod av

- Professor emeritus Hans Andersson, Institutionen för arkeologi och antikens historia, Lunds Universitet.
- Professor Ola Kyhlberg, Institutionen för arkeologi och antik historia, Uppsala universitet.
- Professor Jan Paul Strid, Institutionen för språk och kultur, Linköpings universitet.
- FL Johan Berg, Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet.
- FD Mats Anglert, RAÄ UV Syd.
- FD Mats Regnell, Arkeologiskt Naturvetenskaplig Laboratorium, Göteborg.

De externa referenserna och specialisterna för Fågelstapjektet utgjordes av

- Professor Peter Aronsson, Tema Q, Linköpings universitet. Leder utvärderingen av den publika verksamheten och den kunskapsåterföring som projektet genererat ur ett beställar- och mottagarperspektiv.
- FD Sven Karlsson, Institutionen för Naturgeografi och kvartärgeologi, Stockholms Universitet. Bidrar med expertkunskaper till den miljöarkeologiska analysen.
- Arkeolog Marie Ohlsén, Östergötlands Länsmuseum. I det arkeologiska uppdraget låg även förmedling av de uppnådda resultaten till uppdragsgivare, berörda institutioner och allmänhet. Länsmuseets del koncentrerades på förmedling via olika medier.

För de vetenskapliga frågorna inom varje delprojekt fanns en kontinuerlig dialog med referensgruppen och övriga externa experter. Flera av referenspersonerna deltar också aktivt i det vetenskapliga arbetet.

Förändringar inom projektorganisationen har under projektets gång ägt rum. Anders Kaliff har avslutat sin tjänst som projektchef på UV Öst och är numera biträdande avdelningschef för UV. Projektledare Göran Gruber började vid fältarbetenas slut istället att arbeta vid Tema Q, Linköpings universitet med utvärderingen av den publika verksamheten samt med kunskapsåterföringen. Gruber ersattes då av Lisa K Larsson. Tjänsten som biträdande projektledare ersattes i sin tur vid fältarbetets slut av Christina Helander.

Undersökningarnas förutsättningar

Landskap, topografi och fornlämningsmiljö

De fem undersökningsområdena låg i västra Östergötlands slättbygd. Bygden karaktäriseras av flacka eller svagt böljande slättmarker, som till stor del utgörs av fullåkersbygd med endast få bevarade åkerimpediment. Av det närmast mosaikartade 1700-talslandskapet, som möter oss på de historiska kartöverläggen, återstår idag mycket lite. I princip är det bara bebyggelselägen och ägo gränser som är igenkännbara. Det äldre landskapets mångfald av marktyper innebar att marken utnyttjades efter sina naturliga förutsättningar, exempelvis som åkermark, ängsmark, betesmark, hagmark etc. Då fanns följaktligen även en rikare förekomst av obrukbara impediment och våtmarker. Det moderna landskap vi möter idag avslöjar mycket lite av den äldre markanvändningen. Emellertid döljer sig en rik bygds historia under det moderna slättlandskapet; med gårdsbebyggelser, gravar, åkersystem, vägar, tings- och mötesplatser, religiösa offerplatser, stormännens gårdar osv. Lämningar som i dag är helt osynliga för blotta ögat. Men hjälp av informationen från de arkeologiska undersökningarna, lösfyndstudier, ortnamn, kulturgeografiska studier söker vi återskapa fragment av det äldre landskapet, hur det utnyttjats och vilka funktioner som knutits till de olika platserna under äldre tid.

I denna del av landskapet har tyvärr få fornlämningar lämnats helt orörda. Järnvägssträckan går genom ett område där lämningar med dateringar till sten- och bronsålder tidigare varit i stort sett okända. Lösfynd, främst i form av yxor, talar dock för att trakten nyttjats relativt intensivt under dessa perioder. För detta talar också områdets naturliga förutsättningar, väl-dränerade sandjordar i anslutning till (dåtida) vattendrag eller kärrmarker. Området visar även på att ha varit en rik järnåldersbygd. Här finns ett stort antal runstenar, rika gravfynd och ett för landskapet ovanligt stort antal vikingatida skattfynd. Inom det aktuella området förekom före undersökningarna ett litet antal gravar och gravfält på kvarvarande impediment. Däremot var inga järnåldersboplatser kända, även om vissa ortnamn talade för att dessa kan ha legat invid de medeltida byarna. I en tidigare gjord genomgång av fynd från yngre järnåldern som kunde indikera centralplatser pekades bland annat området kring Sten och Kälvsten i Västra Stenby socken ut (Lindeblad & Nielsen 1997).

Mitt i denna del av landskapet ligger Fågelsta samhälle, mellan Skänninge och Motala. Landskapet norr om Fågelsta kan karaktäriseras som en kuperad småskalig bygd, en öppen odlingsbygd med långsträckta höjder. Alldeles invid Fågelsta finns ett område med skogsklädda höjdstreckningar. Söder om samhället dominerar mellanskafliga flacka dalgångar. De aktuella undersökningslokalerna befann sig norr om, inom och söder om samhället, längs med en sträcka på drygt 4 kilometer utmed järnvägen.

Landstorp

Lokalen vid Landstorp låg längst norrut, cirka två kilometer norr om Fågelsta samhälle. Landskapsbildens domineras av en markerad höjdrygg i nord – sydlig riktning cirka 500 meter sydväst om undersökningsområdet, den så kallade Högrabacken. I krönläget och på nordöstslutningen av höjden ligger ett omfattande järnåldresgravfält (RAÄ 21), vilket består av ett stort antal stensättningar, högar samt en treudd. I direkt anslutning till gravfältet finns en fyndplats för en grönstensyxa, lerkrukor och ben (RAÄ 58), som med sannolikhet visar platsen för även en neolitisk begravning. Enligt traditionen stod också ett slag mot den danske fältöversten Daniel Rantzau på Högrabacken under det Nordiska sjuårskriget någon gång mellan åren 1563 och 1570 (Larsson 1987:41ff). Ytterligare ett järnåldersgravfält (RAÄ 27) med högar och stensättningar ligger strax nordväst om undersökningsområdet. I anslutning till de båda gravfälten finns fossila åkerytor.

Strax norr om Högrabacken ligger byn Sten med den nu rivna Stens kyrka som har medeltida anor (RAÄ 23). Vid byn har två vikingatida skatter påträffats cirka 300 meter ifrån varandra, den ena med guld och den andra med silver. Gulds-katten bestod av fyra guldringar medan silverskatten innefattade armringar, ringar, bitsilver, arabiska och tyska mynt samt två torshammare och en silverpärla (Forsberg 1968).

Under medeltid omgavs området av fyra byar. Äldre kartor placerar Landstorp inom (byn) Nyckelbys södra åkergården. Nyckelbys bytomt låg 300 meter norr om undersökningsområdet. Drygt en kilometer nordöst om Landstorp ligger byn Kälvsten, idag Västra Stenby, med anor från medeltid. Vid Västra Stenby kyrka står en runsten med det äldsta kända dokumentet som omtalar vikinga-

färder österut. I kyrkomuren, vid den västra dörrtröskeln, skall även "en sten med spår av slingor" finnas inmurad (Ridderstad 1917:95). Sannolikt rör det sig om en lockhäll från en eskilstunakista (Lindeblad & Nielsen 1997:28).

Runt platsen för Kälvstens medeltida kyrka finns även en stark Birgittatradition. Tornet i nuvarande Västra Stenby kyrka är från Kälvstens romanska kyrka. Efter en sägen nämns tornets kammare som "Sankta Britas kammare" efter det att heliga Birgitta övernattat under en resa mellan Ulvåsa och Vadstena (Larsson 1987:97). Intill kyrkan, i kanten av landsvägen, ligger en källa (RAÄ 46) som bär namnet "Sankta Britas källa". Enligt traditionen ska Birgitta ha grundat källan (Ridderstad 1917:95; Åström 1962:81).

Fågelstads by

En dryg kilometer söderut, på en höjdrygg norr om Fågelsta samhälle och sydväst om Tranberga mosse ligger Fågelstads by. Det äldre kartmaterialet visar att det sydväst om byn förr fanns omfattande mossmarker och att åkermarken då var koncentrerad till det norra och det östra gårdet. Området väst och nordväst om byn består idag av åkermark som delas upp av järnvägen och bygatan. Bytomten ligger på en liten ås i landskapet och öster om byn sluttar terrängen

neråt mot flackare mark fram till den utflyttade Skattegården som ligger på en svag förhöjning. De lägre områdena har troligen periodvis varit vattensjuka och sankta.

Fågelstads by nämns ett par gånger i skriftliga källor från sent 1300-tal. År 1345 nämns det att byn *Fughlustadhum* skänkte ½ åttingdels mark till Linköpings domkyrka. Nästan 30 år senare, närmare bestämt år 1373, nämndes byn återigen men nu som *Fughilstada* (Tham 1854-55:672f; Ridderstad 1917:96). Det har föreslagits att namnet bygger på ett personnamn, men det kan också syfta på att det en gång fanns gott om skogs- eller sjöfågel på platsen (Larsson 1987:110). Generellt brukar man säga att namn med efterleden *-stad* kan härledas till järnåldern (Brink 1990:39), något som också stärks av det arkeologiska materialet. Storskifteskartan från år 1775-76 visar att det vid den tiden fanns fyra bebyggda tomter och fyra mindre torpenheter i Fågelstads by. Idag består byn av två gårdar/tomter som ligger på var sin sida om byvägen.

Före de aktuella undersökningarna var mycket lite känt om Fågelstads by. Det finns dock en uppgift från mitten av 1600-talet om ett skattfynd i form av en stor kittel fylld med silver som ska ha hittats i en kärnbrunn på någon av tomterna, men huruvida det rör sig som om förhistoriska föremål eller ej framgår inte (Larsson 1987:110).

Fig 3. Fågelstads by i dag, sedd från söder. Foto RAÄ, UV Öst.

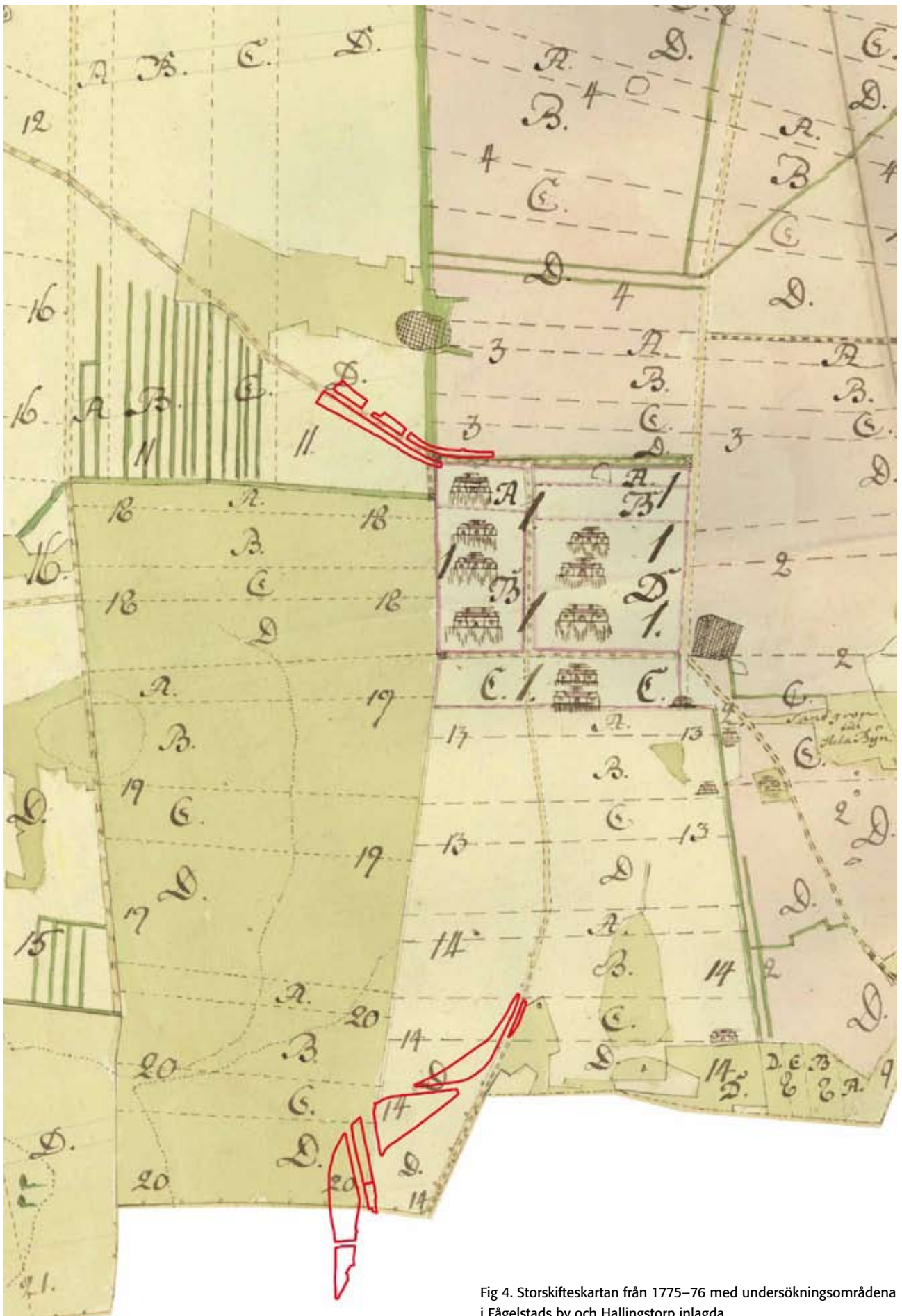

Fig 4. Storskifteskartan från 1775-76 med undersökningsområdena i Fågelstads by och Hallingstorp inlagda.

Fig 5. Stora delar av det en gång så omfattansrika järnåldersgravfältet i Hallingstorp består i dag av åker. Foto RAÄ, UV Öst.

Hallingstorp

Endast cirka 300 meter sydväst om Fågelstad bys södra gräns började nästa undersökningsområde, Hallingstorp. Området låg inom det som förr utgjort dels Fågelstad bys östra gärde och delvis på byns ängsmark, Storängen, samt på utjordsmark. Hallingstorp, som tidigare också gått under namnet Fågelstatorp, låg även beläget vid kanten av den stora Rävsjömossen, och strax sydöst om platsen anslöt Fågelsta samhälle.

Topografin kring Hallingstorp domineras av en mindre höjdrygg som sträcker sig i öst- västlig riktning direkt norr om Fågelsta samhälle och väster om undersökningsområdet. Höjdryggen urholkas av ett flertal dödisgropar som bildar små men djupa dalgångar med kärmark i botten. Dödisgroparna, som med sin naturliga vattentillgång erbjudit gynnsamma boplatshållanden, har under lång tid utsatts för omfattande grustäkt; särskilt ned mot det södra kärrområdet. På höjdryggen, i direkt kontakt med undersökningsområdet, ligger resterna efter ett järnåldersgravfält (RAÄ 14–19, UV 98). Gravfältet består idag av gravar, spridda enskilt eller i mindre grupper över höjden. Gravarna utgörs av 11 runda stensättningar, tre högar samt en rest sten. Gravfältet har dock tidigare varit betydligt mer omfattande och förmodligen sträckt sig ända från bygatan och österut över hela höjdryggen (Carlsson m fl, 2000:38f). På storskifteskartan över Fågelstad skattegårds ägor från 1775–76 syns i kanten av höjdryggen ett troligt Grenad-

järntorp (UV 95). Vid mitten av 1800-talet skall man enligt uppgift ha påträffat ett 40-tal stora stenar i anslutning till torpet (Nordenskjöld 1857:87). Om uppgifterna är riktiga representerar stenarna troligen flera nu helt utplånade gravkonstruktioner på gravfältet, t.ex. domarringar, stensättningar och resta stenar. I gravfältets västra del, i vad som nu är uppodlad ängsmark, kan man på storskifteskartan dessutom se en markering som möjligen är en grav. Taktverksamheten och det moderna jordbruket har decimerat gravfältet till sin nuvarande storlek.

Gravfältet har varit föremål för en handfull arkeologiska undersökningar. På 1920-talet undersöktes där en skelettgrav (RAÄ 84, troligen en av flera oupptäckta flatmarksgravar på gravfältet), som hade påträffats i kanten av en grustäkt. Vid undersökningstillfället uppmärksammades också ett tiotal små runda stensättningar i området, av dessa finns emellertid idag inga spår. I samband med ombyggnationen av landsvägen på 1970-talet undersöktes också en rund stensättning (RAÄ 17) (Cnattingius 1925:ATA; Östmark 1979).

Vid utredningen inför planerad ny sträckning av riksväg 50 registrerades ett flertal lösfynd vid Hallingstorp; en senneolitisk flintdolk (UV 134) som påträffades strax öster om undersökningsområdet, tre enkla skafthålsyxor från senneolitikum/äldre bronsålder (UV 130–133) i mossmarkerna i väster, samt en tjocknackig grönstensyxa, vilka ofta placeras i mellanneolitisk tid (Larsson m fl 1997:26, 29).

Sund

Inne i Fågelsta samhälle ligger Sund. Sunds gamla bytomt omnämns i de skriftliga källorna för första gången 1384. Byn låg på höjdryggen mellan Rävsjömossen i väster och Tranberga mosse i nordöst. Öster om höjdryggen finns låglänt mark som sannolikt under förhistorisk tid fram till utdikning på 1800-talet utgjort grunda sjöar eller våtmarker. I dag är stora delar av de omgärdande mossmarkerna uppodlade. Namnet *Sund* har föreslagits komma av att byn tidigare låg i anslutning till just detta sund (Strid 1993:90). Fram till 1700-talet begränsades bytomten av den gamla häradsvägen som idag heter Fivelstadvägen. I samband med storskiftet åren 1780–81 utökades bytomten även en bit väster om vägen och då lades det även till två nya tomter

norr om de tidigare. Storskifteskartan visar att byns samlade åkermark låg väster om byn i det norra och södra gärdet. Byn bestod då av fyra hemman och var på åtta attungar (Ericsson, muntligen). I kanten av det norra gärdet gränsade ägorna till Hallingstorp och Fågelstad bys utmark (Carlsson m fl, 2000:46).

Från Sunds ägor finns flera uppgifter om påträffade fynd. Bland annat har man hittat två skafthålsyxor och en spjutspets (Cnattingius 1954:ATA). Och under andra hälften av 1800-talet framkom under en mossrensning ett 30-tal träföremål, vilka beskrevs som spadar eller åror. Tillsammans med dessa fynd påträffades djurben och en krukskärva (Larsson 1955:ATA, Oldeberg 1955:ATA). Det finns också uppgifter om att man i samband med grävningssar-

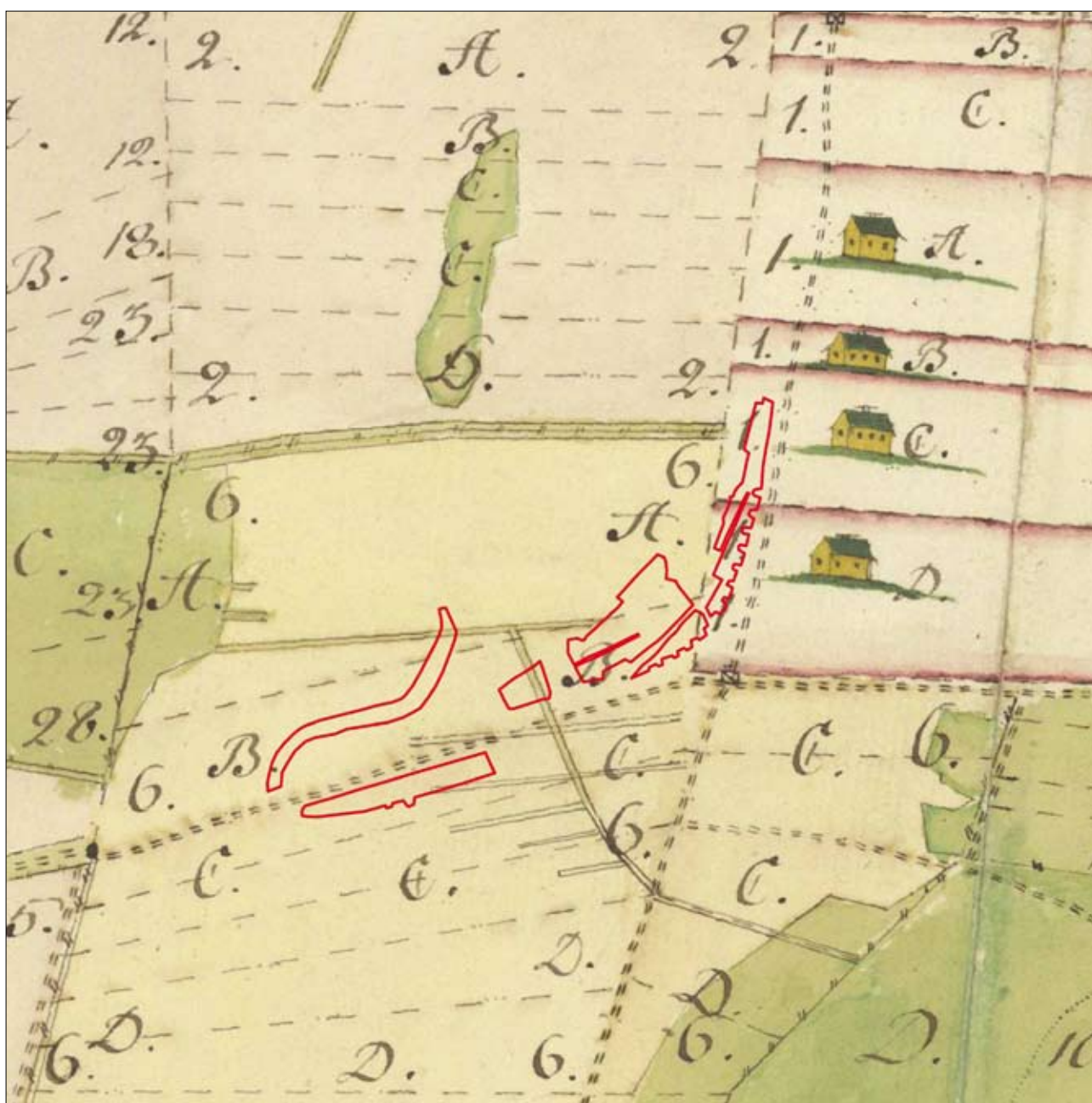

Fig 6. Storskifteskartan från 1780 med undersökningsområdet i Sund inlagt.

beten vid Fågelsta station nära Sunds Norrgård år 1884 påträffade skelettdelar av en människa. Där var även platsen för en cirka ”50 kvadratfamn” stor gravhög. Vid grävningar i högen framkom också delar av ett människoskelett (Luthander 1884:ATA). Och i samband med borttagandet av ett odlingsröse väster om bytomten år 1954 påträffades, på Sunds Södergårds ägor, ytterligare en skelettgrav (RAÄ 32). Den låg under odlingsröset i en nedgrävning invid ett större markfast stenblock. Dessa skelettfynd indikerar att enskilda gravar eller gravfält, som i dag är borta, legat nära platsen för Fågelsta station.

Russingstorp

Längst söderut, cirka en kilometer söder om Fågelsta samhälle låg undersökningsområdet vid Russingstorp. Där karaktäriseras landskapet av flacka utdikade åkermarker, vilka under förhistorisk tid förmodligen utgjort vattensjuka sankmarker eller igenvuxna fornsjöar. Kring dessa låglänta markpartier finns väl-dränerade höjdstråk där de kända fasta fornlämningarna och den förhistoriska bebyggelsen ligger. Uppodlingen under modern tid i området har inneburit att det idag främst bara finns nedslag av skadade fornlämningar och enstaka bevarade stensättningar kvar synliga ovan mark.

Medan de fasta fornlämningarna, som utgörs av till exempel gravar, ligger på höjdstråken finns lösfynden i form av sten- eller bronsyxor kring de låglänta, före detta vattensjuka, partierna. Även lägen mellan fast mark och våtmark är intressant ur denna synpunkt. I en sänka norr om undersökningsområdet har det påträffats en avsatsyxa i brons (RAÄ 26), vilken har daterats till äldre bronsålder. Uppe på åsen söder om fyndplatsen ligger ett antal mycket små åkerholmar markerade på 1725 års karta. Dessa kan möjligen vara markeringar för stensatta gravar vilka är helt bortodlade idag. Det har också hittats ett flertal malstenslöpare i åkermarkerna runt Russingstorp (Carlsson m fl 2000:55).

Tidigare undersökningar

Östergötland brukar delas upp i tre arkeologiska huvudregioner där fornlämningsfrekvensen är markant högre än i omgivande bygder: västra Östergötlands slättbygd, jordbruksbygden i Linköpingstrakten samt området kring Norrköping. Till skillnad från de två sistnämnda områdena har få exploateringsundersökningar tidigare utförts i den västra delen av landskapet. Undantag utgörs av de undersökningar som utförts i gränsområdet mot den söderut liggande skogsbygden inför ombyggnationen av E4:an till motorväg (Larsson 1996; Carlsson m fl 1997; Kaliff m fl 1997; Elfstrand 2001; Petersson 2001; Petersson m fl 2002) samt inför ombyggnationen av Riksväg 32 (Sköldebrand 1997; Helander & Zetterlund 1998). Ytterligare undersökningar som gjorts i västra Östergötland är de stadsarkeo-

logiska utgrävningar som företagits inför byggnationer i Vadstena och Skänninge (Hasselmo 1983; Hasselmo 1987; Hedvall m fl 2002). De undersökningar som är gjorda utanför städerna i de centrala delarna av den västra slättbygden har emellertid varit försvinnande få och dominerats av mindre undersökningar av enstaka förhistoriska gravar.

Utöver de redan nämnda undersökningarna (se *Landskap, topografi och fornlämningsmiljö* ovan) har Fågelstaområdet endast varit föremål för utredningar och förundersökningar i form av några mindre kabeldragningar och rörledningar (Larsson & Lindeblad 1994; Nielsen 1997). Området kom också att inbegripas i förstudierna inför den eventuella omläggningen av Riksväg 50, vilket bland annat innebar en genomgång av källor och arkiv, upprättande av historiska kartöverlägg samt specialinventeringar i fält. Resultaten från dessa arbeten pekade mot en helt annan och mer komplex bild av det förhistoriska landskapet än vad som tidigare varit känt. Ett stort antal boplatslägen kunde identifieras i upplöjd åkermark och flera lösfynd av stenåldersyxor gjordes samt att nyfunna järnåldersgravar registrerades. De historiska kartöverläggen har även gjort det möjligt att identifiera i dag bortodlade och delvis försvunna fornlämningar (Larsson m fl 1997).

Inför de särskilda arkeologiska undersökningarna inom Slättbygdprojektet företogs på tiotalet platser i Västra Stenby, Fivelstads och Styra socknar arkeologiska utredningar, etapp 1 och 2 samt förundersökningar i olika omgångar under perioden 1995–2000. De visade främst på boplatslämningar från senneolitikum fram till medeltid på fem av platserna. Resultaten av utredningarna och förundersökningarna kan sammanfattas enligt följande.

Landstorp

Vid utredningen 1999 uppmärksammades platsen för ett jordtorp (RAÄ125) öster om järnvägen och söder om landsvägen. Torpet finns markerat på häradskartan över Aska härad från 1878 (Nilsson 1996:9f). Inga synliga lämningar från torpet finns idag ovan mark. Häradskartan anger även ett soldattorp som har legat på platsen för dagens bebyggelse vid Landstorp (Larsson m fl 1997:26, 57). I samband med utrednings- och vid förundersökningsgrävningarna framkom spår efter ytterligare ett troligt torp i nära anslutning till det vid Landstorp. Även tydliga boplatslämningar i form av stolphål, härdar och mörkfärgningar på ömse sidor av järnvägen konstaterades då. Boplatslämningarna daterades till övergången mellan senneolitikum – senneolitikum samt till yngre bronsålder. Dessutom förekom spridda skärvenstenar i matjorden över i stort sett hela ytan. Vid samma tillfälle insamlades också ett antal brända benfragment i anslutning till markerade nedgrävningar, dvs odaterade, skadade brandgravar. För övrigt påträffades en medeltida vägsträckning och odaterade odlingsspår (Carlsson m fl 2000:27f).

Fågelstads by

Redan vid utredningarna inför den planerade ombyggnaden av Riksväg 50 konstaterades att det fanns flera möjliga boplatslägen i området, bland annat strax norr och nordväst om det aktuella exploateringsområdet (Larsson 1997:26, 69f). Under utredningen år 1996 konstaterades en boplatz från förhistorisk tid längre åt väster (Ulfhielm 1997:9). En ny vattenledning på denna plats föranledde en mindre undersökning av två äldre tomter i Fågelstads bys södra och östra del. Där framkom i huvudsak sentida lämningar (Nielsen 1997:10). Vid förundersökningarna år 1999 framkom lämningar som kunde knytas till bytomten, såsom kulturlager innehållande en stor mängd slagg, rödgods, ben, bränd lera och tegel samt resterna av en byggnad i form av en syllstensrad. I anslutning till bytomten framkom en mängd förhistoriska boplatzlämningar på bägge sidor om vägen, vilka daterades till vendeltid. På platsen fanns även kulturlager från övergången brons- järnålder samt ett odaterat odlingskikt. Anläggningstätheten tunnades ut mot det flackare området i väst, för att slutligen helt upphöra väster om järnvägen (Carlsson m fl 2000:33ff).

Hallingstorp

Vid utredningsskedet 1997 i Hallingstorp grävdes flera sökschakt på bägge sidor om bansträckningen varvid härदार och ett omfattande kulturlager framkom (Ulfhielm 1997:9, 21). Under förundersökningen år 1999 lades sökschakt i det dåvarande exploateringsområdet; dvs i den tänkta plankorsningen samt i den planerade gång- och cykelvägen mellan Fågelstads by och Fågelsta. Inom sträckningen för gång- och cykelvägen, vars mark var kraftigt omörd och störd av en VA-nedläggning, återfanns delar av den äldre byvägen. Öster om järnvägen framkom boplatzlämningar i form av härदार, mörkfärgningar och stolp-

hål, vilka kunde ¹⁴C dateras till äldre järnålder. Väster om järnvägen återfanns det ovan nämnda kulturlagret vilket kunde dateras till äldre bronsålder. Lagret innehöll bland annat rikligt med skärvsten samt slagen kvarts och kvartsit. Därtill fann man en skadad stensättning från äldre järnålder (Carlsson m fl, 2000:40ff).

Sund

Förundersökningen vid Sunds bytomt, längs Fivelstadvägen, år 1999 visade på skiftande förhistoriska och historiska lämningar inom exploateringsområdet. På de äldre delarna av bytomten kunde ett kulturlager konstateras med möjlig anknytning till den tidiga bebyggelsen. Väster om Fivelstadvägen låg bevarade lämningar efter äldre odlingskikt som tolkades (att sannolikt) höra till bytomten. Under odlingskikten påträffades spridda boplatzlämningar av förhistorisk karaktär. I höjd med den tidigare undersökta skelettgraven (RAÄ 32), som låg utanför undersökningsområdet, fanns ett område med förhistoriska lämningar som daterats till yngre bronsålder. På den västra sidan av järnvägen fanns lämningar efter en boplatz från järnålder och på Fivelstavägens norra sida konstaterades en fossil odlingsyta med årderspår (Carlsson m fl 2000:51).

Russingstorp

Redan vid utredningen inför Riksväg 50 uppmärksammades ett flertal förhistoriska lämningar i Russingstorp, främst söder och väster om det aktuella undersökningsområdet (Larsson m fl 1997). Området norr om den befintliga järnvägsövergången förundersöktes 1999 och ytterligare en förundersökning är gjord söder om den befintliga järnvägsövergången. Det framkom kulturlager och anläggningar på båda sidorna av järnvägen samt boplatzlämningar från förromersk och romersk järnålder (Carlsson m fl 2000:55).

Projektets syften, målsättningar och frågeställningar

De platser som berördes av Slättbygdsprojektet ger ett såväl geografiskt som kronologiskt tvärsnitt genom ett centralt parti av den västra jordbruksbygden i Östergötland. För Fågelstapjektet formulerades initialt ett övergripande tema: *Slättbygdens människor – bebyggelseförändringar i ett långtidsperspektiv*, efter vilket fältinsatserna och de efterföljande vetenskapliga bearbetningarna skulle relateras. Den övergripande målsättningen var att betrakta landskapsutvecklingen i området ur ett helhetsperspektiv. Därför valdes ett tvärvetenskapligt arbetssätt där arkeologin möts och arbetar tillsammans med miljöarkeologi, ortnamnsforskning och kulturgeografi. Den övergripande målsättningen bröts i sin tur ned i fyra underteman med tillhörande frågeställningar.

1. Kontinuitet och brytningstider

- Vilka tidsperioder förekommer alternativt saknas på platserna – när etableras verksamheterna och när upphör de, återkommer man i ett senare skede till samma plats?
- Kan vi se en förändring i platsernas betydelse över tid? Vilka är till exempel de stratigrafiska och kronologiska förhållandena mellan boplatzlämningar och gravar samt andra rituella lämningar, men också mellan boplatzlämningar och odlingslämningar?
- Hur förhåller sig, i ett större rumsligt perspektiv, de kronologiskt skilda boplatzlämningarna till närliggande gravar, gravfält och andra fasta fornlämningar?

- Vilken relation har boplatzlämningarna med äldre- respektive yngre järnåldersdateringar till de angränsande bytomterna, kan de tolkas som primärenheter? Hur speglar de arkeologiska resultaten det kulturgeografiska materialet och vice versa?
- Vilken bild ger ortnamnen av bebyggelseutvecklingen och hur förhåller de sig till de arkeologiska resultaten framförallt i samband med frågor kring centralitet, primärenheter, etc. Stämmer de olika vetenskapernas resultat överens med varandra eller skiljer de sig. Vilka förändringar sker med ortnamnen över tid? Vilka är de namn som lever kvar och hur förhåller de sig till den kända bebyggelsen?
- Motsvarar den periodindelning som tecknats för ”odlingslandskapets arkeologi” (Ericsson 2000) de förändringar som är identifierbara i de pollendiagram som upprättas för området?
- Följer den traditionella arkeologiska periodindelningen de tvärvetenskapliga resultaten som projektet genererar? Om så inte är fallet hur ska detta tolkas både på ett lokalt men också på ett mer generellt plan?

2. Lokalisering och markutnyttjande i ett lokalt perspektiv

- Hur har det förhistoriska landskapet sett ut och vilken har dess utveckling varit framför allt vad beträffar våtmarker och deras igenväxningshistorik samt vegetationshistoria med utgångspunkt från de lokala pollendiagrammen?

- I vilka topografiska lägen återfinns vi olika former av mänsklig aktivitet, boplatzlämningar, gravar och odlings-spår? Vilka är de kronologiska förhållanden som går att utläsa från lämningarnas topografiska läge?
- Hur har fördelningen av åker-äng-bete fluktuerat över tid? Hur ser den agrara utvecklingen ut? Västra Stenby har en hög andel ängsmark i relation till åker (Helmfrid 1962:20f). Har detta varit konstant sedan byarna Sund och Fågelstad bildades? Hur utbredd var lövfoderbruket under de förhistoriska perioderna och vilka trädsorter valdes ur den befintliga skogsmiljön? Vilken typ av odling har skett på olika jordar?
- Vilken bild ger de äldre kartmaterialen och ortnamnen av odlingslandskapet och dess förändring över tid?

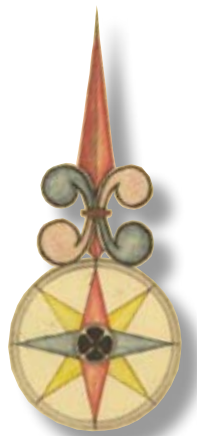
3. Bebyggelse och boplatstruktur

- Vilka är boplatsernas omfång och inre strukturer? (jämförelser med andra undersökta boplatser i Östergötland)
- Hur förhåller sig spåren av materiell kultur till dels lämningarnas inre strukturer, dels i ett lokalt, regionalt och interregionalt sammanhang?
- Vilka dateringar och vilka typer av aktiviteter har gett upphov till de kulturlager som finns på flera av lokalerna. Är de avsatta eller är de spår efter senare tidsperioders påverkan, till exempel genom odling?

4. Centrala platser och centrala områden

- Hur ligger olika centralplatsindikerande element i det omgivande landskapet (monument, tidiga kyrkor, gravar m m).
- Vad händer mellan perioder med en dominerande aristokrati? Kan vi följa samma elit under hela perioden eller sker det växlingar över tid vilka manifesteras olika under olika perioder?
- Beröringen mellan storgårdarnas befolkning, eliten, och de "vanliga" människorna.
- Vilka är de kommunikationsleder som framkommer i det kulturgeografiska materialet och hur förhåller sig vägsträckningen i Landstorp till dem i frågan om till exempel äldsta kronologiska skede? Kan eventuella fynd och vägens konstruktion ge ingångar till Birgittatraditionen vid Kälvsten och pilgrimsfärder till Vadstena?

De efterföljande vetenskapliga arbetena kräver en betydligt vidare utblick än de fem undersökningslokalerna. De fortsatta vetenskapliga studierna kommer att inriktas på allt från enstaka objekt, till fyndgrupper samt hela forn-lämningskomplex och landskapsrum. Avsikten är också att ställa bilden av den förhistoriska utvecklingen och resursutnyttjandet i västra Östergötland även i relation till den kunskap vi har om de centrala och östra delarna av Östergötland, samt till andra närliggande regioner (se *Publicering och vidare utvärdering* nedan).

Metod och genomförande

Undersökningsmetodik och dokumentation

Det metodiska genomförandet följde i stort planenligt. De fem undersökningslokalerna rymde varierande och skilda typer av fornlämningar. Undersökningsmetoderna anpassades därför utifrån skillnaderna i lämningarnas karaktär och bevarandegrad. Valet av dokumentationen var emellertid gemensam för hela delprojektet, vilket betyder att samtliga lokaler undersöktes och dokumenterades på ett likvärdigt sätt. Fältdokumentationen inleddes med att undersökningslokalerna maskinavbanades och frilades från vegetation och matjord ned till orörd mark eller till anläggningsnivå. Därefter vidtog handrensning. Alla lös- och rensfynd tillvarogs. Anläggningarna undersöktes och dokumenterades.

De miljöarkeologiska analyserna utfördes i syfte att rekonstruera miljö och aktiviteter i anslutning till undersökta fornlämningar. En kombination av pollen-, makrofossil- och vedartsanalys utnyttjades, varpå provtagningar från lämpliga anläggningar utfördes. Det ringa benmaterialet insamlades och analyserades också grundläggande och för att bedöma de arkeologiska objektens ålder insamlades kol för ¹⁴C-analyser.

Den grafiska dokumentationen bestod i digitala inmätningar av undersökningsområdet, anläggningar, fynd och prover samt av fotodokumentation i form av snedbilder över enskilda arkeologiska objekt och ytor samt av manuella sektionsritningar. Dessutom flygfotograferades undersökningsområdena för översiktlig dokumentation. Den skriftliga dokumentationen utfördes med hjälp av beskrivande listor för samtliga arkeologiska objekt. Den skriftliga och grafiska dokumentationen har registrerats och behandlats i Intrasys, som innebär att all fältdata lagras digitalt och möjliggör en effektiv hantering av dokumentationen i projektarbetets olika faser (registrering, analys, kvalitetskontroll, plan- och karthantering, förmedling, rapportframställning etc). Varje undersökningslokal är upplagd som enskilda intrasisprojekt vilket innebär att sammanlagt fem intrasisprojekt finns inom Fågelstapjektet.

Prioriteringar

Redan i undersökningsplanen hade ytor inom respektive undersökningsområde prioriteringsordnats. Detta med utgångspunkt från utrednings- och förundersökningsresultaten samt från projektets målsättningar. Med undantag

från Hallinstorp (se nedan) gjordes inga avsteg gentemot ursprunglig plan. De fem undersökningsområdenas prioriteringar var enligt följande.

Landstorp: Prioriteringarna utgjordes av den neolitiska bopplatsen i öster, boplatsslämningarna i väster och gravarna i väster. Övriga ytor skulle undersökas extensivt.

Fågelstads by: Prioriteringarna var bytomtslagret i öster, eventuella äldre tomtbegränsningar, vendeltida boplatsslämningar, dateringar av platsen samt kulturlagret från yngre bronsålder. Odlingsslagret skulle undersökas extensivt.

Hallingstorp: Prioriteringarna utgjordes av kulturlagret väster om järnvägen, boplatsslämningarna från äldre järnålder öster om järnvägen och deras förhållande till gravfältet. Övriga ytor skulle undersökas extensivt.

Sund: Prioriteringarna var boplatsslämningarna från järnålder väster om järnvägen, boplatsslämningarna från yngre bronsålder öster om järnvägen. Spår efter äldre odling skulle undersökas extensivt.

Russingstorp: Kulturlagren prioriteras.

Förändringar och särskilda omständigheter

De största förändringarna i ärendet kom att beröra lokalen i Hallingstorp. Exploateringsytan och undersökningsområdet i Hallingstorp kom under pågående fältdokumentation år 2004 att förändras. Förändringarna i den tilltänkta planskildade korsningen kom att medföra fördröjningar i de arkeologiska undersökningarna varpå halva områdets ytor, de öster om järnvägen, kom att undersökas nästföljande år, 2005. Området för den nya planskildade korsningen kom att rätas upp, flyttas 30 meter söderut, och sträcka sig i direkt anslutning till den befintliga vägen. Områdena för gång- och cykelvägen utgick helt. I den nya sträckningen var det endast delar av ytan på höjdryggens västsluttning som förundersöktes. I och med den nya sträckningens mer raka sydliga utbredning hamnade kulturlagret utanför exploateringsområdet (det kunde alltså inte heller prioriteras) och schaktet väster om järnvägen kom att placeras mellan den förundersökta ytan och järnvägen. Förundersökningsresultaten kunde därför för slutundersökningens vidkommande till stora delar endast ge en generell indikation över exploateringsområdets fornlämningsstruktur. Undersökningarna inom den nya exploateringsytan som kom att bedrivas i Hallingstorp blev därför kombinerade för- och slutundersökningar.

Fig 7. Bertha Amaya dokumenterar yngre järnåldersgravar vid Landstorp. Foto RAÄ, UV Öst.

Kommunikationsinsatser

Arbetet med den publika verksamheten för Fågelstaprojektet inriktade sig framför allt mot en bredare allmänhet samt skolor. De populärvetenskapliga och pedagogiska delarna skedde bland annat genom institutionellt samarbete. Framför allt i samverkan med Östergötlands länsmuseum (ÖLM) som även utarbetade en särskild plan för detta, samt tillsammans med ideella föreningar och organisationer, däribland Aska Härads hembygdsförening. Eftersom det arkeologiska arbetet till stora delar bedrevs i nära eller direkt anslutning till spårområdet var det inte möjligt att regelbundet

visa undersökningsplatserna för allmänheten. Förmedlingsarbetets olika kanaler utgjordes därför huvudsakligen av UV:s externa hemsida: <http://www.arkeologiuv.se/>. Webbpresentationerna har dels beskrivit projektet med fokus på dess arkeologiska förutsättningar och dels löpande presenterat de arkeologiska resultaten från de olika undersökningarna. Här fanns allt från utgrävningarnas bakgrund till loggböcker om det arkeologiska arbetets gång vecka för vecka och prenumererbara nyhetsbrev i form av populärvetenskapliga artiklar. Nyhetsbrev utkom med ojämna

Fig 8. Linus Hagberg på utställningen över de arkeologiska undersökningarna i Skänninge rådhus. Foto RAA, UV Öst.

mellanrum före, under och efter fältsäsongerna. Tillsammans bildade de en digital populärvetenskaplig ”skrift”. Nyhetsbrev hade delvis en specifik läsekrets genom att de skickas ut som prenumeration genom e-post, men dels fanns också tillgängliga för alla på projektets hemsida.

Flera föredrag med utgångspunkt i projektet har anordnats. Föreläsningarna har bland annat ägt rum hos hembygdsföreningarna, genom informationskvällar samt ute vid fornlämningar och i något fall vid ett undersökningsområde. De har i oftast riktat sig mot allmänheten och i något fall till lärarna på de olika skolorna runt om i bygden. Informationskvällarna har alltid ordnats under tiden som de arkeologiska utgrävningarna har ägt rum. Deras syfte var att informera alla intresserade om utgrävningarnas resultat och arkeologernas slutsatser.

Skolverksamhet har också bedrivits i stor omfattning. En arkeolog och en pedagog har uppsökt skolorna i trakten för att ha en specialdesignad pedagogisk verksamhet för de olika skolklasserna, som bland annat har byggt på olika lådor med replikor av föremål. Nära tvåtusen elever har sökts upp på olika skolor runt om Motala, Fågelsta och Skänninge. Ett fåtal gånger, när undersökningsschakten legat på behörigt avstånd från järnvägen, har också skolklasser kunnat besöka utgrävningsplatserna.

Vid den årligen återkommande *Arkeologidagen*, en nationellt anordnad dag som brukar inträffa under senare delen av augusti, anordnades visningar och guidningar på de platser som undersöktes för tillfället. Allmänheten gavs tillfälle att ta del av resultat, samt att möta arkeologer i arbete. Det anordnades även en speciell ”arkeologidag” för Fågelstaprojektet när vi höll öppet hus och visade undersökningslokalen i Hallingstorp.

En annan förmedlingsform som bedrevs var att en mindre skärmutställning i Skänninge Rådhus sattes upp. Dessutom har broschyrer och posters producerats, och i takt med Fågelstadsprojektets fortskridande uppmärksammades även undersökningarna i flera lokala tidningsartiklar. En utvärdering av det publika arbetet med en diskussion om kunskapsåterföring inom exploateringsarkeologin i allmänhet och Slättbygdsprojektet i synnerhet, har också skett, detta i samarbete med Tema Q, vid Linköpings universitet (Andersson m fl 2005).

Fig 9. T h. Visning vid Fågelstaprojektets speciella arkeologidag i Hallingstorp. Nedan. Guidning av grupp i Sund vid den nationella, årligen återkommande arkeologidagen. Foto RAÄ, UV Öst.

Fig 10. Översiktsfoto över undersökningsområdet vid Landstorp under den första schaktdagen. Vyn är riktad mot väster och i horisonten ser man Högrabacksgravfältet. Foto RAÄ, UV Öst.

Resultatredovisning Landstorp

Undersökningsområdet i Landstorp bestod närmast utslutande av åkermark och hade formen av en långsträckt yta i riktning sydväst – nordost. Den befintliga järnvägen delade in området på mitten med en del i väster och en i öst. Landsvägen delade dessutom in området i en del i norr och en del söder. Området berörde i det närmaste plan mark som i den västra delen sluttade svagt mot söder mot en idag utdikad och delvis kulverterad bäck. Bäckens som rinner mot öster ansluter till låglänt mark och i den östra delen av undersökningsområdet vidtog efter hand en svag östslutning ner mot dessa lägre markpartier. Här ansluter området till ett tidigare våtmarksområde, en ”mad”, norr om landsvägen. Som också är synlig på 1701 års kartmaterial.

Ytorna som undersöktes i Landstorp utgjorde sammanlagt 6000 m². Lokalen har delats in i tre områden. Område A utgjorde den sydöstra delen och bestod av schakt S3778. Område B bestod av samtliga schakt norr om landsvägen, S8598, S8710 och S8788. Och område C

bildade den sydvästra delen av området, schakt S8312. Sammanlagt registrerades 676 anläggningar i de tre områdena varav 153 utgick och 55 bortprioriterades. 101 fyndposter registrerades, av vilka 31 poster utgjordes av lösfynd.

Område A, Landstorp (schakt 3778)

Område A utgjordes av ett 2000 m² stort schakt i östvästlig riktning med en 70 m lång sydlig utlöpare i väster. Områdets västra del var lerig och eldpåverkad och ett flertal anläggningar utgick i denna del efter att ha bedömts vara träd- eller rotbränder. Totalt påträffades 264 anläggningar i område A, varav 27 prioriterades bort och 84 utgick. Det förekom även spridda lagerrester och en relativt stor mängd skärersten, vilket kan indikera sönderplöjda härdar. Område A gav intrycket av att ha använts för ett flertal olika aktiviteter och användningsområden. I söder fanns exempelvis en ugn och centralt inom området fanns bl a två konstruktioner som tolkades som hyddor.

Anläggningar, område A, Landstorp

Anl typ	Antal	Anl nr
Grop	47	A538, A572, A699, A798, A946, A983, A1003, A1022, A1073, A1122, A1233, A1259, A1371, A1411, A1483, A1628, A1641, A1806, A1814, A1833, A1857, A2077, A2188, A2282, A2288, A2367, A2473, A2523, A2608, A2718, A2798, A2820, A2970, A3126, A3329, A3373, A3449, A3463, A3514, A3535, A3578, A3716, A4258, A10839, A10979, A10999, A11030
Härd	21	A714, A897, A1082, A1107, A1132, A1307, A1449, A1552, A1663, A2020, A2084, A2205, A2257, A2382, A2443, A2571, A2585, A2620, A2701, A2743, A3559
Härdgrop	1	A1036
Kokgrop	3	A1428, A1532, A2299
Nedgrävning	1	A10875
Ränna	20	A602, A788, A1152, A1196, A2218, A2239, A2339, A2480, A2666, A3261, A3400, A3623, A3643, A3973, A10030, A10520, A10578, A10653, A10849, A10920
Stolphål	49	A529, A547, A876, A889, A922, A929, A960, A975, A1276, A1342, A1351, A1520, A1568, A1578, A1586, A1596, A1610, A1824, A2071, A2169, A2199, A2316, A2422, A2434, A2499, A2507, A2737, A2986, A3110, A3301, A3319, A3336, A3345, A3385, A3415, A3425, A3456, A3496, A3571, A10453, A10464, A10473, A10481, A10490, A10501, A10510, A10799, A10898, A10967
Ugn	1	A3687

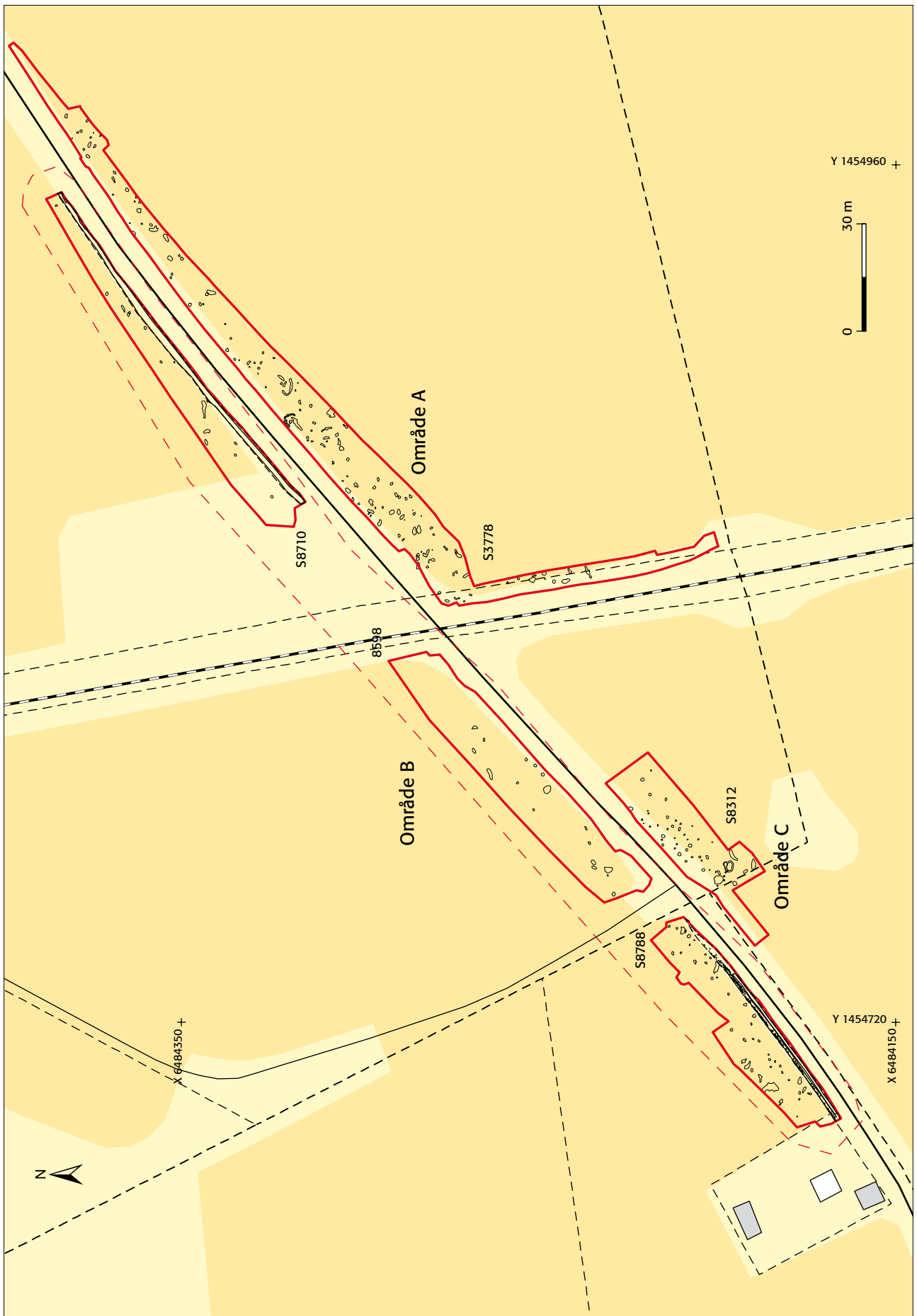
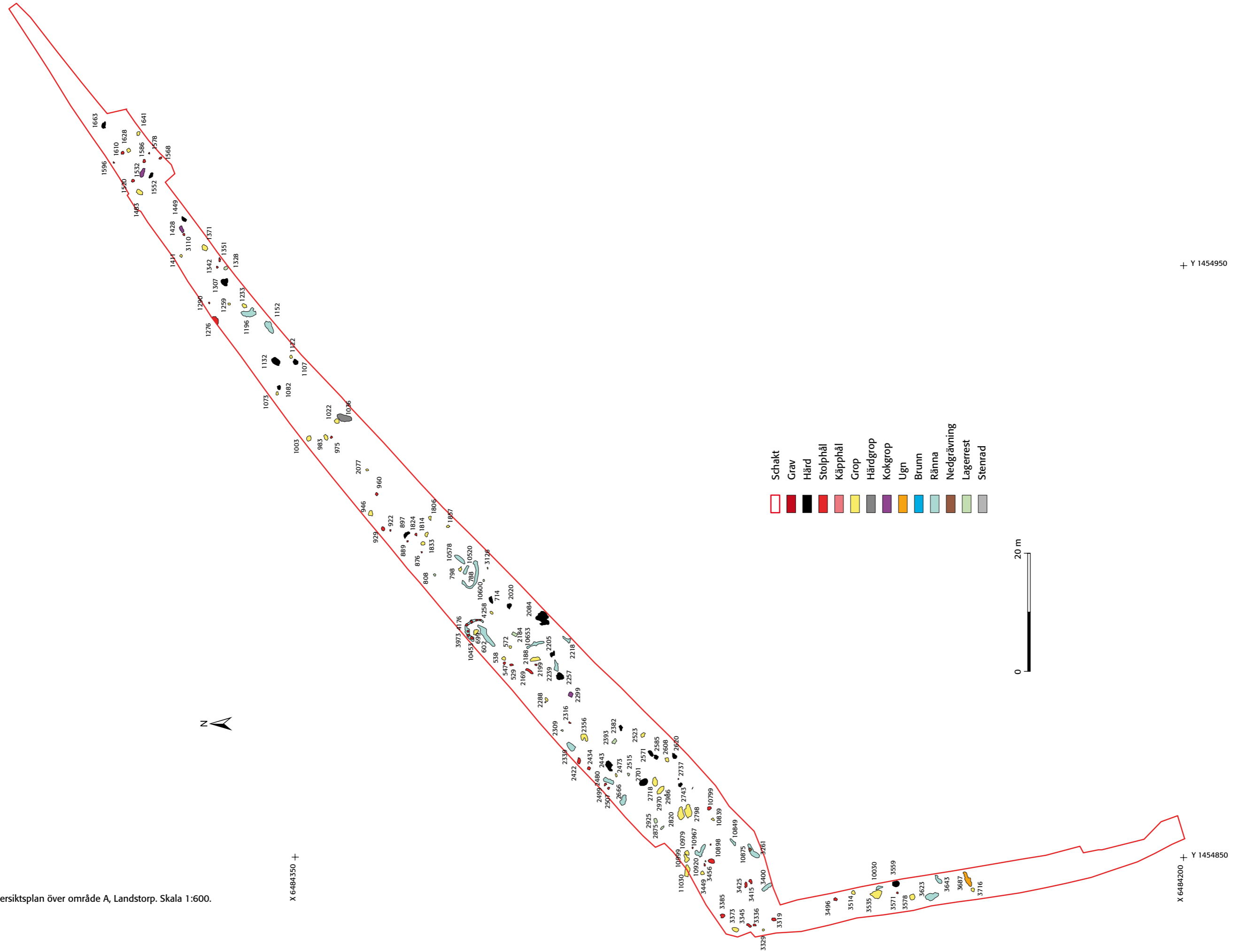

Fig 11. Översiktsplan över Landstorp som visar område A, B och C med schaktnummer. Skala 1:1500.

Fig 12. Översiktsplan över område A, Landstorp. Skala 1:600.

¹⁴C-dateringar, område A, Landstorp

Anl typ	Anl nr	1 sigma	2 sigma	Lab nr	¹⁴ C-ålder
Härd	A1307	400–210 f Kr	400–200 f Kr	Ua-27328	2265±40 BP
Grop	A1371	780–520 f Kr	800–410 f Kr	Ua-27329	2500±35 BP
Kokgrop	A1532	2570–2350 f Kr	2580–2340 f Kr	Ua-27347	3965±40 BP
Ugn	A3687	770–520 f Kr	790–410 f Kr	Ua-27330	2485±35 BP
Ugn	A3687	770–520 f Kr	790–410 f Kr	Ua-27348	2490±40 BP
Stolphål	A10490	2030–1890 f Kr	2140–1820 f Kr	Ua-27351	3615±40 BP

Konstruktioner, område A

Hydda 1 Landstorp

Typ: Hästskoformad hydda.

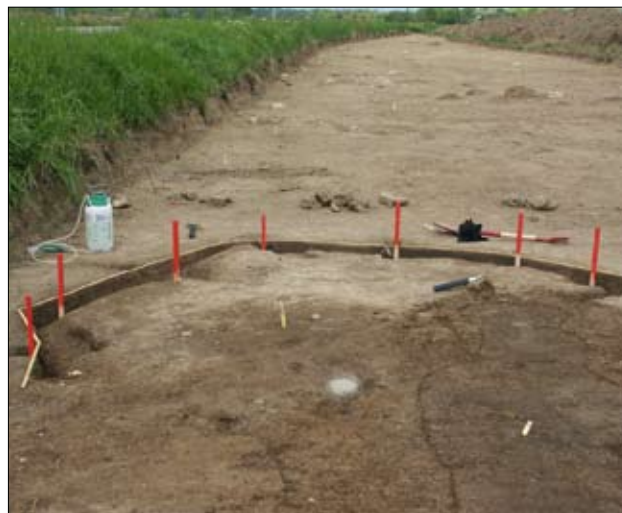
Datering: Stolphål A10490 till senneolitikum, 2140–1820 f Kr.

Orientering: Utgång mot sydväst.

Längd/bredd: 6(2,5)x4 m.

Anläggningar:

Anl typ	Antal	Anl nr
Ränna	2	A602, A3973
Stolphål	7	A10453, A10464, A10473, A10481, A10490, A10501, A10510

Hydda 1 var belägen i områdets centrala del. Den bestod av en hästskoformad väggränna (A3973) som i sin tur innehöll sju stycken stolphål. Av dessa stolphål var fyra stenskodda. Vidare bestod hyddan av en rak mittränna (A602) som gick som en utlöpare från väggrännans öppning. Mittrännan borträknad mätte strukturen 2,5x4 meter och mittrännan medräknad mätte den 6x4 meter. Vistelseytorna blir i respektive fall 10 m² och 24 m². Hyddöppningen tolkades vara orienterad mot sydväst. Väggrännan var 0,35 meter djup och bestod av svartgrå lera med inslag av sot och kol. Dess stolphål var mellan ca 0,15 och 0,20 meter djupa och bestod av svart lera. Fyllningen i mittrännan var ljusare, brun eller grå sotig och lerig silt. Hyddan är daterad genom ett kolprov från ett av stolphålen (A10490) till senneolitikum.

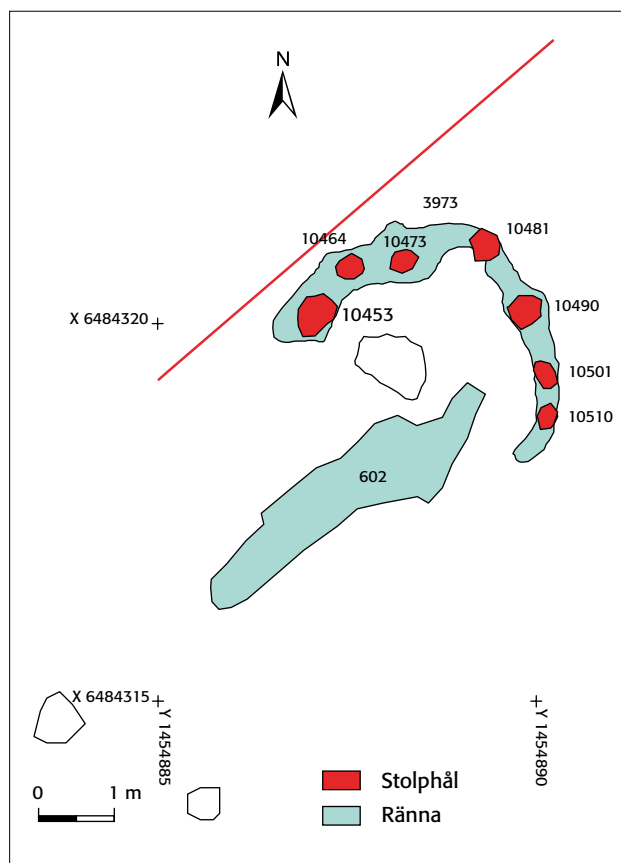

Fig 13 (ovan t h). Foto över väggrännan hos hydda 1 Landstorp, mot öster. Foto RAÄ, UV Öst.

Fig 14 (underst t h). Plan över hydda 1 Landstorp. Skala 1:100.

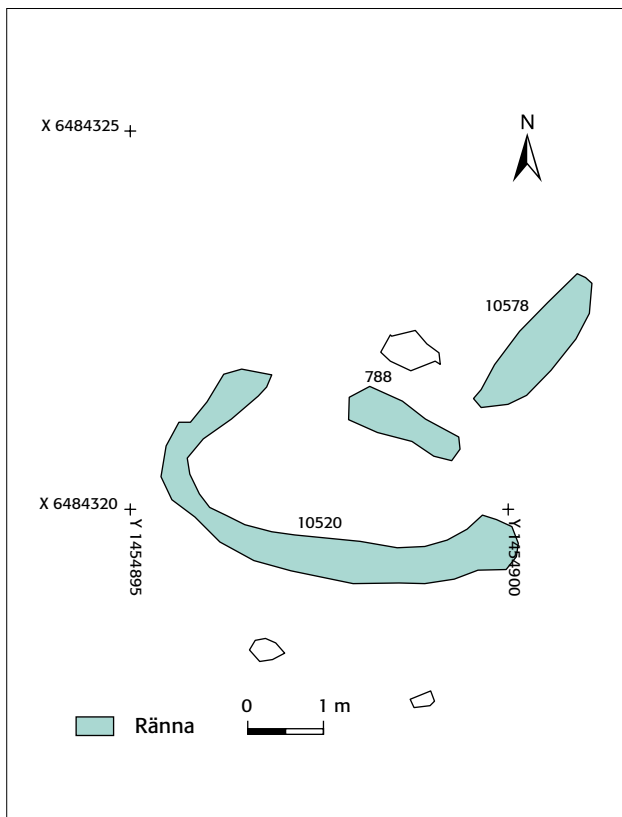

Fig 15. Plan över hydda 2 Landstorp. Skala 1:100.

Hydda 2 Landstorp

Typ: Hästskoformad hydda.

Datering: –

Orientering: Öppning mot nordöst.

Längd/bredd: 5,8(3)x4,5 m.

Anläggningar:

Anl typ	Antal	Anl nr
Ränna	3	A788, A10520, A10578

Cirka 5,3 meter öster om hydda 1 låg hydda 2. Hyddlämningen bestod av en hästskoformad väggränna (A10520), en mindre ränna i hyddans öppning (A788) samt en rak mitträna vilken i likhet med hydda 1 gick som en utlöpare från hyddöppningen (A10578). Storleksmässigt mätte hyddan 5,8x4,5 meter (alternativt 3x4,5 meter utan mitträna). Dess vistelseyta har utgjort 26 m² (eller 13,5 m²). Hyddöppningen vette åt nordöst. Det skall framhållas att tolkningen av dessa lämningar såsom rester efter en hästsko-hydda bedöms som något osäker. Rännorna var relativt diffust avgränsade och mycket svårtolkade vid fältsituationen. Eventuellt utgjorde ränna A10520 utkanten av en stor grop eller sänka där sot och kol avlagrats i ytterkanterna. Denna tolkning behöver dock inte motstrida tolkningen av rännan som konstruktion.

Emellertid liknande väggrännan A10520 väggrännan i hydda 1 till utseende och fyllning. Ränna A10520 var 0,4 m djup och hade gråbrun till svart sotig och lerig silt samt kolinslag. I denna fanns dock inga stolphål, men likväl påträffades där en bit keramik (F51). De övriga två rännorna var grundare, 0,12 respektive 0,20 meter och hade en ljusare, gråbrun lerig fyllning. I rännornas omedelbara närhet låg grop A798. Gropen hade en mycket sotig fyllning och skall möjligen tolkas som rester efter aktiviteter i hyddan.

Stolphål

Inom område A fanns 49 stolphål, av dessa tillhörde sju stycken hydda 1. Samtliga stolphål var runda till ovala i plan och hade mer eller mindre skålformade profiler. Stenskoningar fanns i 16 av stolphålen. Både i områdets östra samt västra delar fanns ansamlingar av stolphål. Möjligen kan dessa indikera platser för någon form av byggnader, även om de inte vid utgrävningstillfället gick att knyta samman till några tolkningsbara strukturer.

Rännor

Inom område A förekom rännor relativt frekvent, i synnerhet i områdets centrala delar. Sammanlagt fanns 20 rännor i området varav fem stycken tillhörde de två hyddorna. De båda hyddornas väggrännor liknade varandra och utmärkte sig från övriga rännor i området. De var hästskoformade, djupare och innehöll mer sot och kol. De övriga rännorna gav ett innehållsligt och utseendemässigt homogent intryck med fyllningar av brunrå silt, mestadels mellan 0,1–0,2 meter djupa, samt ofta med en skålformad eller orgelbunden profil.

Härdar, härdgropar, kokgropar och gropar

Området innehöll 21 härdar, en härdgrop, tre kokgropar samt 47 gropar. Anläggningarna låg spridda över område A, dock med koncentrationer i både öster och väster. Av anläggningsansamlingen i öster har tre lämningar daterats, men med divergerade analysresultat. Kokgropen A1532 fick en datering till 2580–2340 f Kr, mellaneneolitikum. Gropen A1371 daterades till 800–410 f Kr, yngre bronsålder, period VI. Och härd A1307 tidfästes till 400–200 f Kr, dvs förromersk tid.

Groparna var ovala till runda i plan, hade skålformade eller flacka profiler och sotiga fyllningar. Sotet i groparna skulle kunna indikera att de utgjort avfallsgropar som hört samman med eldningarna på platsen.

Ugnar

I söder låg ugn A3687, en schaktugn med nyckelhålsformad plan. Ugnen bestod av en oval sot- och kolfylld arbetsgrop samt en i det närmaste rund eldkammare vars kupol av bränd lera var kollapsad. Strukturen mätte 1,8x0,6 meter och hade ett bevarat djup på 0,18 meter. Det förekom inga

fynd som kunde indikera ugnens funktion. Ugnen kunde dock dateras genom två olika ¹⁴C-prov vilka fick identiska analysresultat; 790–410 f Kr, övergången yngre bronsålder och förromersk tid. Dateringen korresponderar mycket väl med åldersbestämningarna av en annan ugn och en härd från område B (se nedan), samt med en daterad grop från den östra delen av område A.

Fyndmaterialet, område A

Fyndmaterialet inom område A var relativt ringa. Det registrerades sammanlagt 21 fyndposter, av dessa kunde 14 knytas till anläggningar. Spritt över området förekom kvarts- och kvartsitkärnor i bipolär teknik samt kvartsavslag. Keramiken från rännan i hydda 2 var tyvärr alltför fragmentarisk för att kunna typbestämmas. I övrigt innehöll området två malstenslöpare varav den ena förekom i en härd i väster. Den andra var ett lösfynd och kan också ha haft en knackstensfunktion. Det organiska materialet bestod av hasselnötskal och brända sädeskorn, dessutom påträffades fragmentarisk bränd lera i flera av anläggningarna.

Område B, Landstorp (schakt 8598, 8710, 8788)

Område B bestod av de tre schakten norr om den befintliga landsvägen vilka hade tagits upp i sydvästlig-nordöstlig riktning. S8788 och S8598 låg väster om järnvägen medan S8710 befann sig öster om järnvägen. Schaktens sammanlagda ytor utgjorde 3200 m². Inom området registrerades totalt 140 anläggningar, varav 36 utgick och 28 prioriterades bort vid undersökning. I väster påträffades resterna efter ett hus, ett gropområde samt en ugn. I det centrala mittenschaktet, på en flack platå, fanns främst gropar samt ett par härdar. I öster fanns bland annat ytterligare två schaktugnar. Parallellt längs med landsvägen, i schaktens södra delar återfanns delar av en äldre väg, framför allt dess diken.

Anläggningar, område B, Landstorp

Anl typ	Antal	Anl nr
Grop	39	A4442, A4465, A4650, A4660, A4727, A4761, A4788, A4848, A4941, A4964, A5169, A5280, A5516, A5538, A6400, A7299, A7360, A7397, A7405, A7424, A7440, A8374, A8387, A8398, A8418, A8454, A8471, A8482, A8494, A8505, A8516, A8537, A8550, A8571, A10232, A10250, A10270, A10304, A10398
Härd	4	A7384, A7458, A8351, A8440
Stolphål	30	A4491, A4500, A4566, A4898, A4953, A4998, A5016, A5028, A5054, A5091, A5107, A5147, A5157, A5184, A5526, A6337, A7136, A7146, A7309, A7316, A7390, A7432, A8330, A8365, A8409, A8838, A10010, A10292, A10413, A10830
Ugn	3	A4824, A5210, A10681

Lämningar efter väg, område B, Landstorp

Anl typ	Antal	Anl nr
Dike	3	A7472, A8653, A8754
Stenrad	1	A5294
Väg	1	A5224

¹⁴C-dateringar, område B, Landstorp

Anl nr	Anl nr	1 sigma	2 sigma	Lab nr	¹⁴ C-ålder
Grop	A4788	800–540 f Kr	810–410 f Kr	Ua-27255	2535±50 BP
Stolphål	A5054	3700–3530 f Kr	3710–3520 f Kr	Ua-27331	4840±45 BP
Ugn	A5210	760–400 f Kr	770–400 f Kr	Ua-27349	2430±40 BP
Härd	A7458	760–400 f Kr	770–390 f Kr	Ua-27332	2420±40 BP
Härd	A8351	400–230 f Kr	400–200 f Kr	Ua-27350	2265±35 BP
Grop	A8471	2280–2060 f Kr	2300–2030 f Kr	Ua-27257	3765±40 BP
Väg (FU)		1510–1800 e Kr	1440–1910 e Kr	Ua-25592	265±75 BP
Väg (FU)		840–540 f Kr	910–410 f Kr	Ua-25593	2590±75 BP

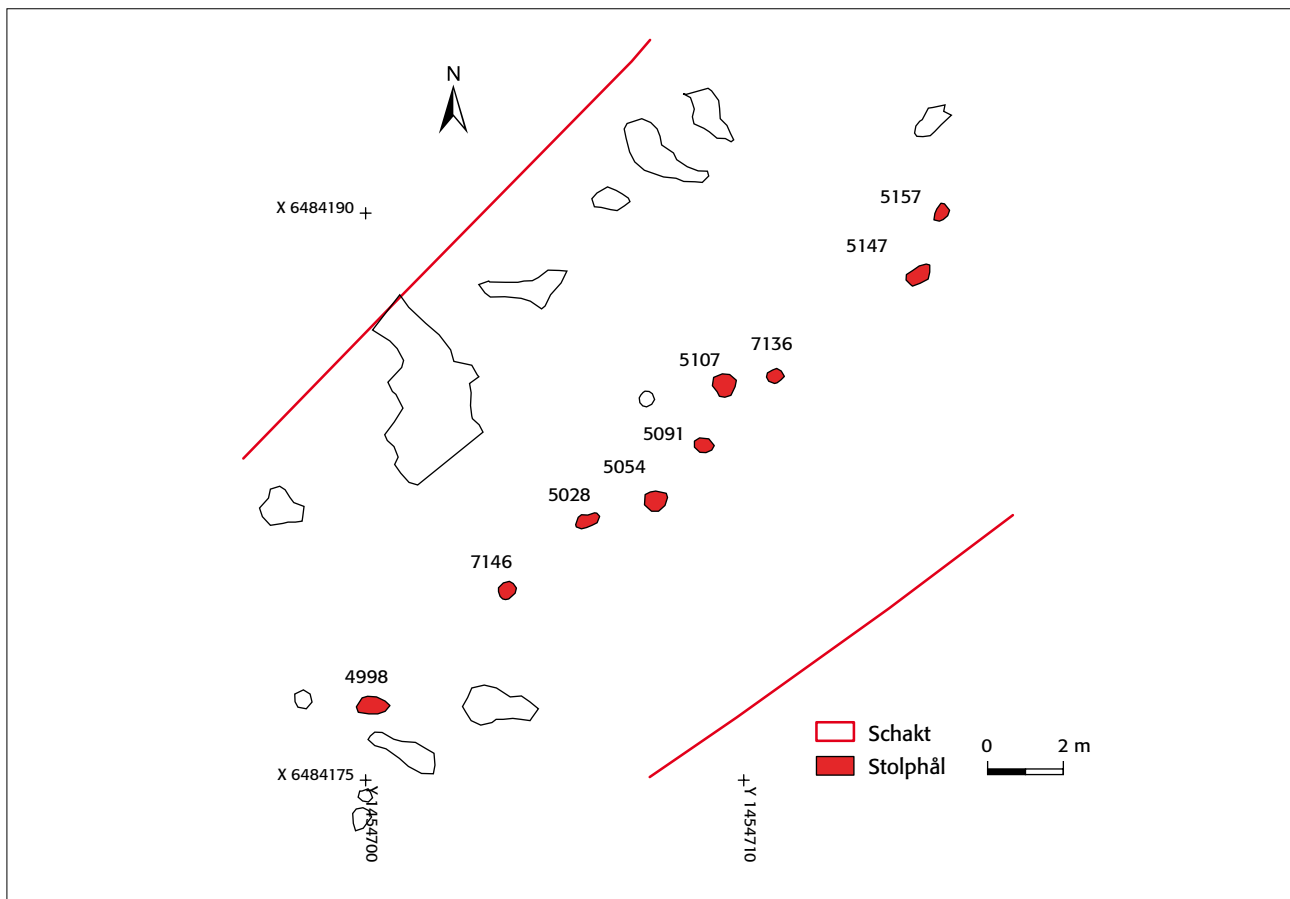

Fig 16. Plan över hus 1 Landstorp. Skala 1:200.

Konstruktioner, område B

Hus 1 Landstorp

Typ: Tvåskeppigt, mesulakonstruktion?

Datering: Stolphål 5054 till tidigneolitikum, 3710–3520 f Kr.

Orientering: Sydväst-nordöst.

Längd: Ca 20 m.

Bredd: ?

Anläggningar:

Anl typ	Antal	Anl nr
Stolphål	9	A4998, A5028, A5054, A5091, A5107, A5147, A5157, A7136, A7146

Hus 1 låg längst bort i väster och utgjordes av nio stolphål. Samtliga stolphål var väl avgränsade med brunsvartgrå sandig eller lerig fyllning. De var runda eller ovala i plan och hade ett djup mestadels mellan 0,1–0,2 m. Tre av dem var stenskodda. Stolphålen låg på rad i sydvästlig-nordöstlig riktning och de utgjorde husets takbärande stolprad. Ett av stolphålen, A5054, har daterats till tidigneolitikum. Det är sannolikt att det är till denna tidsperiod som huset skall härröras. I stolphål A4998 förekom

även ett knackstensfynd vilket också kan tala för en neolitisk datering. Husets bredd gick inte att avgöra eftersom väggstolparna inte återfanns, troligen bortplöjda sedan länge. Ett (mindre troligt) alternativ är att vi återfann husets norra vägglinje och att huset fortsatt söderut och att dessa delar överlagrats och förstörts av landsvägen.

Stolphål

I det västra schaktet fanns, förutom husets stolphål, ytterligare 14 stolphål. Det centrala schaktet innehöll två stolphål och det östra fem stycken stolphål. Ingen ytterligare urskiljbar struktur kunde konstateras. Stolphålen var antingen ovala eller runda i plan och hade tydliga skålförmade nedgrävningar.

Härdar

Två av områdets fyra härdar (A7384 och A7458) låg i det västra schaktet, öster om hus 1. De var relativt sönderplöjda varpå endast härdbottnarna återstod. De var mellan 0,5 och 1,2 meter stora med ett bevarat djup av några centimeter. En av dessa härdar, A7458, daterades till övergången mellan yngre bronsålder – äldre förromersk järnålder. Detta i likhet med ett flertal andra lämningar i Landstorp (se nedan). De övriga två härdarna (A8351 och A8440) befann sig i det centrala schaktet. Dessa var större, mellan

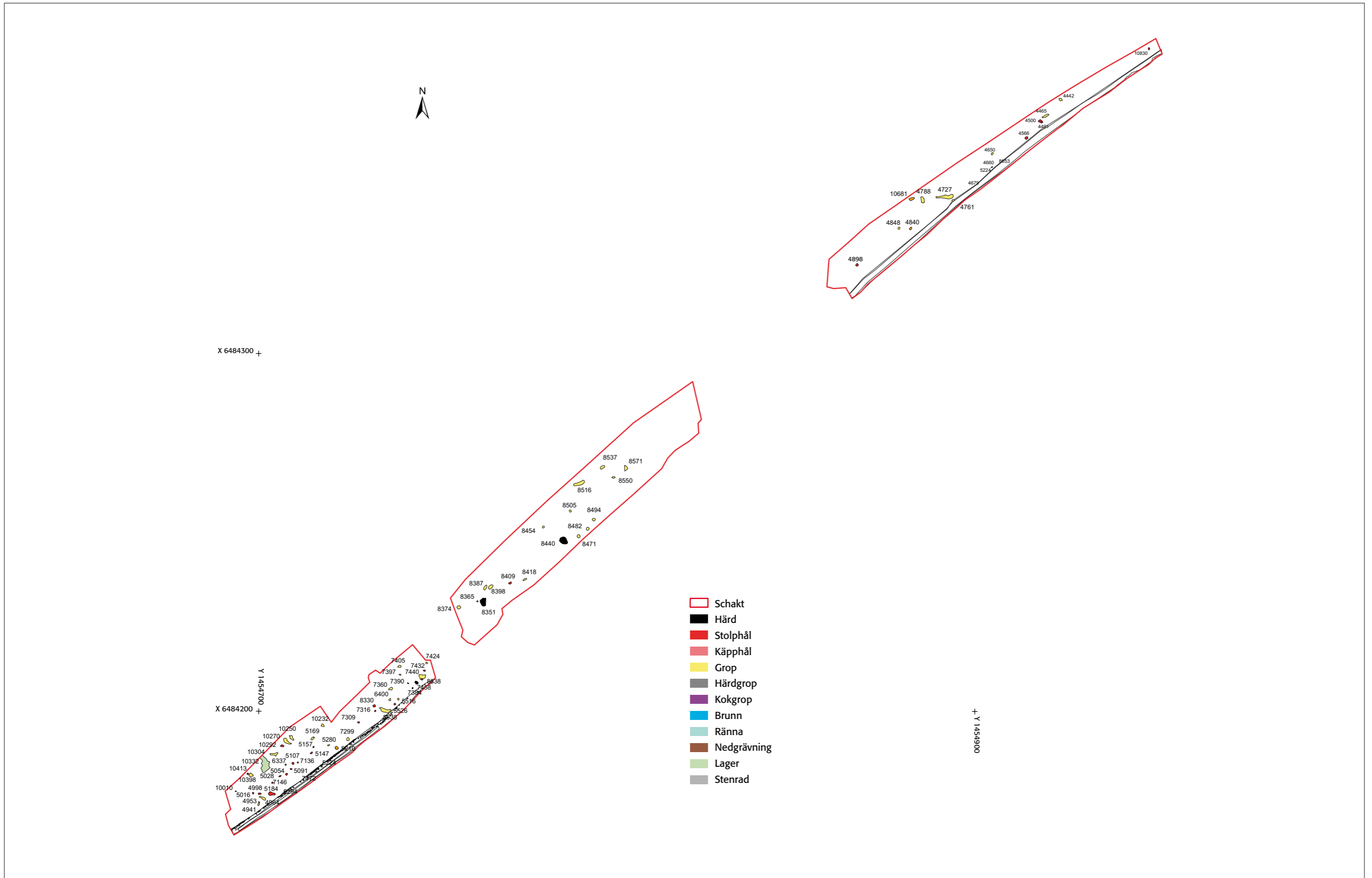

Fig 17. Översiktsplan över område B, Landstorp. Skala 1:1000.

1,3 och 2,65 meter och mer välbevarade trots att de låg i ett högre läge på en flack plåtå. Hård A8440 innehöll en löpare med möjlig knackstensfunktion, keramik samt kvartsavslag, medan hård A8351 innehöll bränd lera och daterades till förromersk tid.

Gropar

Inom område B fanns 39 gropar utspridda över schakten. De var ovala eller oregelbundna i plan och med skålformade och flacka profiler. Majoriteten av groparna innehöll kol, sot och sten, vilket skulle kunna indikera att deras funktion har haft med matberedning att göra, möjligen kan vissa ha utgjort tillredningsgropar. En av groparna, A4788, som låg i det östra schaktet daterades till övergången mellan bronsålder och järnålder. En annan utmärkte sig från de övriga; grop A8471 i det centrala schaktet. Gropen hade en sot-, kol- och stenfri fyllning av gråbrun slit och inrymde fler fynd än övriga gropar. Den innehöll ett bränt flintavslag, en bipolär kvartskärna, brända ben, bränd lera samt obränt ben. Gropen är daterad till senneolitisk tid och var förmodligen äldre än de flesta övriga gropar. Troligen har den fungerat som avfallsgrop.

Ugnar

Inom området fanns tre nyckelhålsformade schaktugnar, en i väster (A5210) och två i öster (A4824 och A10681). De var tyvärr ganska kraftigt plogskadade. I storlek mätte samtliga ca 1,3x0,5 meter i plan med djup som varierade mellan 0,1 och 0,2 meter. Ugnarna utgjordes av eldkammare med kollapsade kupoler samt kol- och sotfyllda bläster- eller arbetsgropar. Ugnen i väster har daterats till övergången mellan yngre bronsålder – äldre förromersk tid, liksom ugnen i område A.

Väg

Redan vid förundersökningen påträffades en lämning i området vilken tolkades som en rest efter en medeltida väg (Hedvall m fl 2002). Lämningen låg i direkt anslutning till och norr om den befintliga landsvägen. Under slutundersökningen återfanns väglämningen, A5224, och det kunde konstateras att den omfattade diken (A7471, A8653, A8754) samt en stenrad (A5294). Väg A5224 fortsatte in under dagens landsväg och den var synlig inom hela undersökningsområdets längd, från väster till öster, även om den var bäst bevarad i väster. I öster bestod vägen endast av ett 1,2 meter brett dike, A8653 vilket tolkades som yngre än medeltida.

I väster innefattade vägen två parallella diken, A7472 samt A8754. Ovanpå det sistnämnda diket låg även stenraden A5294. Dike A8754 har utgjort det äldsta diket. Det hade en bredd på 1 meter och ett djup på 0,4 meter. Fyllningen bestod av mörkbrun lerig silt och ca 0,1 meter ner i diket fanns rikligt med sten, även skärvsten. Diket hade

Fig 18. Foto över väglämning A5224 under utgrävning, mot öster. Foto RAÄ, UV Öst.

fyllts igen i flera omgångar och hade en stenrad anlagd i dess sida samt överlagrats av ett odlingslager. Stenarna i stenraden A5294 var mestadels mellan 0,2–0,4 meter stora och en av dem utgjordes av en malstensunderliggare.

Dike A7472 var ett yngre dike, vilket visades genom att det skar genom både odlingslagret samt fyllningen till dike A8754. A7472 var 0,66 meter brett och 0,6 meter djupt. Dess fyllning var även mörkare och grusigare än det äldre diket.

Sannolikt visar de båda diken på två olika äldre sträckningar av den befintliga landsvägen. Dateringarna av dessa äldre vägar är emellertid ovissa. Vid en metalldetektorundersökning av väglämningen påträffades endast fynd från början och mitten av 1900-talet. På storskifteskartan finns vägen utsatt, där den utgör även en ägo gräns.

Fyndmaterialet, område B

Inom område B registrerades sammanlagt 26 fyndposter, varav 17 kunde knytas till anläggningar. Bland boplatslämningarna förekom keramik, malstenslöpare, kvartskärna, flint- och kvartsavslag, bränd lera samt obränt ben. Lösfynden utgjordes bland annat av en knacksten samt kvartsavslag. Dessutom hade en malstensunderliggare återanvänts i vägens stenrad.

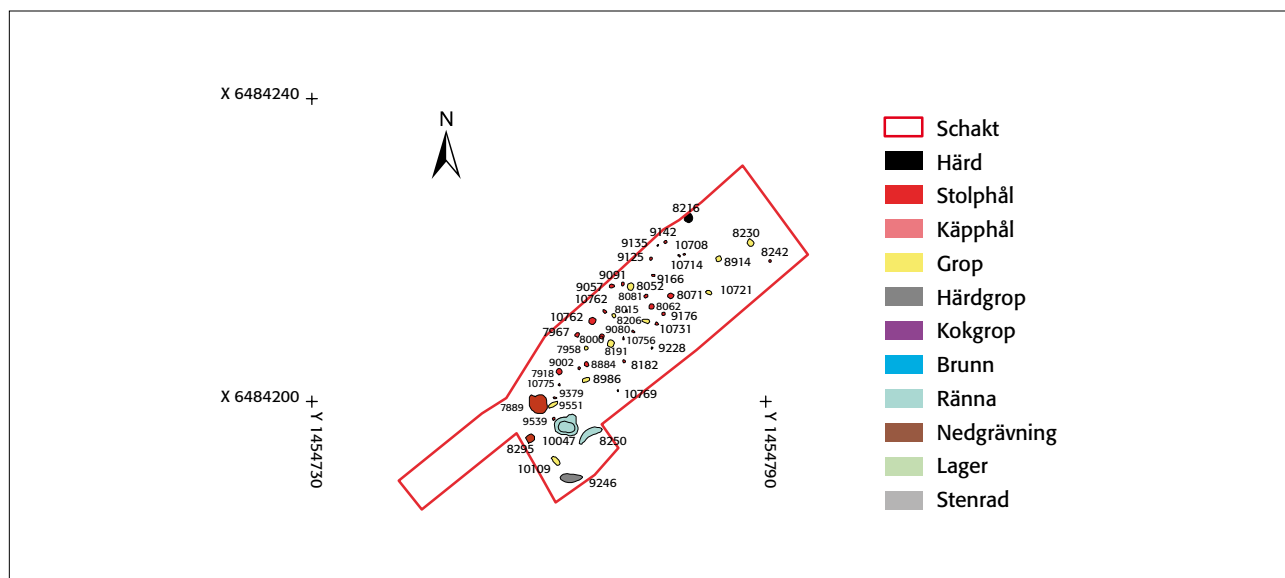

Fig 19. Översiktsplan över område C, Landstorp. Skala 1:1000.

Område C, Landstorp (schakt 8312)

Det sista området i Landstorp, område C, utgjordes av det sydvästra schaktet. Dess yta uppgick till 675 m². Inom området registrerades 81 anläggningar varav 32 stycken utgick. Schaktet innehöll två plogskadade vendel- och vikingatida brandgravar som troligen ursprungligen utgjort

små högar. Centralt fanns även en ansamling av 30 stycken stolphål, varav många var mycket välavgränsade, stora, djupa och ofta stenskodda. Dessa visade att detta med all sannolikhet varit platsen för ett flertal byggnader eller konstruktioner.

Anläggningar, område C, Landstorp

Anl typ	Antal	Anl nr
Grav	2	A7889, A8295
Grop	12	A7958, A8015, A8052, A8191, A8230, A8914, A8940, A8986, A9551, A10109, A10161, A10721
Härd	1	A8216
Härdgrop	1	A9246
Ränna	2	A8250, A10047
Stolphål	30	A7918, A7967, A7988, A8000, A8062, A8071, A8081, A8182, A8242, A8884, A9002, A9057, A9080, A9091, A9125, A9135, A9142, A9166, A9176, A9228, A9379, A9539, A10708, A10714, A10731, A10750, A10756, A10762, A10769, A10775
Yttre konstruktionselement	3	A9489, A9516, A9528

¹⁴C-dateringar, område C, Landstorp

Anl typ	Anl nr	1 sigma	2 sigma	Lab nr	¹⁴ C-ålder
Grav	A7889	780–970 e Kr	770–980 e Kr	Ua-27256	1155±35 BP
Stolphål	A8062	1640–1950 e Kr	1630–1950 e Kr	Ua-27333	215±35 BP
Härd	A8216	360–120 f Kr	370–90 f Kr	Ua-27334	2165±40 BP
Ränna	A8250	835–765 f Kr	900–560 f Kr	Ua-27335	2625±45 BP
Grav	A8295	618–662 e Kr	560–690 e Kr	Ua-27259	1405±35 BP
Grav	A8295	650–770 e Kr	640–780 e Kr	Ua-27258	1335±35 BP
Stolphål	A10731	2829–2690 f Kr	2900–2620 f Kr	Ua-27336	4200±40 BP

Konstruktioner och stolphål, område C

Byggnader 1 Landstorp

Typ: Ett flertal stolpkonstruktioner.

Datering: Stolphål A10731 till mellanneolitikum, 2900–2620 f Kr samt en modern datering av stolphål A8062 (det sistnämnda dock ett analysresultat från ett kolprov med osäker kontext).

Orientering: –

Längd: –

Bredd: –

Anläggningar:

Anl typ	Antal	Anl nr
Stolphål	30	A7918, A7967, A7988, A8000, A8062, A8071, A8081, A8182, A8242, A8884, A9002, A9057, A9080, A9091, A9125, A9135, A9142, A9166, A9176, A9228, A9379, A9539, A10708, A10714, A10731, A10750, A10756, A10762, A10769, A10775

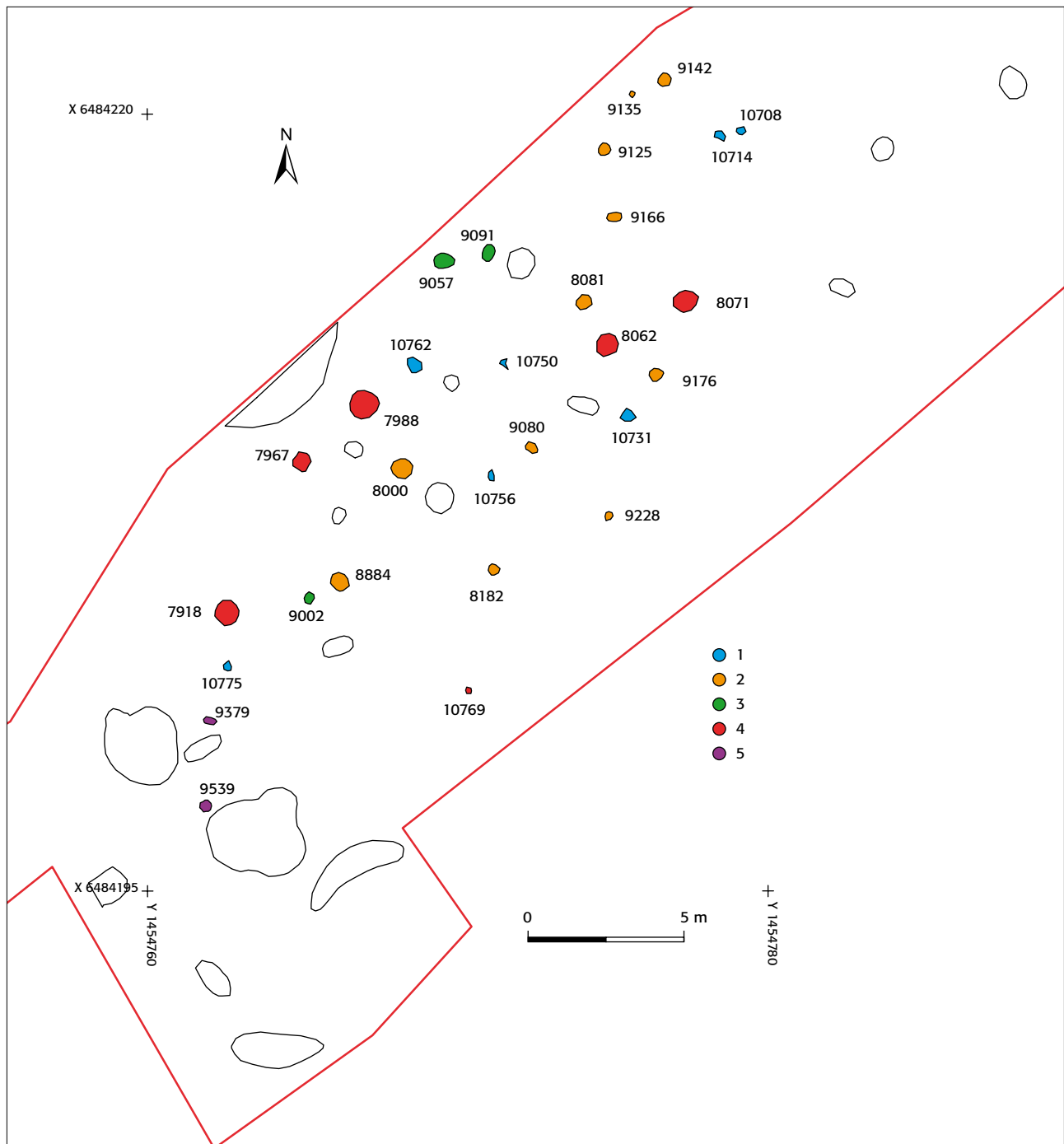

Fig 20. Plan över byggnader 1 Landstorp, färgkodade efter grupperna 1 till 5. Skala 1:200.

Fig 21a+b. Foto över två av stolphålen från grupp 4. Foto RAÄ, UV Öst.

Centralt i område C låg ett kluster av 30 stolphål, vilka till synes inte rent planmässigt bildade något eller några sedvanliga långhus. Att vi inte kunnat urskilja några tydliga byggnadskonstruktioner på platsen har sannolikt flera orsaker. Dels kan det bero på gyttret av stolphål (flera olika byggnader från olika tidsperioder ”ovanpå” varandra), dels på att lämningarna troligtvis fortsatt utanför schaktkanten i norr (in under befintlig landsväg), dels på att dessa stolpkonstruktioner inte utgjort någon traditionell långhusbostad, utan något helt annat. Rent morfologiskt kunde emellertid stolphålen delas in i fem grupper.

Den första och förmodade äldsta gruppen utgjordes av åtta stolphål vilka upptäcktes först vid djupschaktning av platsen (A10708, A10714, A10731, A10750, A10756, A10762, A10769, A10775). De var spridda över schaktets centrala del. Ett av dessa stolphål, A10731, har daterats till mellaneneolitikum. Stolphålen hade även relativt urlakade fyllningar av grå eller brun silt, de var mestadels runt 0,25 meter stora i plan och med ett skålformat djup av 0,1–0,2 meter. De hade vanligen ingen stenskonning eller en skoning av mycket små stenar.

En andra grupp utgjordes av 11 stolphål med en mörk grå eller brun fyllning. Dessa hade vanligen en planstorlek på 0,3–0,4 meter och ett djup på mellan 0,05–0,18 meter. De hade flacka eller skålformade profiler och föreföll ganska kraftigt plogskadade. Sex av stolphålen från denna grupp (A8081, A8182, A9080, A9125, A9135, A9166) bildade en rak och tydlig stolphålsrad i sydvästlig-nordöstlig riktning och med en till synes fortsättning in under schaktkant. Möjligen utgjorde dessa stolphål resterna efter en konstruktion med endast en stolphålsrad. De övriga fem stolphålen från gruppen (A8000, A8242, A9142, A9176 och A9228) låg emellertid spridda över området.

Morfologiskt kunde även de tre distinkta stolphålen A9002, A9057 och A9091, föras till en tredje grupp. Deras

planstorlek uppgick till mellan 0,35–0,65 meter och djupet var mellan ca 0,2–0,25 meter. Samtliga var stenskodda och tydligt avgränsade i både plan och profil. De hade brun eller grå homogen fyllning samt skålformade bottnar.

Den fjärde gruppen stolphål i området kännetecknades av sex stycken mycket kraftiga och djupa stolphål av yngre järnålderskaraktär, A7918, A7967, A7988, A8062, A8071 och A8884. Deras storlek i plan varierade mellan 0,55–0,9 meter och deras djup mellan 0,3–0,4 meter. Samtliga var försedda med en rejäl och tät packad stenskonning, både i de skålformade bottarna samt upp på stolphålssidorna. Stolphålen var mycket välavgränsade och dess fyllningar utgjordes av mörk brun eller brungrå silt. Möjligen var de medvetet placerade två och två, med ett avstånd av två – tre meter mellan stolparna (om inte dessa placeringar var slumpmässiga). Karaktären på den fjärde gruppens stolphål antyder att de skulle kunna vara samtida med gravarna i området (se nedan). Därför skulle gruppen hypotetiskt kunna representera något annat än en profan byggnad, kanske konstruktioner som har haft med utövan- det av kulten kring gravläggandet att göra.

Ett av stolphålen från grupp fyra, A8062, har emellertid fått en datering till modern tid. Det bör nämnas att vi, i avsaknad av synligt analyserbart kol hos denna grupp av stolphål, flotterade fram detta kol. Kolprovet hade därmed en osäker kontext och analysresultatet visar förmodligen inte dateringen av byggnaden.

Grupp fem innehöll endast två stolphål, A9379 och A9539. Dessa låg i områdets västra delar nära gravarna och rännorna (se nedan). Stolphålen var ca 0,5 meter stora med djup på 0,15 respektive 0,3 meter. Deras fyllning liknade varandra och bestod av svart, sotig silt och till skillnad från många av de övriga stolphålen i området innehöll dessa en relativt stor mängd kol. Emellertid har inga ¹⁴C-prov analyserats från dessa anläggningar.

Gravar

Sydväst om klustret av stolphål påträffades två brandgravar vid schaktning, A7889 och A8295. De saknade gravöverbyggnader vilka sannolikt varit bortplöjda av odlingsverksamheten i området sedan länge. Gravgömmornas ben var mycket hårt brända och ganska medfarna. Den höga förbränningsgraden och/eller plogskadorna (och därmed friläggandet av benen) kan vara orsaker till fragmentens förslitning. Detta faktum försvårade givetvis benens bestämning.

Grav A7889 bestod i princip av ett 2,1x2,1 meter stort och 0,18 meter djupt brandlager, vilket utifrån de brända benen har daterats till vikingatid, 770–980 e Kr. Den osteologiska undersökningen av de brända benen visar att gravens innehöll lämningar efter både människa och djur. I gravens nordvästra del har de brända benen bestämts till människa, 18–89 år, och i den västra delen människa, 18–44 år. Det är oklart om det rör sig om en eller fler individer. I sydvästra delen av brandlagret fanns, förutom icke åldersbestämt ben från människa även brända ben från hund. Människoben fanns även i sydöst där en obränd tand, troligen från häst också förekom. I nordöst fanns bränt ben av nöt. Fyndmässigt innehöll gravens tången av en järnpryl, en synål av järn samt keramikbitar från mynning och buk.

Den andra graven, A8295 var skadad, av allt att döma halverad av ett dike (en ägo gräns som även är synlig på 1701 års karta, se bilaga 4). Den kvarvarande delen av graven var 1,2x1,2 meter och dess djup uppgick till 0,2 meter. Förmodligen innehöll gravens två gravgömmor (på grund av gravens skada är det dock svårt att med säkerhet uttala sig om det rör sig om två separata eller endast en gömma). Men till synes så fanns i den östra delen ett brandlager vilket tangerade något som har tolkats som brandgrop i väster. Ben från respektive gravgömma har ¹⁴C-daterats och båda dateringarna låg i vendeltid, 560–690 f Kr samt 640–780 e Kr. Från de båda gravgömmorna har även benen bestämts till människa, 18–44 år och det är oklart om det rör sig om en eller flera individer. Utöver de brända benen innehöll gravens endast keramik och obränt ben.

Med tanke på gravarnas datering skulle man kunna tänka sig att gravöverbyggnaderna ursprungligen utgjorts av småhögar, alternativt stensättningar. Det är även troligt att fler gravar funnits i närheten. På andra sidan av diket som skadat grav A8295 hade plojen gått rejält mycket djupare. Det är högst sannolikt att dessa tänkta gravar helt och hållet odlats bort.

Fig 22. Foto över den skadade brandgravens A7889 efter framrensning. Foto RAÄ, UV Öst.

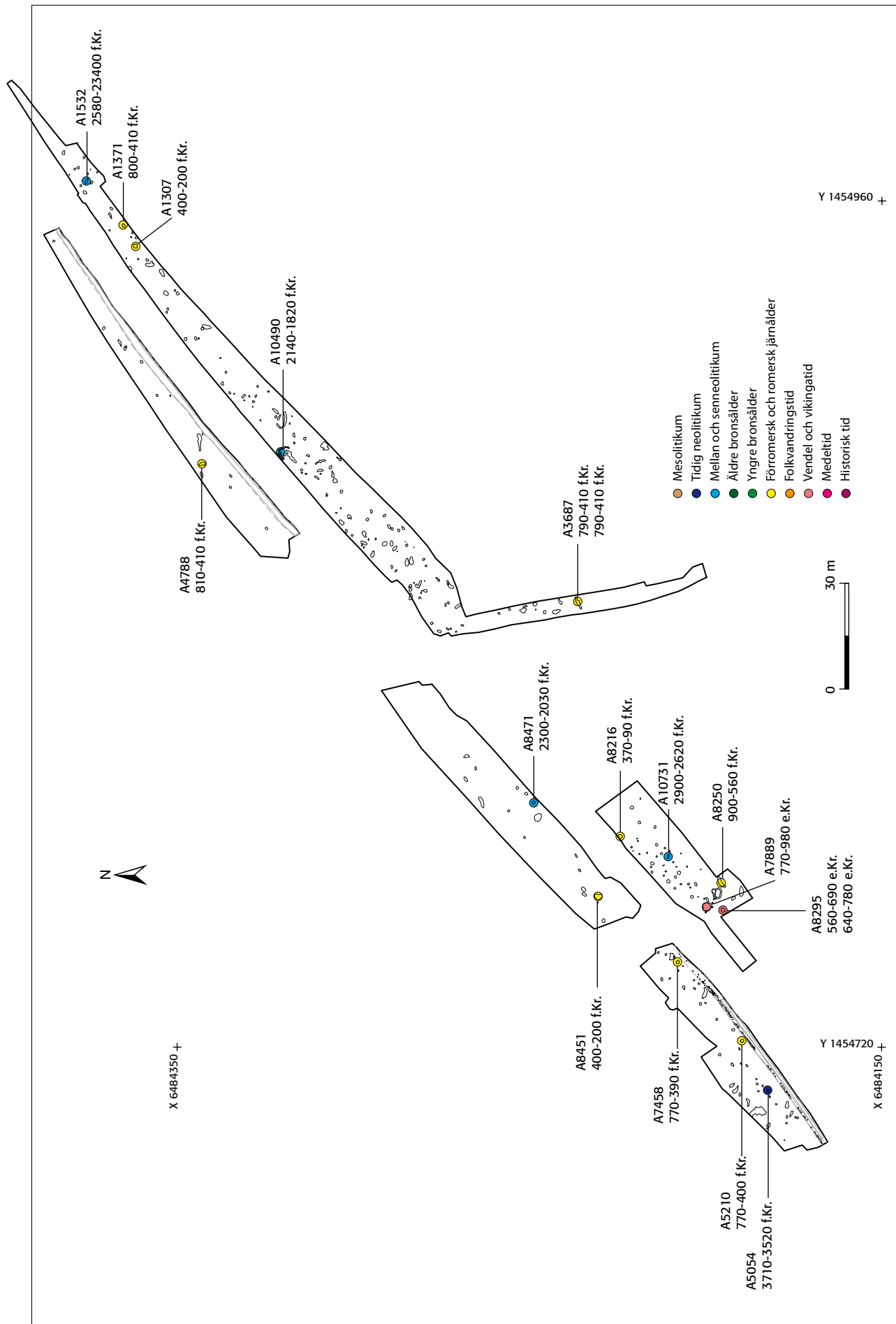

Fig 23. Plan över Landstorp med samtliga ¹⁴C-dateringar inlagda. Skala 1:1500.

Atmospheric data from Stuiver et al. (1998); OxCal v3.9 Bronk Ramsey (2003); cub r:4 sd:12 prob usp[chron]

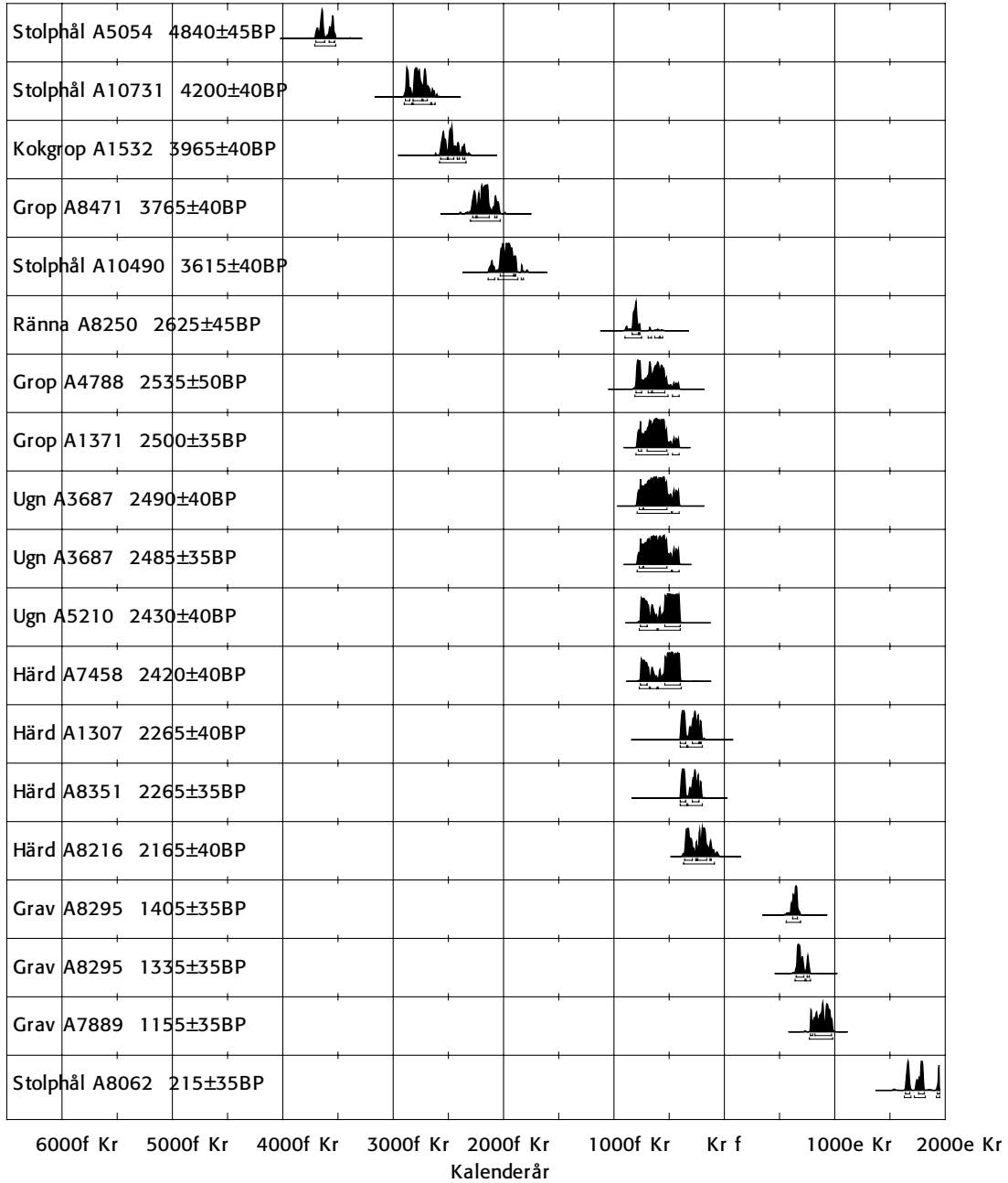

Fig 24. Uppställning över kalibrerade ¹⁴C-analysresultat från Landstorp.

Rännor

Sydöst om gravarna fanns två rännor, A8250 samt A10047. Den förra var avlång och lätt böjd, 3,4x0,9 meter stor och hade ett djup av 0,15 meter. I rännan fanns några brända ben (som från början fick oss felaktigt att tro att det rörde sig om ytterligare en gravbotten), dessa har inte gått att osteologiskt bestämma, men de gav en datering till yngre bronsålder, period V.

Den andra rännan bildade en oregelbunden ring i plan och var även oregelbunden i profil. Dess fyllning bestod av gråbrun sandig silt. I rännans norra del fanns en oval grop (A10161) med skålformad botten. Gropen mätte 2,4 meter och dess bredd varierade mellan 0,45–1,2 meter. Gropens fyllning var mycket mörk och innehöll kol och sot. Rännornas funktioner gick tyvärr inte att fastställa.

Härdar, härdgropar och gropar

På området fanns en härd (A8216) och en härdgrop (A9246). De låg i varsin ände av området och härden daterades till förromersk tid. Det förekom även tolv gropar i område C. De var ovala och oftast med skålformade profiler, mellan 0,5 till 1,7 meter stora och deras djup varierande mellan 0,1 och 0,37 meter. Groparna var fyndtomma så när som på en malstensunderliggare samt bränd lera. En av groparna påträffades vid djupschaktning av området.

Fyndmaterialet, område C

Fynden i området var få. Sammanlagt registrerades 39 fyndposter (21 var av brända ben). Av dessa kunde 28 knytas till anläggningar. Gravarna innehöll, förutom brända ben, en järnpryl, en synål och keramik. I övrigt påträffades en malstensunderliggare, bergarts- och kvartskärnor, kvartsavslag, obränt ben och bränd lera inom området.

Sammanfattning av undersökningsresultaten från Landstorp

Neolitisk tid

I Landstorp fanns flera neolitiska lämningar. Den tidigneolitiska perioden representerades av hus 1, troligen ett mesulakhus, som låg längst bort i väster inom område B. Kvar av huset återstod den takbärande stolpraden bestående av nio stolphåll, väggstolparna var bortplöjda. Huset innehöll ett knackstensfynd. Trots att inga övriga strukturer eller konstruktioner med säkerhet kunde knytas till tidigneolitisk tid, visar huset på en tidig, möjligen permanent, första bosättningsfas i Landstorp.

Ett antal spridda anläggningar har daterats till mellan- och senneolitikum. Analysresultaten från ¹⁴C-proverna överlappar varandra från mellanneolitikums äldre del fram till äldsta bronsålder. Anläggningstyperna varierar, både stolphåll, kokgropar och gropar härrör från denna tidsrymd. De indikerar åtminstone en sporadvis etablering av platsen under hela den resterande delen av neolitikum. Att man uppehållit sig i området under perioden visar även fynden av flinta, kvarts och bergart.

Härtill kommer de hästskoformade hyddorna med rännor, hydda 1 och hydda 2. Där hydda 1 som även var den mest distinkta hyddan med även ett stolphåll, har fått en datering till senneolitisk tid. Hydda 2 innehöll för övrigt lite keramik.

Det faktum att de neolitiska anläggningarna låg grupperade i koncentrationer spridda över stora delar av undersökningsområdet är inte ovanligt för just stenålder i Östergötland. Man kan anta att kärnorna av Landstorps stenåldersbosättningar legat något uppdragna på den svaga höjdryggen i kanten av den angränsade bäcken och det anslutande våtmarksområdet. Det är också sannolikt att det finns en koppling mellan boplatsen och den förmodade neolitiska begravingen (fyndet av en grönstensyx och lerkrukor med ben) som påträffats i anslutning till Högra-backsgravfältet, 450 meter från undersökningsområdet. Det mest kännetecknande för senneolitikum är annars hållkistor och lösfynd. Från trakten kring Landstorp finns en stor mängd skafthålsyxor som registrerade lösfynd. Dessa har huvudsakligen samlats in i kanten av olika våtmarksområden (Larsson 1997; Hedvall m fl 2002).

Övergången mellan yngre bronsålder och äldre järnålder

Efter ett brott i bruket av platsen under bronsålder kan en intensifiering av området för aktiviteter under övergången mellan brons- och järnålder skönjas. Aktiviteterna har bland annat rört bränning i ugn. Två av de fyra ugnarna, samt en grop i anslutning till en tredje ugn har daterats till denna tidsperiod. Man kan därför tänka sig att samtliga ugnar borde tidfästas hit. Ugnarna låg spridda över undersökningsområdets ytor och de utgjordes av nyckelhålsformade schaktugnar med raserade kupoler samt med tillhörande bläster- eller arbetsgropar. Tyvärr är ugnarnas funktioner okända, och dessvärre förekom det inte heller några fynd i dem som kunde avslöja deras användningsområden.

Övriga anläggningar som dateras till övergången mellan brons- och järnåldern var gropar (tolkade som förvarings- eller tillredningsgropar), en ränna och en härd. Även dessa anläggningar var spridda över undersökningsområdet. Ingen byggnad från perioden har påträffats, men bilden av bosättning och gårdsaktiviteter är uppenbar över stora delar av området vid denna tid.

Förromersk järnålder

Tre anläggningar dateras till den äldre delen av förromersk tid. Samtliga var härdar och de låg en i varje område. Dessa visar att platsen har fortsatt att brukas för aktiviteter så som eldning under förromersk tid. På ett flertal ytor, speciellt inom område A i öster, förekom ansamlingar av främst härdar (liknande de daterade), kokgropar och gropar. Det vill säga traditionella gårds- och boplatslämningar som eventuellt skall föras till denna tidsperiod. Perioden kan även ses som skedet för en gradvis avetablering eller bortflyttning av bebyggelsen eftersom platsen efter förromersk tid återigen upphör att brukas under en tid.

Vendeltid och vikingatid

Efter ett avbrott i nyttjandet av platsen under en period av, till synes åtminstone, 650 år har platsens funktion förändrats. Inga sedvanliga gårdslämningar från denna period har återfunnits, man har istället börjat gravlägga sina döda. Detta i områdets västra delar. Endast två gravar återfanns och de var kraftigt skadade av senare tiders odlingsverksamhet, bland annat saknade gravarna gravöverbryggnader. Det som återstod av dem var i princip bottarna, de innehöll ett brandlager respektive ett brandlager och en brandgrop. Med tanke på gravarnas dateringar till vendel- och vikingatid kan man tänka sig att de ursprungligen kan ha utgjort mindre högar. Gravarna innehöll ben från

vuxna människoindivider, hund, häst och nöt. Fyndmässigt innehöll de endast en järnpryl, en synål samt keramik.

Gravarna låg relativt lågt i terrängen och med tanke på plogskadorna kan här ursprungligen ha funnits betydligt fler gravar. På andra sidan diket som skadat en av gravarna hade plojen gått ännu betydligt djupare så fler gravar i området kan helt och hållet ha odlats bort. Landstorps brandgravar befann sig 260 meter sydöst om gravfältet RAÄ 27:1, vilket troligen också skall härröras till yngre järnålder då det innehåller högar samt högliknande stensättningar. Möjligen utgjorde Landstorpsgravarna en utvidgning av detta gravfält. Dessutom befann de sig endast 450 meter öster om det stora Högrabacksgravfältet, RAÄ 21:1, som även det rymmer många yngre järnåldersgravar.

I anslutning till de två gravarna i Landstorp fanns ett antal mycket kraftiga stolphål av yngre järnålderskaraktär. Fler stolpar kan även ha varit placerade utanför undersökningsområdet. Planmässigt bildade inte stolphålen något traditionellt boningshus men möjligen hade stolparna varit medvetet placerade två och två, med ett avstånd av två till tre meter mellan stolparna. Dessa skulle kunna ha utgjort resterna efter en eller flera konstruktioner som kan ha haft med utövandet av kulten kring gravläggandet att göra. Kanske kulthus eller motsvarande "totempålar".

Historisk tid

Föregångaren, eller föregångarna, till den nuvarande landsvägen påträffades också vid undersökningarna i Landstorp. Dessa äldre vägsträckningar utgjordes av diken samt en stenrad och de löpte parallellt längs med landsvägen i norr. Vid slutundersökningen påträffades endast fynd från 1900-talets början vid metalldetektorsökningen, emellertid låg en stor malstensunderliggare i stenraden. Vid förundersökningen påträffades också glaserat rödgods med en allmän datering till 1600–1700-tal i väglämningen. Dessutom analyserades vid detta tillfälle gran från en risbädd vilket gav ett pikvärde i intervallet 1440–1700 e. Kr. Det är med andra ord osäkert hur gammal denna vägsträckning egentligen är, men den har troligen utgjort en av huvudvägarna under medeltiden i västra Östergötland – mellan Vadstena och Ulvåsa förbi byarna Sten och Kälvsten.

Fornlämningsskildern runt Landstorp karaktäriseras främst av lämningar från järnålder och medeltid, dvs gravfälten samt de medeltida byarna Sten och Kälvsten. Skattfynden från Sten samt runstenen och eskilstunakistan från Kälvsten kan indikera att området har haft en central funktion under yngre järnålder och tidig medeltid. En förklaring till att Landstorp visade sig vara rikt på fornlämningar av flera slag och från många tidsperioder kan också vara att området varit en genomfart under mycket lång tid.

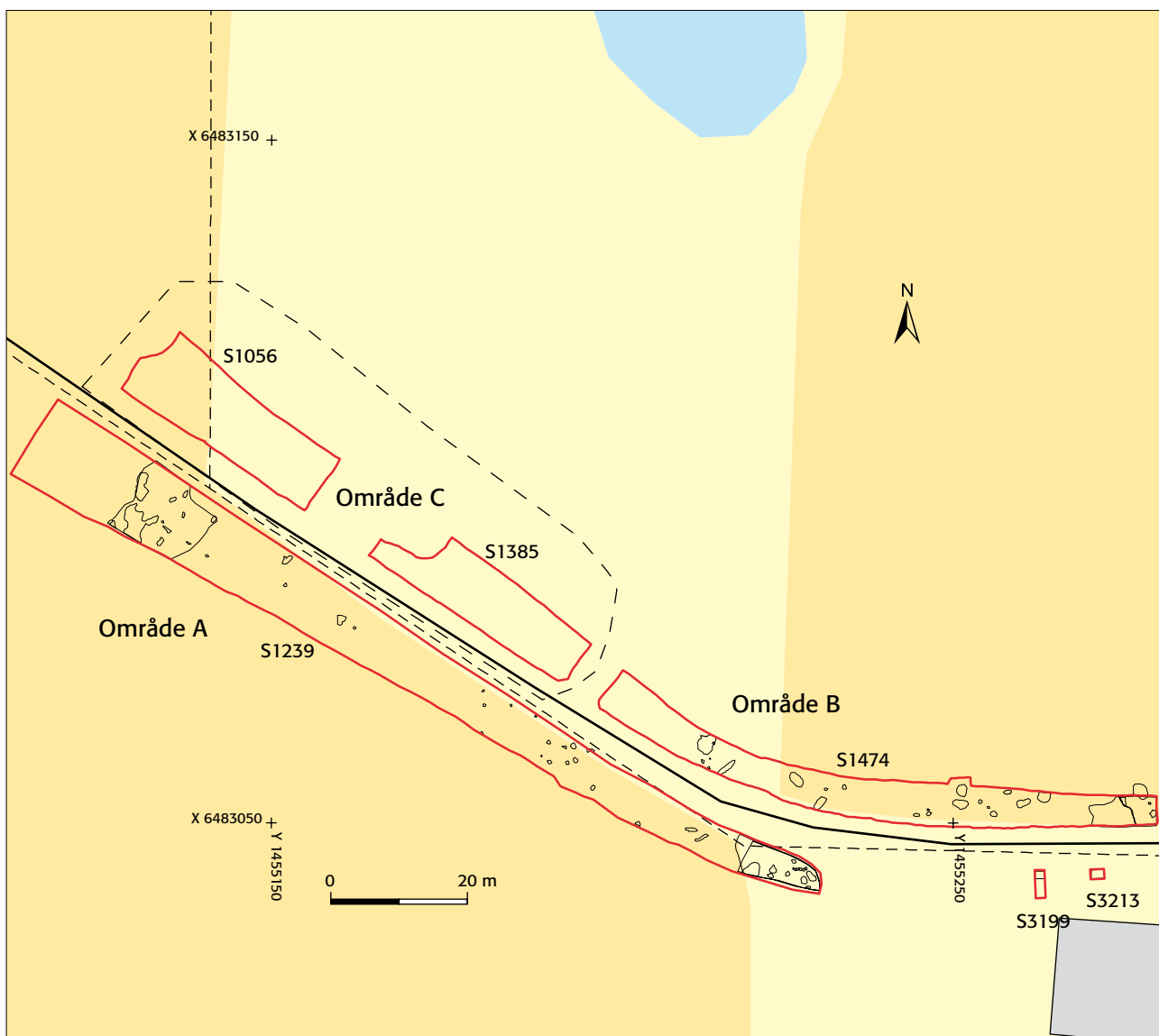

Fig 25. Översiktsfoto över undersökningsområdet i Fågelstads by, mot väster. Till höger i bild ses Högrabacksgravfältet. Foto RAÄ, UV Öst.

Resultatredovisning Fågelstads by

Exploateringsområdet vid Fågelstads by berörde förutom delar av bytomten även åkermark nordväst om byn. Området delades av bygatan som skar ytorna från sydöst till nordväst. Terrängen sluttade från bytomten åt nordväst i bygatans riktning mot järnvägen som ligger lågt belägen i en flack sänka. Troligen har dessa lägre delar, där järnvägen idag går, periodvis utgjort sank och vattensjuk mark. Ytorna som undersöktes utgjorde tillsammans 2100 m² och lokalen

kunde delas in i tre områden, A, B och C. Område A och B grävdes i sin helhet medan område C prioriterades bort efter avbaning då det inte innehöll några anläggningar. Sammanlagt påträffades 141 anläggningar i Fågelstads by, varav 30 stycken utgick och 31 prioriterades bort. 196 fyndposter registrerades. Av dessa kunde 116 stycken knytas till lager, 66 stycken till anläggningar och 14 stycken var lösfynd.

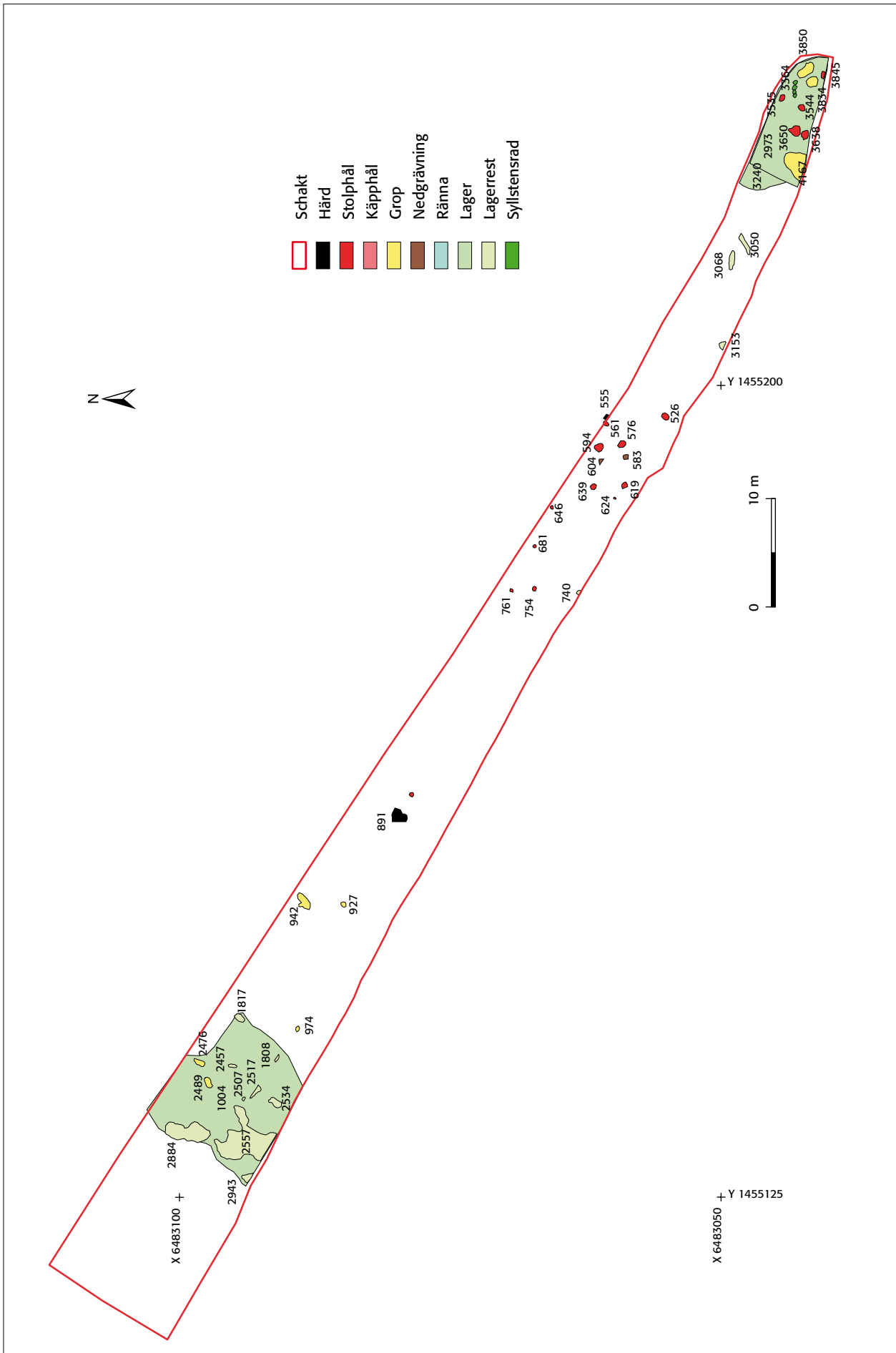

Fig 27. Översiktsplan över område A, Fågelstads by. Skala 1:500.

Område A, Fågelstads by (schakt 1239)

Område A var 1100 m² stort och låg i nordväst-sydöstlig riktning, söder om Fågelstads bygata, på en ås som planade ut åt nordväst. Sammanlagt fanns 85 anläggningar på området varav 20 utgick och 19 prioriterades bort. Inom om-

råde A undersöktes bland annat rester efter en smedja från historisk tid närmast bytomten, ett folkvandringstida fyrstolpshus, samt ett odlingslager från yngre bronsålder/äldre järnålder.

Anläggningar, område A, Fågelstads by

Anl typ	Antal	Anl
Grop	8	A927, A942, A974, A2476, A2489, A3834, A3850, A4167
Härd	2	A555, A891
Lager	3	A1004, A2973, A3240
Nedgrävning	2	A583, A604
Stolphål	17	A526, A561, A576, A594, A619, A624, A639, A646, A681, A754, A761, A884, A3535, A3544, A3638, A3650, A3845
Syllstensrad	1	A3364

¹⁴C-dateringar, område A, Fågelstads by

Anl typ	Anl nr	1 sigma	2 sigma	Lab nr	¹⁴ C-ålder
Lager	A1004 (A182 FU)	800–200 f Kr	800–150 f Kr	Ua-25383	2350±85 BP
Stolphål	A624? (A535 FU)	440–600 e Kr	420–630 e Kr	Ua-25384	1545±55 BP
Härd	A555	545–640 e Kr	530–660 e Kr	Ua-27278	1475±35 BP
Stolphål	A594	540–640 e Kr	460–660 e Kr	Ua-27279	1480±35 BP
Stolphål	A3650	1690–1960 e Kr	1680–1940 e Kr	Ua-27288	60±40 BP
Grop	A3850	1520–1800 e Kr	1490–1950 e Kr	Ua-27289	260±40 BP

Konstruktioner, område A

Hus 1 Fågelstads by

Typ: Fyrstolpshus.

Datering: Stolphål A594 till folkvandringstid/tidig vendeltid, 460–660 e Kr. Härd A555 till folkvandringstid/tidig vendeltid, 530–660 e Kr. Möjligen även stolphål A624 (vid FU A535) till folkvandringstid/tidig vendeltid, 420–630 e Kr.

Orientering: Öst-västlig.

Längd: 7 m.

Bredd: 3,7 m.

Anläggningar:

Anl typ	Antal	Anl nr
Stolphål	6	A561, A576, A594, A619, A624, A639
Härd	1	A555

Fig 28 (t h). Foto över framrensade stolphål tillhörande hus 1 Fågelstads by. Foto RAÄ, UV Öst.

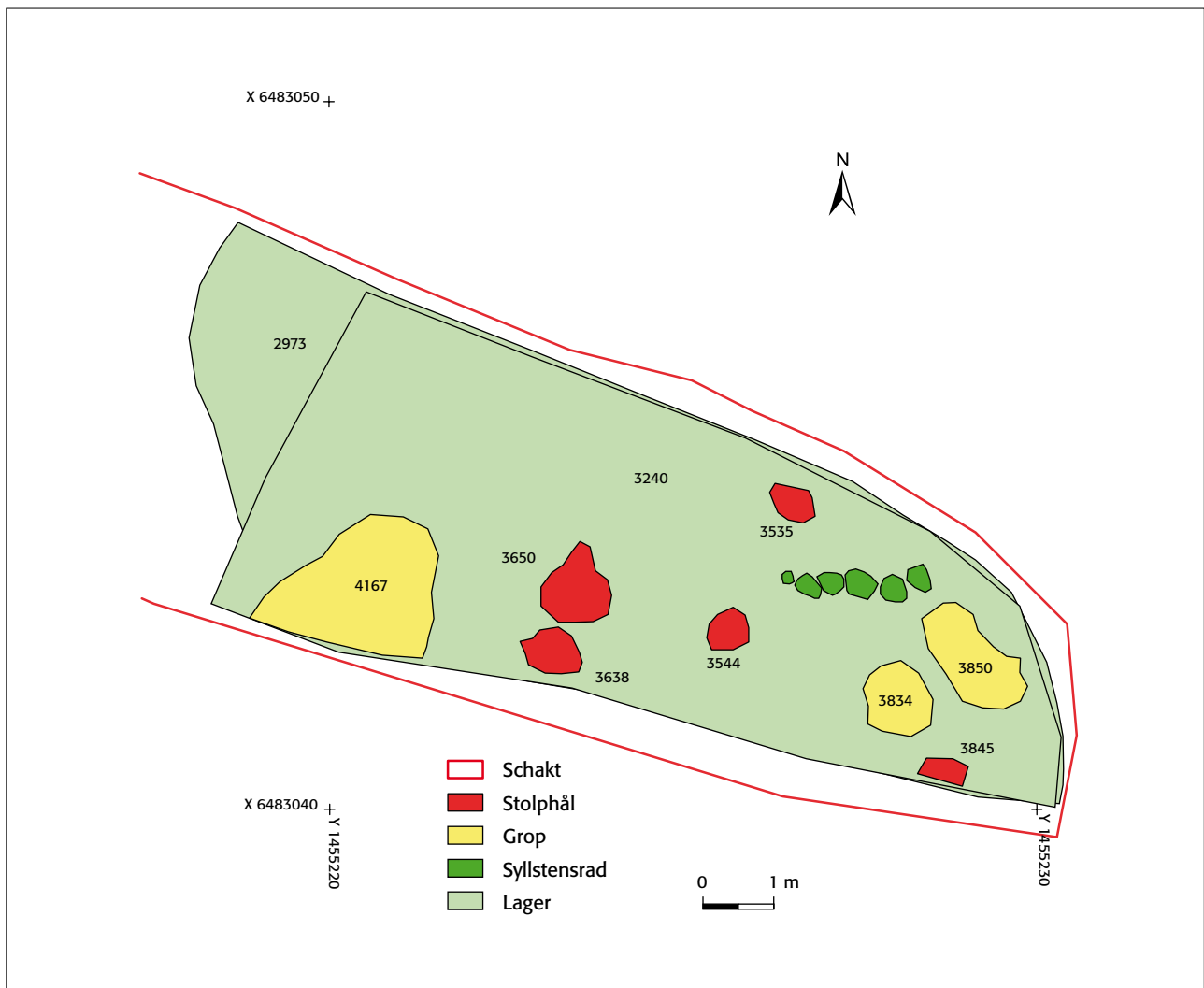

Fig 30. Plan över smedjan i Fågelstads by. Skala 1:100.

rester, bottenkållor och bränd lera/tegel (ugnsväggar). Det undre lagret (A3240) bestod av ljusbrun, sandig silt med inslag av kolsplitter och var 0,1 meter tjockt. Det innehöll liknande, men märkbart färre, fynd.

Syllstensrad

Resten efter själva smedjebyggnaden utgjordes av A3364, en syllstensrad. Denna väggrest bestod av sex tätt lagda stenar som låg ovanpå lager A3240. Väggen var orienterad i öst-västlig riktning, var 2,06 meter lång och 0,5 meter bred. Stenarnas plana sida låg uppåtvänd. Majoriteten av slaggen, den brända leran/tegllet, smidesjärnet och järnföremålen från lager A2973 påträffades på den södra sidan om syllstensraden och i dess förlängning, medan det på den norra sidan var betydligt mer fyndfattigt. Detta visade på "ett inre" och "ett yttre" rum. På den södra sidan påträffades även ett möjligt blästmunstycke och en del av teglet här utgjordes av taktegel. Keramiken var mycket fragmenterad och kan dateras tidigast till mitten av 1500-talet, men troligare till 1700- eller 1800-tal (Lindeblad & Menander, muntligen).

Fig 31. Syllstensrad A3364. Foto RAÄ, UV Öst.

Stolphål

Vid smedjan och i dess kulturlager fanns fem stolphål med liknande utseende (A3535, A3544, A3638, A3650 och A3845). Stolphålen var stora, mellan 0,6–0,8 meter i diameter, hade skålformad profil samt ett djup som varierade mellan 0,2–0,6 meter. De hade samtliga en mörkbrun

homogen fyllning av sandig silt och var kraftigt stenskodda. Alla fem stolphål var nedgrävda genom lager A3240 och minst två var överlagrade av lager A2973. De innehöll obrända ben, bränd lera, slagg, rödgods och järn, däribland ämnesjärn. Vissa av stolphålen kan ha tillhört smedjebyggnaden och/eller någon annan konstruktion som hört bytomten till. De två stolphålen A3650 och A3638 har dock tolkas som att ha utgjort grindstolpar som också syns på storskifteskartan från 1775. Ett av dessa stolphål, A3650, har också daterats till historisk tid, 1640–1960 e Kr.

Förutom de sex stolphålen som tillhörde hus 1 eller smedjan fanns ytterligare sex stolphål spridda inom område A (A526, A646, A681, A754, A761, A884). Dessa var något diffusa och urlakade till utseendet och endast A761 var stenskott.

Härdar

Områdets enda härd utgjordes av A555 som har tolkats tillhöra hus 1. Härden har daterats till folkvandringstid (se ovan).

Gropar

Inom smedjeområdet fanns även tre större gropar (A3850, A3834 och A4167). De var runda i plan med skålformade profiler och med en diameter på mer än en meter. Alla utom A4176 var stenfyllda. A3850 var nedgrävd genom lagret A3240 och har daterats till historisk tid, 1520–1800 e Kr. Det var svårt att avgöra om A3834 låg under lager A3240 men troligen var gropen nergrävd genom lagret eftersom det var svårt att urskilja dess fyllning från omgivande mark. De tre anläggningarna låg precis innanför bytomtsgränsen.

Längre västerut fanns tre mindre gropar (A927, A942 och A974). De var runda i plan och skålformade i profil och hade en diameter på cirka 0,5 meter. I grop A927 fanns ett bränt ben. Groparnas användningsområde var inte möjligt att bestämma, men fyndtomheten kan tyda på att de varit förvarings- eller tillredningsgropar snarare än avfallsgropar. Längre bort mot områdets västra del förekom ytterligare två möjliga gropar (A2476 och A2489), de bedömdes dock som osäkra då de var otydliga och låg i ett område som började bli sankt och hade en ojämn undergrund samt till stor del verkade bestå av spridda lagerrester.

Fyndmaterialet, område A

Sammanlagt registrerades 135 fyndposter från område A. Den fragmenterade keramiken och de nio posterna med bearbetad kvarts utgjorde de enda förhistoriska fynden. Två bitar utgjordes av kärnor i bipolär teknik medan resten påträffades som lösfynd och bestod av avfall eller avslag. Övriga fynd var från historisk tid och från smedjeområdet. De flesta av dem utgjordes av bränd lera, brända och obrända ben, slagg och järn. Den brända leran bestod till stor del av tegelfragment och rester av ugnsväggar, där fanns även ett blästmunstycke. Bland järnet fanns föremål som spik och nitplattor, men också bitar som bedömdes vara ämnesjärn. Dessa låg invid syllstensraden men hade också använts som fyllnadsmaterial i vissa stolphål. Också ett kopparbleck påträffades vid syllstensraden. Keramiken utgjordes av tio poster varav två bitar var alltför fragmentariska för att kunna typbestämmas. Sex bitar bestod av rödgods och två bitar av fajans.

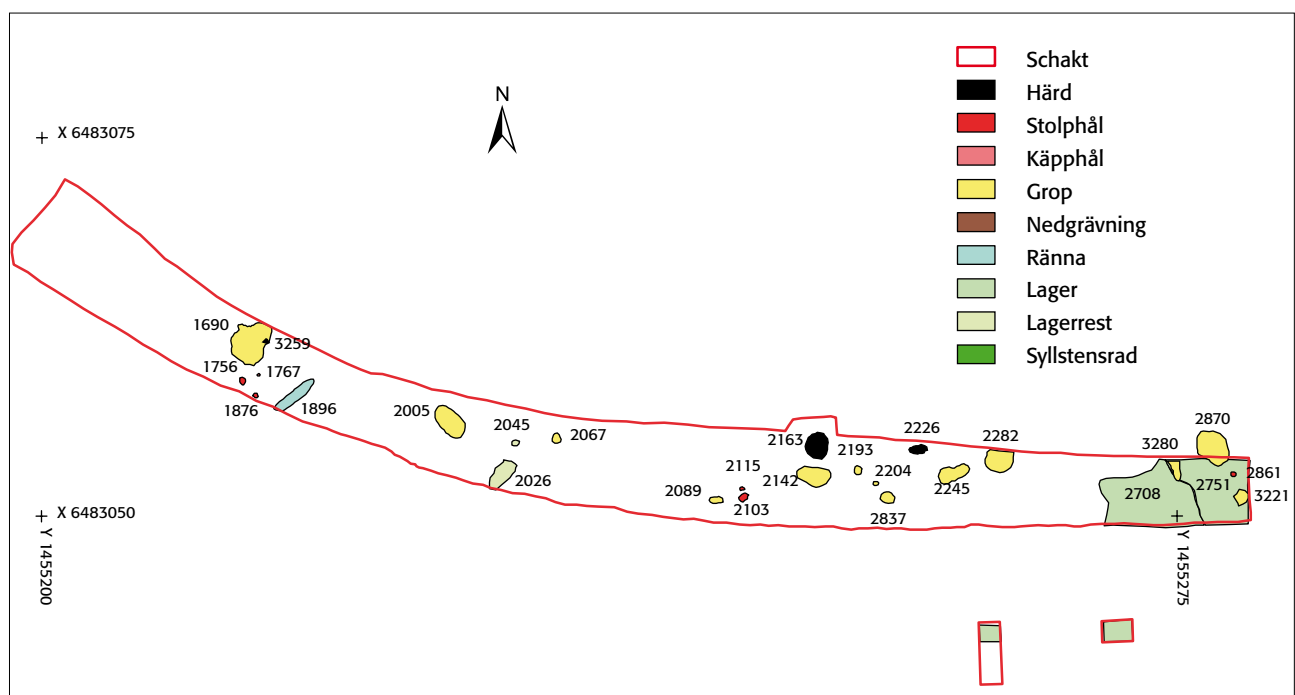

Fig 32. Översiktsplan över område B, Fågelstads by. Skala 1:500.

Område B, Fågelstads by (schakt 1474, 3199, 3213)

Den totala ytan av område B var ca 500 m². Området bestod av tre schakt. S1474 låg norr om Fågelstads bygata i nordväst-sydöstlig riktning, schakten S3199 och S3213 låg söder om vägen och utgjordes endast av två mindre rutor, 4x1,4 respektive 1,5x2 m stora. I området fanns 39 anläggningar varav tio utgick och två prioriterades bort.

Skärvtenslager och odlingslager

Allra längst i öster, i schaktet norr om vägen, låg två angränsande lager, dels skärvtenslager A2708 och dels odlingslager A2751. Skärvtenslagret återfanns i schaktet norr om vägen och mätte 6x4,5 meter. Lagret har ursprungligen varit betydligt större, man kunde till exempel återfinna det även söder om bygatan i småschakten, dvs i angränsande mot Fågelstads bytomt. Lagret var mellan 0,1 och 0,15 m tjockt och bestod av gråbrun, grusig och lerig silt samt skärvtens. Lagret innehöll obrända ben, slagg eldslagingsflinta, keramik samt kvarts. Möjligen kan även detta lager sättas i samband med smidesaktiviteterna ca 30 m västerut, eller till andra aktiviteter kopplade till bytomten.

Alldeles i angränsning öster om skärvtenslagret låg odlingslager A2751. Lagret försvann in i de norra, södra och östra schaktkanterna av S1474. Dock fortsatte inte detta lager söder om Fågelstads bygata. Inom schaktet var odlingslagret 5,4x4,3 m stort med en varierande tjocklek mellan 0,03–0,17 m. Fyllningen bestod av mörkbrun, grusig och lerig silt samt ett fåtal skärvtensstenar vilka förmodligen härrörde från skärvtenslagret intill. Lagret innehöll främst obrända ben men även ett fåtal brända ben, kvarts

och kvartsit. Odlingslagret överlagrade grop A3280, som har fått en tidigmedeltida datering och kan därför inte ha tillkommit tidigare än under sent 1200-tal. Lagret tolkas som att tillhöra bytomtsfasen på platsen.

Stolphål

Område B innefattade endast fem stolphål, samtliga i schakt S1474. Två av dessa, A1756 och A1876, låg tillsammans i väster. De var ca 0,35 m stora och 0,15 m djupa med tydligt skålformade nedgrävningar och mörkbrun, grusig och sandig lera. I schaktets mitt låg ytterligare två stolphål tätt intill, A2103 och A2115. Dessa hade en fyllning av gråbrun, lerig silt med kol och skålformad profil. Deras storlekar mätte 0,6 m i plan och 0,25 m djup respektive 0,3 m i plan och 0,1 m djup. Ett av stolphålen innehöll bränd lera. Under odlingslagret låg ett diffust stolphål, A2861. Det var 0,35 m stort och 0,11 m djupt med skålform samt innehöll gråbrun lerig silt och kol.

Hårdar

Hårdarna inom området var tre till antalet, samtliga låg längs med den norra kanten av schakt S1474. Härd A3259 låg längst i väster alldeles intill grop A1690. Härden var 0,4 m i diameter, 0,2 m djup och har daterats till yngre romersk järnålder. Hårdarna A2163 och A2226 låg med drygt fem meters mellanrum i öster. A2163 var 1,6x1,2 m stor, 0,2 m djup och innehöll en malstenslöpare. Denna härd ¹⁴C-daterades även till folkvandringstid. Härd A2226 var 1,2x0,6 m stor, 0,14 m djup och innehöll en malstensunderliggare.

Anläggningar, område B, Fågelstads by

Anl typ	Antal	Anl nr
Grop	13	A1690, A2005, A2067, A2089, A2142, A2193, A2204, A2245, A2282, A2837, A2870, A3221, A3280
Härd	3	A2163, A2226, A3259
Käpphål	1	A1767
Lager	2	A2708, A2751
Ränna	1	A1896
Stolphål	5	A1756, A1876, A2103, A2115, A2861

¹⁴C-dateringar, område B, Fågelstads by

Anl typ	Anl nr	1 sigma	2 sigma	Lab nr	¹⁴ C-ålder
Grop	A1690	641–684 e Kr	600–770 e Kr	Ua-27281	1375±35 BP
Grop	A1690	340–430 e Kr	250–540 e Kr	Ua-27280	1660±35 BP
Härd	A2163	435–535 e Kr	410–600 e Kr	Ua-27282	1575±35 BP
Grop	A2870	780–890 e Kr	720–970 e Kr	Ua-27284	1190±35 BP
Härd	A3259	240–400 e Kr	130–440 e Kr	Ua-27286	1720±60 BP
Grop	A3280	1040–1220 e Kr	1020–1240 e Kr	Ua-27287	890±40 BP

Fig 33. Grop A1690 under utgrävning.
Foto RAÄ, UV Öst.

Gropar

Inom den relativt lilla ytan som område B utgjorde fanns tämligen många gropar, 13 stycken, mellan 0,6–2,65 m stora, mestadels runt 2 m stora. Djupet varierade mellan 0,12–0,65 m. Fyllningarna bestod förutom brun eller grå grusig och lerig silt även av ganska mycket skärvsten, sot och kol.

Speciellt en av groparna utmärkte sig, A1690. Gropen befann sig i områdets västra del och i direkt anslutning till härden A3259. Grop A1690 var ca 2,3 m i diameter samt 0,65 m djup. De flerskiktade lagren i gropen visade att den hade fyllts igen etappvis. Tre tjocka lager och ett tunt översta skikt kunde konstateras.

Bottenlagret i grop A1690 har ¹⁴C-daterats till vendeltid och det bestod av gråbrun lerig silt med kol och sot. I gropens botten stod även ett näst intill komplett, men dock mycket trasigt, keramikkärl. Kärlet var en kruka av yngre järnålderstyp vars keramikbitar hade en sammanlagd vikt på 2320 gram. Keramiken var ett bergartsmagrat gods med flammig beige-orange färg. Kärlet var vältummat med glättad ytbehandling och oxidationsbränt. Synliga magringsmedel var glimmer/muskovit, kvarts och fältspat. Krukan hade en diameter av ca 24 cm och var minst 16 cm hög. Dess tjocklek varierade mellan 1,2 cm vid botten och 0,5 cm vid mynningen. Kärlets form hade en konvex profil med divergerande sidor. Mynningen var inåtböjd och uttunnande. Kärlobotten var plan och bottenvinkeln ganska markant. Denna typ av kärl, med inåtböjd, avsmalnad mynning och markerad bottenkant är den klart dominerande under just vendeltid (Lindahl m fl 2002:113 och där anförd litt). Krukan har tolkats som ett kok- eller förvaringskärl.

Mittenlagret i grop A1690 var kol-, sot-, och fyndfritt. Det bestod av brungul lerig silt med infiltrationslager av gråbrun silt. Det övre lagret var mörkt brungrått med sot

och mycket kol. Det daterades till yngre romersk järnålder –folkvandringstid. Denna datering, av det *övre* lagret är alltså äldre än dateringen av det *undre* lagret. Detta kan förklaras genom att material, förmodligen från direkt närliggande härd A3259, kom att hamna i gropens övre skikt när den fylldes igen. Med all sannolikt härrör alltså gropen från vendeltid, vilket visas både genom bottenlagrets ¹⁴C-datering samt keramikens käriform. Alldeles i toppen av gropen fanns fynd av bränd lera, en kvartskärna, slagg, yngre rödgods obrända ben och horn. Dessa fynd härrör troligen från tiden för smedjan, dvs från historisk tid.

Tre av områdets välbevarade gropar (A2870, A3221 och A3280) låg under odlingslager A2751 i öster. Den största och djupaste av dessa, A2870, påminde om grop A1690 och har dessutom ¹⁴C-daterats till vendeltid–vikingatid. Ytterligare en av dessa, A3280, har daterats och visats härröra från tidigmedeltid.

Fyndmaterialet, område B

Det mesta av fyndmaterialet inom område B påträffades i skärvstenslager A2708. Lagret innehöll bl a obrända ben, eldslagningsflinta, bearbetad kvarts och kvartsit, keramik, och slagg. Därtill innehöll grop A1690 ett keramikkärl i botten, samt i toppen bränd lera, en kvartskärna, slagg, obrända ben och horn. De övriga groparna innehöll kvartsavslag, obrända och brända ben. En av groparna (A2067) innehöll emellertid recenta fynd i form av spik och yngre rödgods (Menander, muntligen). Härdarnas föremål utgjordes av malstenslöpare och malstensunderliggare.

Område C, Fågelstads by (schakt 1056, 1385)

Området bestod av två schakt vilka prioriterades bort efter avbaning eftersom de varken innehöll några anläggningar eller fynd.

Sammanfattning av undersökningsresultaten från Fågelstads by

Övergången mellan yngre bronsålder och äldre förromersk järnålder

Lager A1004 låg i den mer låglänta delen av Fågelstads by i väster. Det daterades vid förundersökningen till övergången mellan brons- och järnålder. Vid förundersökningstillfället tolkades lagret som ett odlingslager vilket blivit neddraget under efterföljande perioder, vilket påvisades av en tydlig odlingskant (Carlsson m fl 2000:33). Under slutundersökningen kunde emellertid ingen odlingskant konstateras, inte heller några årderspår. I lagret påträffades likväl fynd i form av kvartsbitar och fragmenterade bitar av keramik. Lagrets art var svårbestämbart, men bland annat med tanke på observationerna från förundersökningen är det troligt att det utgjort en rest av ett odlingslager.

Yngre romersk järnålder

Ett brott i bruket av platsen kan skönjas mellan den äldsta delen av järnålder fram till den yngsta romerska järnåldern. Från denna sistnämnda period är härden A3259 daterad. Troligen är det även denna härd som kontaminerat den i direkt anslutning liggande gropen A1690, vars övre lager daterades till samma tid (men vars bottenlager härrör från vendeltid, se nedan). Från och med yngre romersk järnålder verkar aktiviteterna på platsen ha en obruten kontinuitet åtminstone fram till tidigmedeltid.

Folkvandringstid, vendeltid och vikingatid

Aktiviteterna under yngre järnålder hade lämnat tydliga spår i Fågelstads by. Dessa anläggningar har tolkats som att härröra från en boplatz. Boplatzen ses som en föregångare till det som senare under medeltiden bildade den reglerade byn. Anläggningarna som tillhörde den yngre järnåldern koncentrerade sig till undersökningsområdets östra delar, dvs i anslutning till bytomten

Lämningarna utgjordes bland annat av ett fyrstolpshus, hus 1. Huset är daterat genom ¹⁴C-prov av kol från två stolphål samt av en närliggande härd. Samtliga analysresultat ligger i folkvandringstid och tidig vendeltid. Byggnaden fungerade förmodligen som förråd alternativt som ett hantverkshus. Andra, daterade, lämningar från folkvandringstid/vendeltid är ytterligare en härd samt gropen A1690 som hade ett näst intill komplett keramikkärl i dess botten. En liknande grop, A2870, har en datering till sen vendeltid/vikingatid. Dessa gropar var både stora och djupa och tolkades på grund av detta samt på förekomsten av keramikkarlet som numera igenfyllda förvaringsgropar.

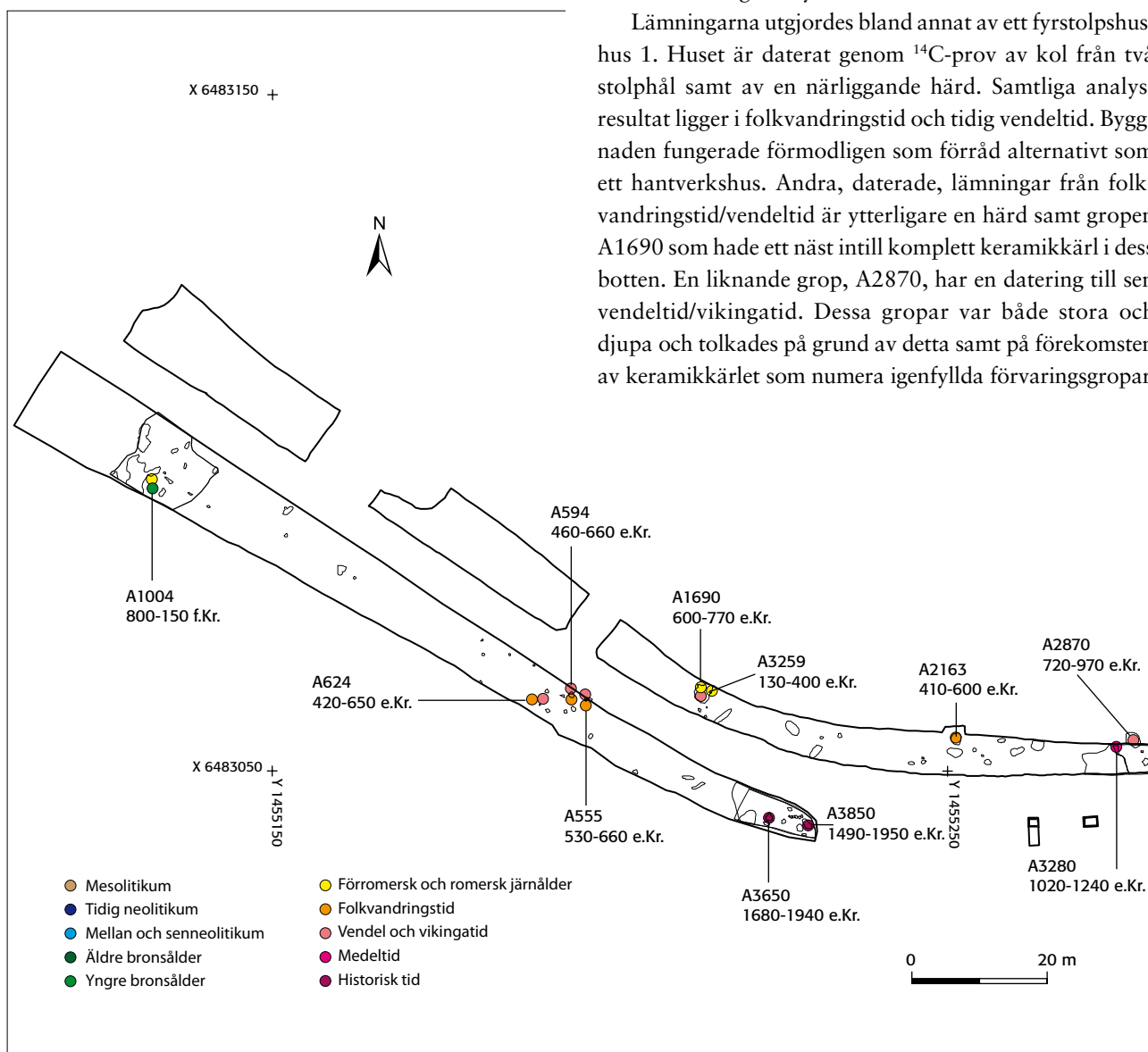

Fig 34. Plan över Fågelstads by med samtliga ¹⁴C-dateringar inlagda. Skala 1:1000.

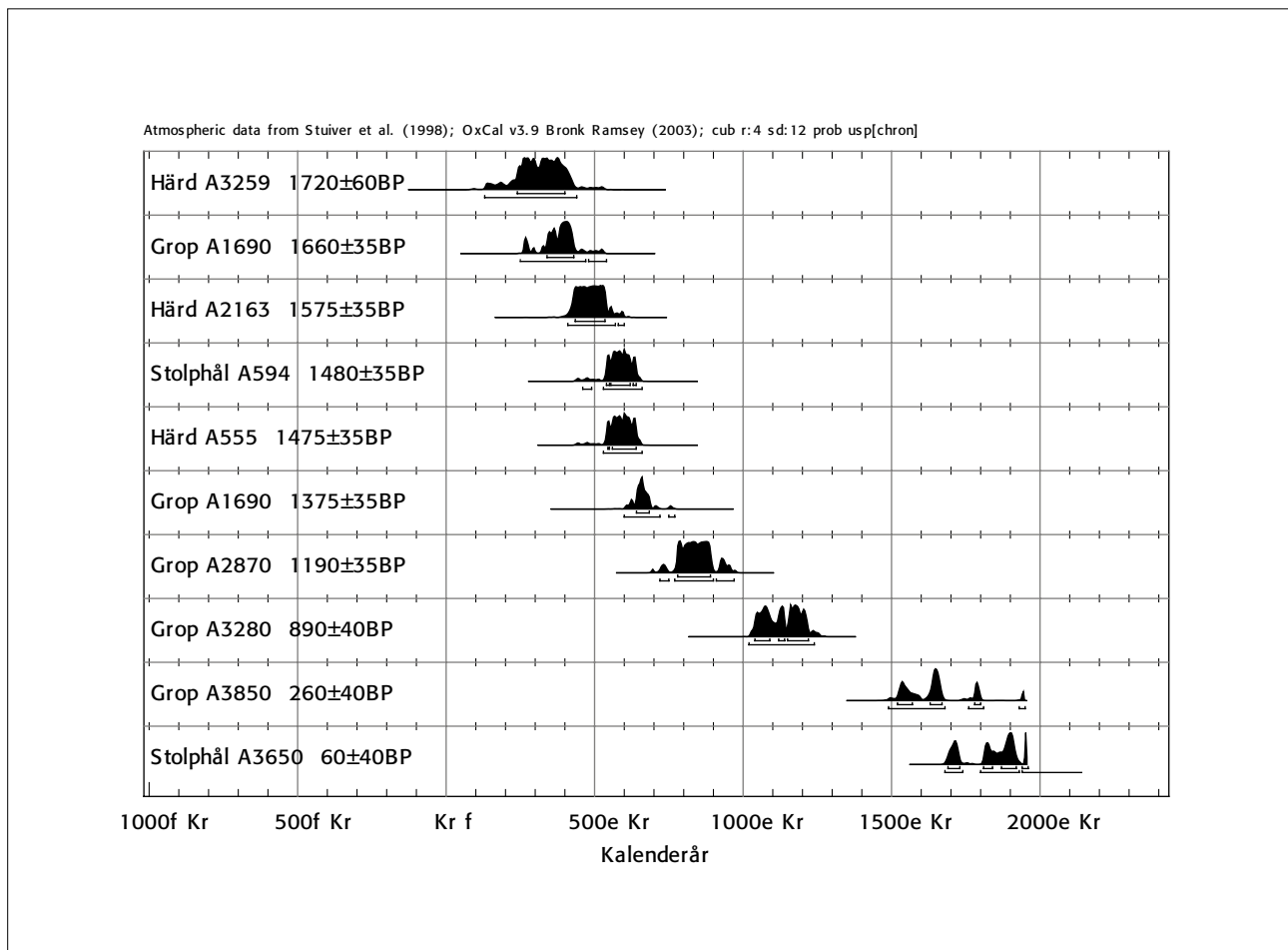

Fig 35. Uppställning över kalibrerade ¹⁴C-analysresultat från Fågelstads by.

Tidigmedeltid

Längst i nordöst, under odlingslager A2751, låg gropen A3280 som daterats till tidigmedeltid. Förmodligen utgör gropen en rest efter aktiviteter som utförts strax utanför medeltidsbyn. Dateringen av gropen visar också att odlingslagret inte kan ha tillkommit tidigare än under sent 1200-tal.

Historisk tid

Lämningarna knutna till bytomten och härrörande från historisk tid låg i sydöst inom område A, i direkt anslutning till dagens tomtgräns. De bestod av rester efter en smedja med kulturlager, en syllstensrad, stolphål och gropar. Sannolikt daterade sig även lagren i område B i öster även till denna fas, då avfall från smide har påträffats i dessa.

Inom område A utgjorde kulturlagren A2973 och A3240 två olika faser. Det äldsta och undre lagret, A3240, innehöll märkbart färre fynd än det övre och det hade tillkommit före tiden för smidesverksamheten på platsen. Till tiden för smedjan kunde emellertid det övre lagret, A2973, samt syllstensraden, A3364, knytas. Syllstensraden har tolkats som en rest efter själva smedjebyggnaden, uppförd på det undre lagret A3240. Det övre lagret, A2973,

hade ackumulerats mot syllstensraden och var med all sannolikhet avsatt inne i smedjan och av dess aktiviteter. Det innehöll rester av järnhantering i form av slaggrester, bottenskällor och ugnsväggar, samt yngre rödgods och obrända djurben. Smedjan fortsatte utanför schaktkant och värt att notera är att vi inte påträffade någon ässja och/eller ugn inom undersökningsområdet. Groparna tillhör sannolikt också tiden för smedjan, möjligen har de grävts för att dumpa en del av stenen från smidesverksamheten.

Stolphålen på denna yta har antingen tillhört smedjan och/eller någon annan konstruktion som hört bytomten till. Två stolphål har tolkats som grindstolpar. Tolkningen grundar sig dels på att dessa var kraftiga och hade stadgats med ordentliga stenskoningar, och dels på att ett par grindstolpar är synliga på platsen på storskifeskartan från 1775. Grindstolpar i allmänhet utsattes för rejäla påfrestningar och behövde bra stadighet. Sannolikt har uppförandet av grinden delvis förstört smedjebyggnaden, bland annat skurit av syllstensraden.

Boplatsområdet vid Fågelstads by visade en tydlig platskontinuitet från yngre romersk tid eller åtminstone folkvandringstid fram till medeltid och historisk tid i och med bytomten. Den förhistoriska boplatsen skall med sanno-

likhet ses som föregångare till det som senare under medeltiden bildade den reglerade byn, vilket sätter fokus på frågeställningar om bybildningens första skede och bystrukturerna. Det är känt att ortnamnsformer med efterledet -stad kan antyda att platsen/byn har haft en föregångare under förhistorisk tid (Brink 1990:39ff), vilket har visat sig stämma för Fågelstads bys del. Fågelstads by skall även ses i relation till den äldre järnåldersboplats som påträffades i närheten vid Hallingstorp (se ovan). Boplatslämningar från brons- och äldre järnålder, samt gravlämningar i anslutning till bytomterna väcker frågor om markutnyttjande och platskontinuitet i ett ännu längre tidsperspektiv.

Fig 36. Smedjan under utgrävning. Foto RAÄ, UV Öst.

Fig 37. Översiktsfoto över ytorna vid Hallingstorp före utgrävning, mot väster. Foto RAÄ, UV Öst.

Resultatredovisning Hallingstorp

I Hallingstorp utgjorde undersökningsområdet topografiskt främst av en västsluttning ner mot järnvägen, samt av närmast plan mark på järnvägens västra sida. Undersökningen berörde uteslutande åkermark. I direkt angränsning till exploateringsområdet ligger en höjdrygg som sträcker sig i öst-västlig riktning. Höjdryggen skärs av landsvägen mot Fågelsta och viker sedan av vidare mot nordöst. Den avdelas av flera mindre dödishålor, vilka syntes som begränsade mindre kärrområden öster om undersökningsområdet. Höjden har även varit utsatt för en omfattande grustäkt, främst i kanten mot det södra kärrområdet. Uppe på och längs med höjdryggen ligger resterna efter ett omfattande gravfält, RAÄ 14–19, som troligen sträckt sig från byvägen till Fågelstads by och vidare mot öst och nordöst.

Undersökningen omfattade ca 8200 m². Lokalen har delats in i fyra områden, A, B, C och D. Dessa grundade sig främst på frekvensen av anläggningar samt på de olika undersökningsschaktens utbredning. På platsen återfanns ett flertal hus, ett gårdstun samt ett större boplots- och

härdområde från äldre järnålder. Över hela undersökningsområdet påträffades också enstaka lösa fynd av slagen kvarts som generellt kan härledas till sten- eller bronsåldern. Sannantaget framkom 479 anläggningar på platsen, varav 169 stycken utgick. 125 antal fyndposter registrerades, av vilka 76 stycken framkom i anläggningar.

Område A, Hallingstorp (schakt 3761)

Område A utgjordes av undersökningens södra schakt väster om järnvägen. Området var 615 m² stort och innehöll 41 anläggningar, varav 13 stycken utgick. De övriga 28 anläggningarna ingick samtliga i ett omstolpat långhus från äldre järnålder. Huskonstruktionen fortsatte in under den västra schaktkanten vilket föranledde att schaktet vidgades något åt väster. I övriga delar av området påträffades endast spridda lösfynd. Det fynd- och anläggningstomma stråket följde en sträckning som på historiska kartan är markerad som hägnad, vilken givetvis kan ha förstört och utplånat resterna efter andra förhistoriska lämningar.

Anläggningar, område A, Hallingstorp

Anl typ	Antal	Anl nr
Grop	1	A4878
Härd	1	A4602
Käpphål	7	A4448, A4464, A4471, A4487, A4479, A4495, A4836
Nedgrävning	2	A4513, A4918
Stolphål	16	A4420, A4429, A4439, A4504, A4542, A4563, A4574, A4844, A4939, A5506, A5530, A5562, A5611, A5633, A5695, A5745

¹⁴C-dateringar, område A, Hallingstorp

Anl typ	Anl nr	1 sigma	2 sigma	Lab nr	¹⁴ C-ålder
Stolphål	A4420	130–320 e Kr	120–350 e Kr	Ua-27247	1800±40 BP
Stolphål	A4439	130–320 e Kr	120–340 e Kr	Ua-27248	1800±35 BP
Stolphål	A4542	25–130 e Kr	Kr f–220 e Kr	Ua-27249	1920±40 BP
Härd	A4602	130–250 e Kr	120–340 e Kr	Ua-27250	1810±35 BP
Stolphål	A4844	45 f Kr–55 e Kr	120 f Kr–90 e Kr	Ua-27251	2005±40 BP
Grop	A4878	Kr f–130 e Kr	50 f Kr–140 e Kr	Ua-27252	1950±40 BP
Stolphål	A5562	80–220 e Kr	60–250 e Kr	Ua-27254	1865±40 BP

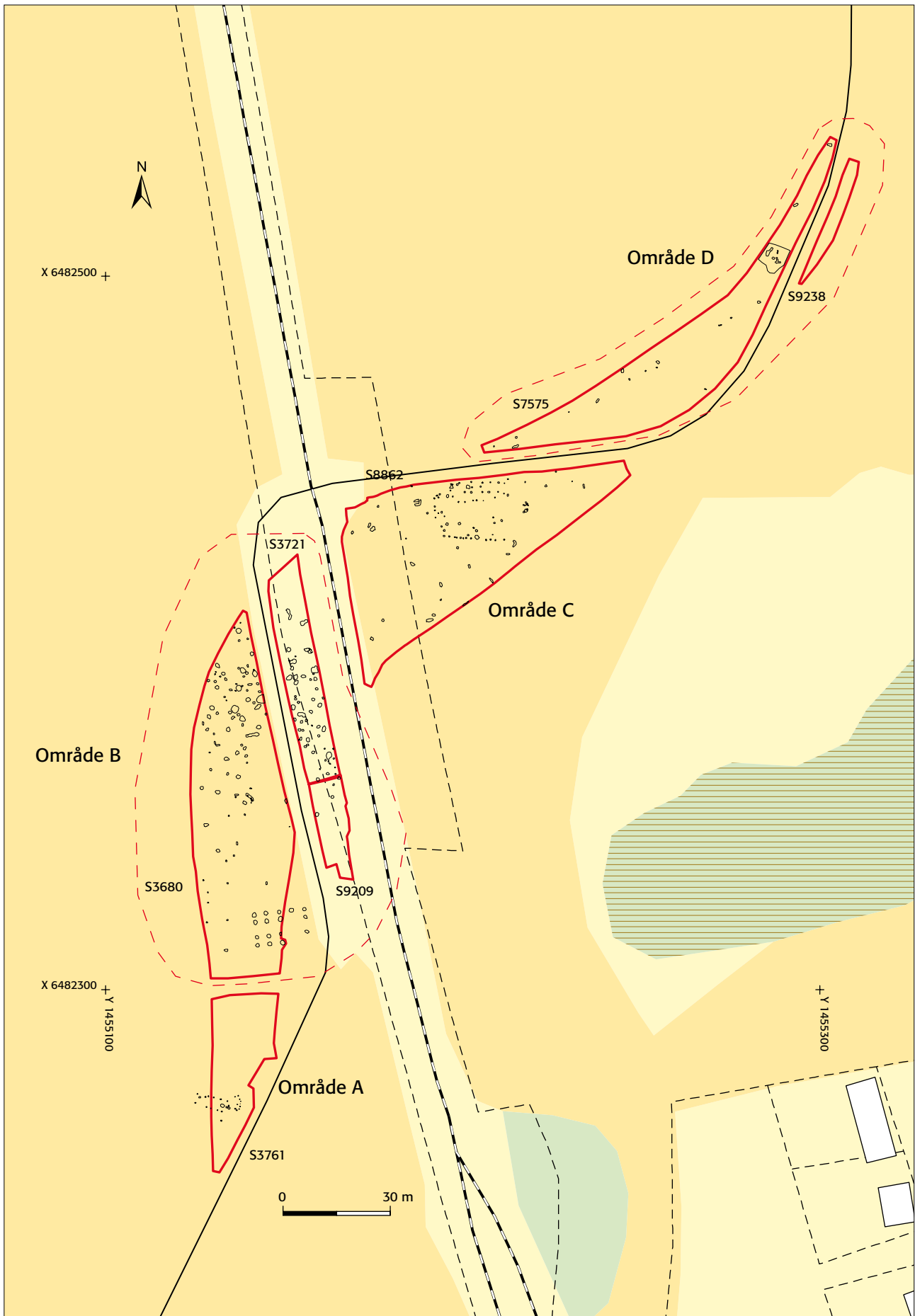

Fig 38. Översiktsplan över Hallingstorp som visar område A, B, C och D med schaktnummer. Skala 1:1500.

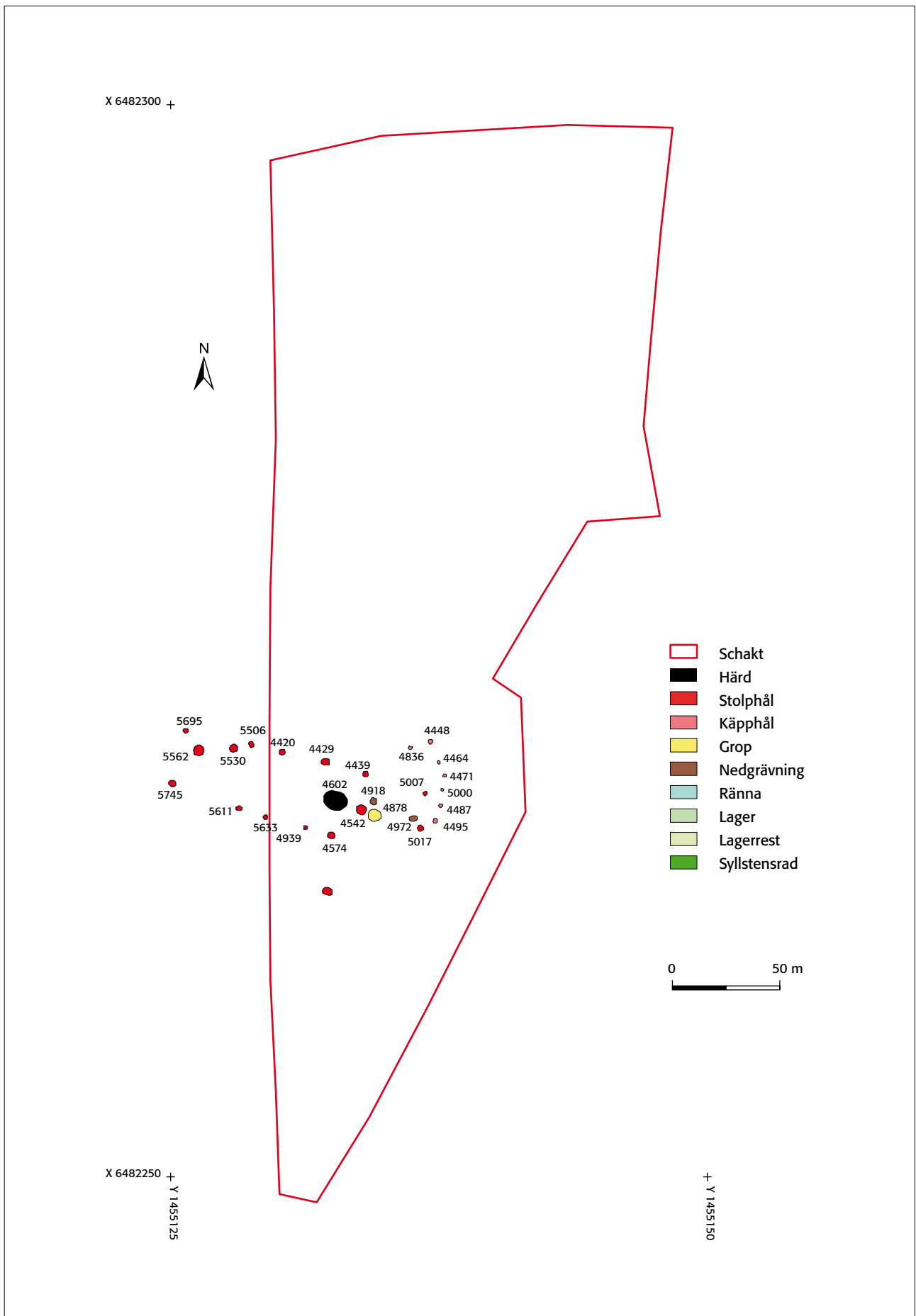

Fig 39. Översiktsplan över område A, Hallingstorp. Skala 1:250.

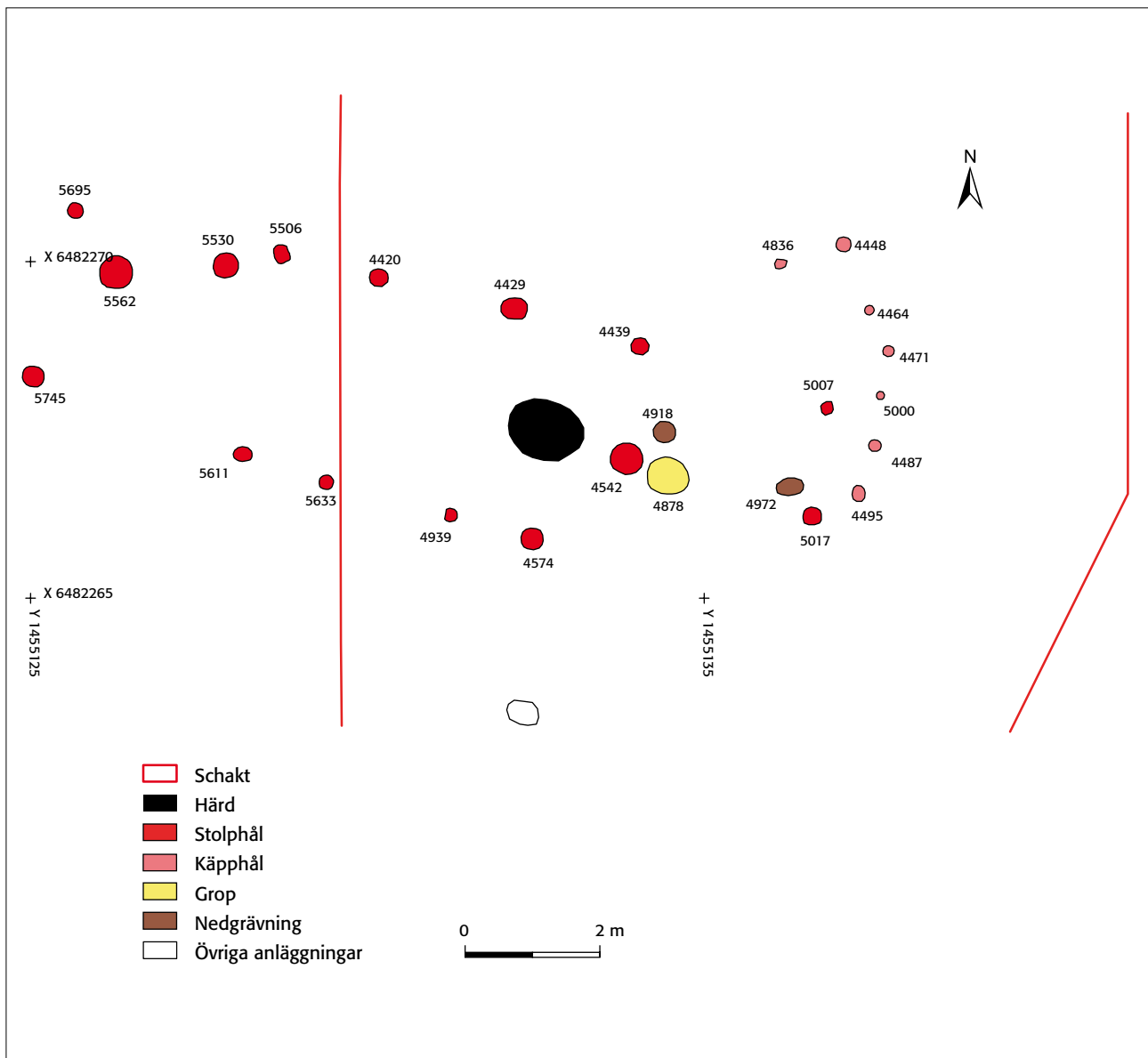

Fig 40. Plan över hus 1 Hallingstorp. Skala 1:100.

Konstruktioner, område A

Hus 1 Hallingstorp

Typ: Treskeppigt.

Datering: Stolphålen A4420, A4439 och härd A4602 till yngre romersk järnålder, 120–340 resp 350 e Kr. Stolphål A5562 till äldre romersk järnålder, 60–250 e Kr. Stolphålen A4844 och A4542 till övergången förromersk och romersk järnålder, 120 f kr–90 e Kr respektive Kristi födelse–220 e kr. Samt grop A4878 till övergången förromersk–romersk järnålder, 50 f Kr–140 e Kr.

Orientering: Öst-väst

Längd: Ca 14 m.

Bredd: Ca 8,5 m.

Anläggningar:

Anl typ	Antal	Anl nr
Grop	1	A4878
Härd	1	A4602
Käpphål	7	A4448, A4464, A4471, A4479, A4487, A4495, A4836
Nedgrävning	2	A4513, A4918
Stolphål	16	A4420, A4429, A4439, A4504, A4542, A4563, A4574, A4844, A4939, A5506, A5530, A5562, A5611, A5633, A5695, A5745

Fig 41a+b. Foto över hus 1 Hallingstorp uppstolpat, mot väster (ovan) respektive mot nordost (nedre). Foto RAÄ, UV Öst.

Resterna efter ett treskeppigt långhus samt dess föregångare frilades i områdets sydvästra del. Till konstruktionen kunde sexton stolphål, sju käpphål, en härd, en grop samt två nedgrävningar knytas. Med all sannolikhet motsvarade anläggningskoncentrationen två bebyggelsefaser eftersom fyra av stolphålen samt de två nedgrävningarna inte kunde kopplas till husets baskonstruktion, utan utgjorde troligen en äldre husfas. Det vill säga att huset under forntiden hade blivit omstolpat. Långhuset låg i öst-västlig riktning och mätte ca 14x8,5 meter. Dess sydöstra delar var mer välbevarade än de nordvästra. De två inre takbärande stolpraderna i mittskeppet påträffades i praktiken intakta medan det av vägglinjerna endast återstod käpphål från den östra gaveln samt ett stolphål i söder. Centralt i husets östra delar fanns en härd samt en större grop.

Från den äldre bebyggelsefasen hörde förmodligen stolphålen A4504, A4542, A5530, A5562 samt gropen A4878. Tre av dessa anläggningar har fått dateringar till övergången mellan förromersk – och romersk järnålder och de övriga kan inte direkt knytas till den treskeppiga långhusplanen. Emellertid bildade A 4504, A4542 och A5562 en rak, möjligen takbärande, linje i ungefär samma riktning som det synliga mittskeppet. Dessutom tillhörde förmodligen stolphålet A4844 båda husfaserna eftersom det daterades till det äldre skedet men även ingick i den yngre huskonstruktionen. Sannolikt har man vid byggandet av det yngre huset återanvänt och stolpat om ett gammalt stolphål.

Till den yngre fasen hörde de övriga tolv stolphålen som bildade mittskeppets bockpar, en väggstolpe i söder samt härden i öster. Dessutom kan förmodligen den östra gavelns sju käpphål föras till detta skede. Två av de norra stolphålen samt härden har fått samstämmiga dateringar till mitten av romersk järnålder, 120–340 e Kr respektive 120–350 e Kr.

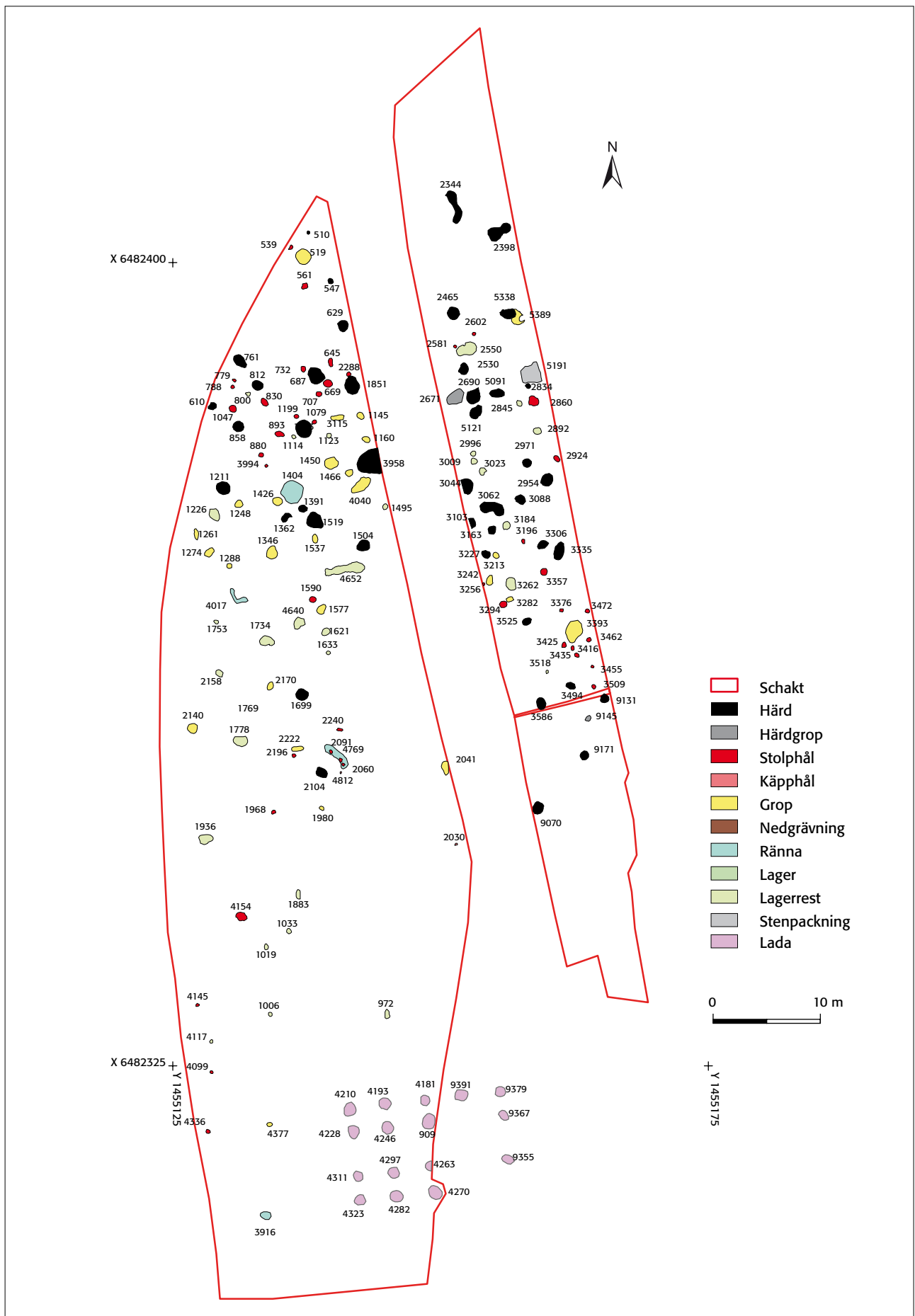

Fig 42. Översiktsplan över område B, Hallingstorp. Skala 1:500.

Stolphål och käpphål

Samtliga stolphål och käpphål i området tillhörde hus 1. Stolphålen i mittskeppet och väggstolphålet i söder syntes som tydliga nedgrävningar med gråsvart, något sotig, sandig och lerig fyllning. De hade en genomsnittlig diameter på 0,24 meter och djup på 0,17 meter. De äldre stolphålen var genomgående stenskodda med en stor mängd små skärviga stenar och hade liknande fyllning av brun till grå sandig silt. Deras diameter var mestadels 0,4 meter och djupet 0,2 meter. Käpphålen var sju till antalet och visade också stor inbördes likhet. Alla var mycket små och grunda och den genomsnittliga diametern var 0,18 meter och djupet 0,05 meter. De hade korrelerande fyllningar av gråbrun till mörkgrå sandig silt.

Härd och grop

Av husets härd (A4602) var endast bottenskiktet bevarat. Härden var 1,15x0,9 meter i plan och hade en fyllning av gråsvart lerig silt. Cirka 1 m öster om härden låg grop A4878. Den var 0,6x0,5 meter stor och 0,14 meter djup grop. Fyllningen var sotig och botten var närmast klädd med bränd lera ovanpå en tydlig sotlins. Möjligen kan dess funktion varit en kokgrop alternativt matlagingsgrop.

Övriga anläggningar

Centralt i mittskeppets östra del i närhet till härden och gropen påträffades två diffusa nedgrävningar med osäker funktion (A4513 och A4918). De var relativt små, cirka 0,3 meter i diameter och endast 0,06 meter djupa, och kan om de tillhört huskonstruktionen möjligen haft någon form av förvaringsfunktion.

Med tanke på att plogen gått djupt i området samt att hägnader byggts här i historisk tid bör slutligen även avfärdade anläggningsliknande mörkfärgningar tas i visst beaktande. Av särskilt intresse var de tolkade stenlyften A5773 och A5666, samt den grunda mörkfärgningen A4824. Alla påträffades i ett område där plogdjupet varit mäktigt och sammanfaller fint i en rad där norra vägglinjen bör ha sträckt sig.

Fyndmaterialet, område A

Inom område A registrerades 12 fyndposter, sex av dessa återfanns i husets anläggningar. I den förmodade kokgruppen påträffades bränd lera och brända ben. Även i stolphålen fanns brända- och obrända ben samt keramik. Inom huskonstruktionens utbredning förekom ett antal lösfynd, bland annat en malstenslöpare i bergart väster om härden, två bipolära kvartskärnor i området för den södra vägglinjen samt ett kvartsavslag innanför norra vägglinjen. I områdets nordligaste del påträffades en flathuggen pilspets med urnupen bas i sydsandinavisk flinta. Artefakttypen placeras traditionellt i senneolitikum äldre bronsålder. Där påträffades också ett kärnfragment i kvarts samt kvartsavslag.

Område B, Hallingstorp (schakt 3680, 3721, 9209)

Undersökningsområde B utgjordes av tre schakt väster om järnvägen, norr om område A. Det 3000 m² stora området tudelades av landsvägen och innehöll 257 anläggningar, varav 91 stycken utgick. Området utmärktes av ett aktivitetsområde med en stor mängd härdar och sotiga gropar. I området fanns även två fyrstolpshus, ett långhus samt en

Anläggningar, område B, Hallingstorp

Anl typ	Antal	Anl nr
Brunn	1	A1404
Grop	26	A519, A1134, A1145, A1160, A1248, A1261, A1274, A1288, A1346, A1426, A1450, A1466, A1537, A1577, A1980, A2041, A2140, A2170, A2222, A3213, A3242, A3282, A3393, A4040, A4377, A5389
Härd	43	A510, A547, A610, A629, A687, A761, A812, A858, A1093, A1174, A1211, A1362, A1391, A1504, A1519, A1699, A1851, A2104, A2344, A2398, A2465, A2490, A2530, A2690, A2745, A2766, A2834, A2954, A2971, A3044, A3062, A3088, A3103, A3163, A3227, A3306, A3335, A3494, A3525, A3586, A9070, A9131, A9171
Härdgrop	2	A2671, A9145
Käpphål	2	A2030, A4812
Ladustolphål	16	A909, A4181, A4193, A4210, A4228, A4246, A4263, A4270, A4282, A4297, A4311, A4323, A9355, A9367, A9379, 9391
Lagerrest	29	A800, A972, A1006, A1019, A1033, A1114, A1123, A1226, A1495, A1621, A1633, A1734, A1753, A1778, A1883, A1936, A2158, A2550, A2845, A2892, A2996, A3009, A3023, A3184, A3262, A3518, A4117, A4640, A4652
Ränna	3	A1307, A3916, A4769
Stenpackning	1	A2789
Stolphål	43	A539, A561, A645, A669, A707, A720, A779, A788, A830, A880, A893, A1047, A1079, A1199, A1590, A1968, A2060, A2091, A2196, A2240, A2288, A2581, A2602, A2860, A2924, A3196, A3256, A3294, A3357, A3376, A3416, A3425, A3435, A3455, A3462, A3472, A3509, A3994, A4099, A4145, A4154, A4336, A4799

¹⁴C-dateringar, område B, Hallingstorp

Anl typ	Anl nr	1 sigma	2 sigma	Lab nr	¹⁴ C-ålder
Grop	A519	360–110 f Kr	370–50 f Kr	Ua-27322	2160±45 BP
Brunn	A1404	390–200 f Kr	400–200 f Kr	Ua-27323	2245±35 BP
Brunn	A1404	40 f Kr–70 e Kr	90 f Kr–130 e Kr	Ua-27324	1985±40 BP
Härd	A1519	Modern datering	–	Ua-27325	–
Härd	A2104	40 f K–80 e Kr	50 f Kr–130 e Kr	Ua-27245	1970±40 BP
Härd	A2490	150 f Kr–10 e Kr	180 f Kr– 50 e Kr	Ua-27246	2055±40 BP
Härd	A2690	100 f Kr–30 e Kr	170 f Kr–60 e Kr	Ua-27326	2035±35 BP
Stolphål	A3472	20–140 e Kr	Kr f–220 e Kr	Ua-27327	1915±40 BP
Grop	A5389	150 f Kr–Kr f	180 f Kr–30 e Kr	Ua-27253	2060±35 BP
Härd	A9070	730–360 f Kr	800–200 f Kr	Ua-27659	2355±70 BP

brunn. Samtliga anläggningar låg företrädesvis i områdets norra del och de kunde generellt härledas till äldre järnålder, tiden kring Kristi födelse. Lämningarna har tolkats som resterna efter en boplats gårdsaktiviteter.

Genom området stäckte sig en äldre ägo gräns/hägnad i nord-sydlig riktning som i söder gjorde en tvär sväng i

öst-västlig riktning. Under utgrävningsarbetet observerades den som ett brett dike med i vissa delar angränsande stolphål. Ägo gränsen är även synlig på häradskartan från 1870. På den södra delen av område B återfanns även grunden till en lada, vilken också markerats på den gamla ekonomiska kartan från 1940.

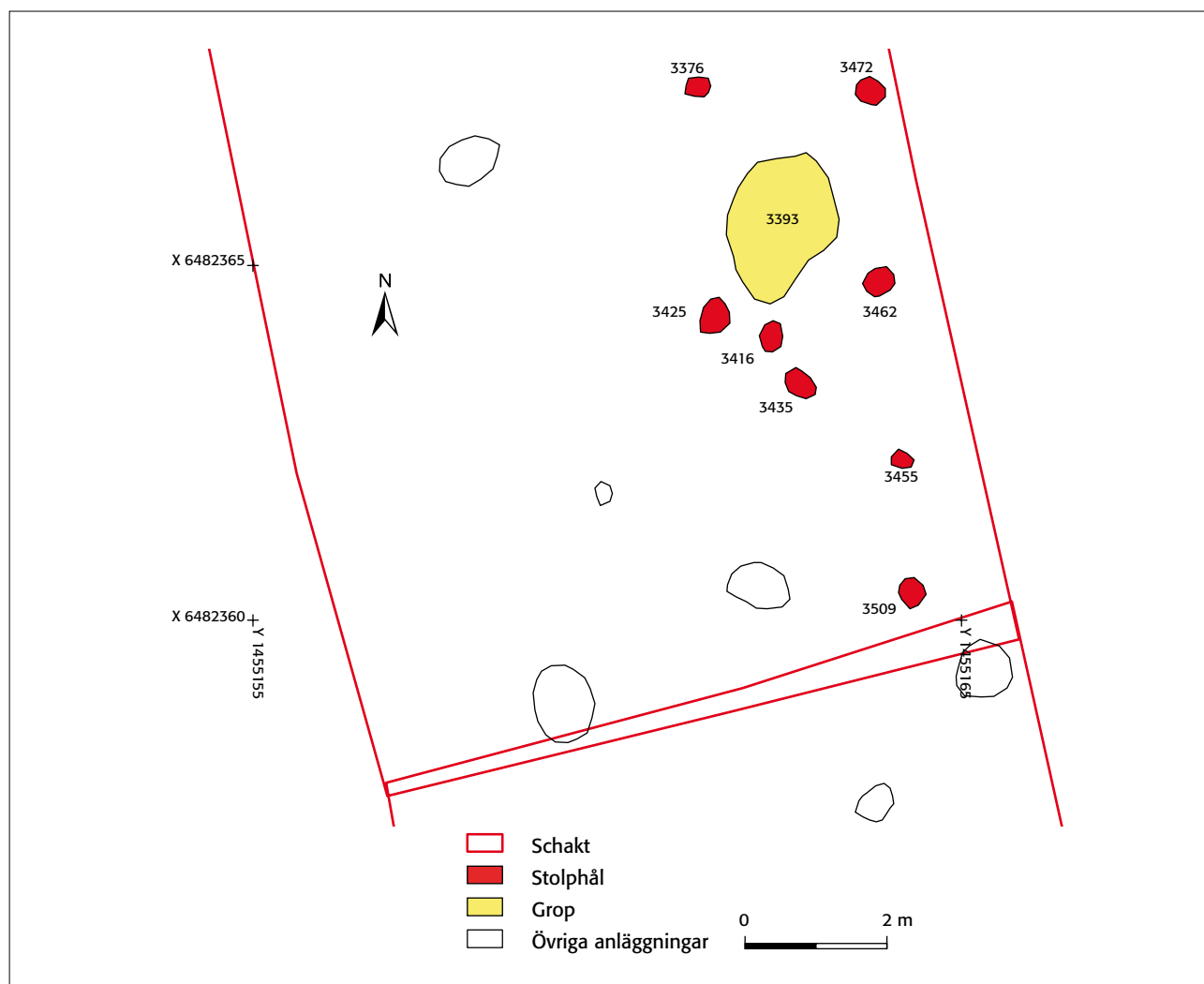

Fig 43. Plan över hus 2 Hallingstorp. Skala 1:100.

Konstruktioner, område B

Hus 2 Hallingstorp

Typ: Fyrstolpshus.

Datering: Stolphål A3472 till äldre romersk järnålder, Kr f–220 e kr.

Orientering: Nord-syd.

Längd: 4,5 m.

Bredd: 3 m.

Anläggningar:

Anl typ	Antal	Anl nr
Stolphål	4 (8)	3376, A3425, A3462, A3472 (3416, 3435 och 3455, 3509)
Grop	1	A3393

Hus 2 befann sig i områdets östra delar, nära järnvägen i schakt 3721. Det var ett fyrstolpshus där stolphålen A3376, A3425, A3462 och A3472 ingick. Utanför husets södra mitt fanns ytterligare två stolphål, A3416 samt A3435, dessa kan ha stöttat konstruktionen, alternativt utgjort en ut- eller påbyggnad, eller markerat en ingång. Ytterligare två stolphål som kan tänkas ha fungerat som en utbyggnad på huset är A3455 och A3509. Dessa två löpte åt söder som en förlängning av husets östra sida. Stolphålen hade en genomsnittlig diameter på 0,36 meter och ett djup på 0,12 meter. Samtliga innehöll skärvsten och sot och vissa var stenskodda. I husets mitt fanns en stor grop, A3393, vilken har tolkats som en förrådsgrop. Huset var 3x4,5 meter stort och låg i nord-sydlig riktning. Det har daterats till äldre romersk järnålder utifrån ett kolprov taget i stolphål A3472. Troligen har hus 2 fungerat som en ekonomibyggnad, förslagsvis ett förrådshus. Storleken, en vistelseyta på ca 14 m², överstämmer med de fyrstolpshus som tidigare undersökts på samtida järnåldersboplatser i Östergötland, och som generellt har tolkas som uthus (Karlenby 1996:71f; Born-Ahlqvist m fl 1998:49). Endast ett fynd av en bipolär kärna i kvarts gjordes i ett av stolphålen.

Hus 3 Hallingstorp

Typ: Fyrstolpshus.

Datering: –

Orientering: Nordöst-sydväst.

Längd: 6,5 m.

Bredd: 4,5 m.

Anläggningar:

Anl typ	Antal	Anl nr
Stolphål	4	A3196, A3256, A3294, A3357
Grop	2	A3242, A3282

Cirka 3,5 meter nordväst om hus 2 låg hus 3, ytterligare ett fyrstolpshus vilket bestod av stolphålen A3196, A3256, A3294 och A3357. Stolparna hade varit kraftiga, stolphålen mätte ungefär 0,6 meter i diameter, men hade bara ett bevarat djup på 0,1 meter. Dess fyllningar bestod av sot- och kolbemängd lerig silt. I anslutning till stolparna i det västra bockparet påträffades två gropar, A3242 och A3282, vilka i storlek och fyllning påminde om stolphålen. Tolkningen av dem som gropar grundar sig på deras oregelbundna form i profil, men det är ändå tänkbart att dessa kan ha representerat någon form av förstärkning eller omstolpning av den västra gaveln. Alternativt kan de ses som två förrådsgropar placerade invid husets ena vägg. Hus 3 mätte 6,5x4,5 meter, vistelseytan har uppgått till ungefär 30 m². Huset har därmed varit relativt stort med kraftiga stolpar. Runt om huset, men inte inom, var en förtätning av härdar. Hus 3 kan ha haft funktionen som uthus alternativt hantverkshus eller dyligt. Utifrån husets placering och konstruktion är det mycket sannolikt att det tidsmässigt skall härröras till samma tid som hus 2 (och övriga anläggningar i Hallingstorp), dvs till den äldre järnåldern.

Hus 4 Hallingstorp

Typ: Tvåskeppigt.

Datering: –

Orientering: Nordöst-sydväst.

Längd: 12,5 m.

Bredd: 6 m.

Anläggningar:

Anl typ	Antal	Anl nr
Stolphål	11	A645, A669, A707, A720, A830, A880, A893, A1079, A1199, A2288, A3994

Hus 4 låg i de norra delarna av schakt S3680 och utgjordes av 11 stolphål. Fem av dessa, (A669, A707, A808, A893 och A1199), låg på rad och bildade husets takbärande stolprad. Tre stolphål, A645, A720 samt A2288, markerade den östra gaveln, endast ett stolphål, A3994, var bevarat i den västra. På båda sidor om stolpradens mitt fanns varsitt stolphål (A830 respektive A1079) de tolkas som väggrester och/eller ingångar. Stolparna varierade i storlek mellan 0,35–0,7 meter i diameter och hade ett genomsnittligt djup på cirka 0,15 meter. Fyllningen var gråbrun och innehöll skärvsten, kol och sot. Huset, som låg i nordöstlig-sydvästlig riktning, var 12,5 meter långt och 6 meter brett. Det var av mesulakonstruktion och är inte daterat. Intressant är emellertid att lämningarna efter gårdsaktiviteter, det vill säga flera härdar och gropar, låg inom det som utgjorde husets vistelseyta – vilket inte var fallet med de övriga husen på området. Det kan tolkas som om hus 4 inte var samtida med gårdsaktiviteterna på platsen. Mesulahustypen talar möjligen för en äldre datering än till järnåldern.

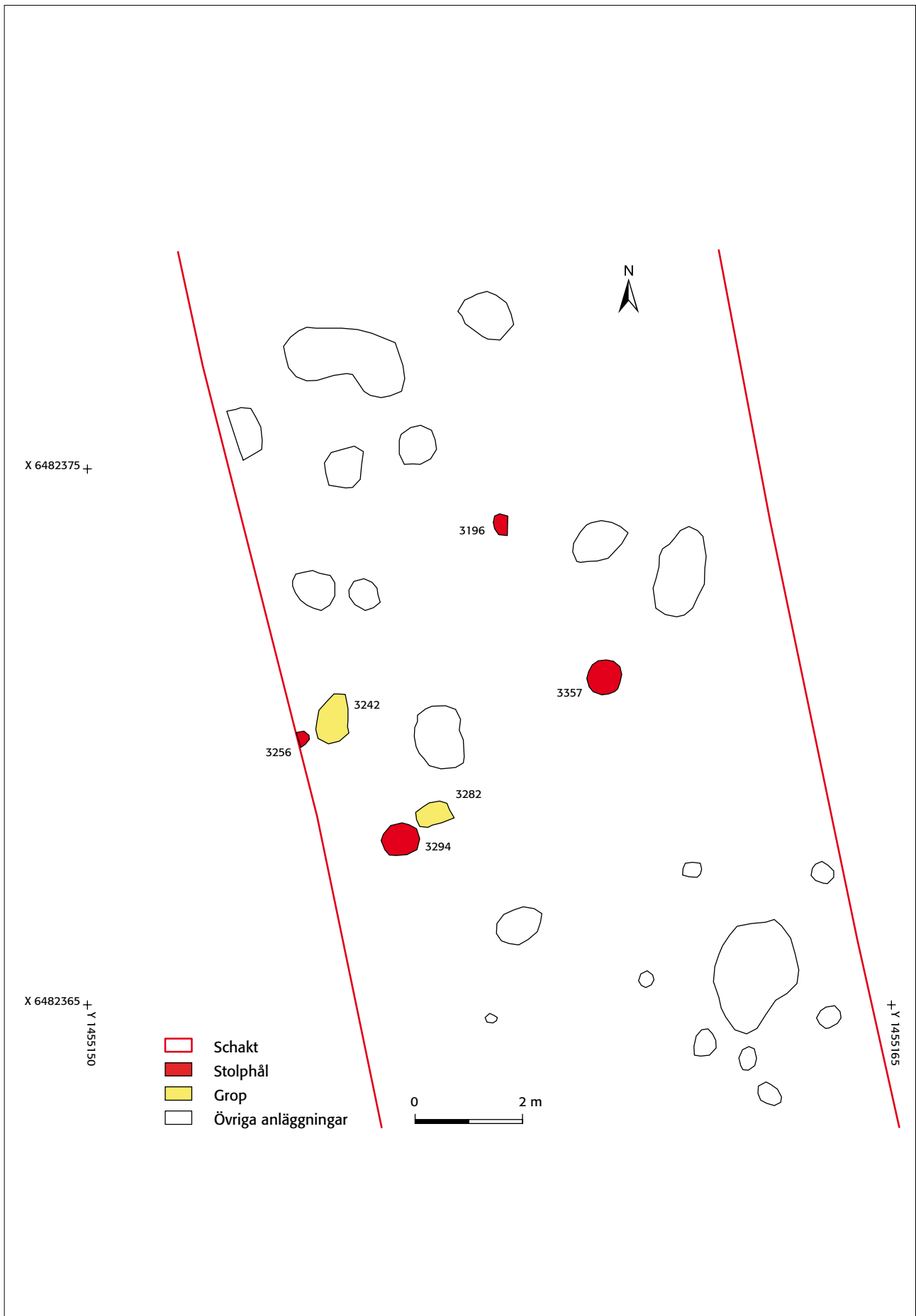

Fig 44. Plan över hus 3 Hallingstorp. Skala 1:100.

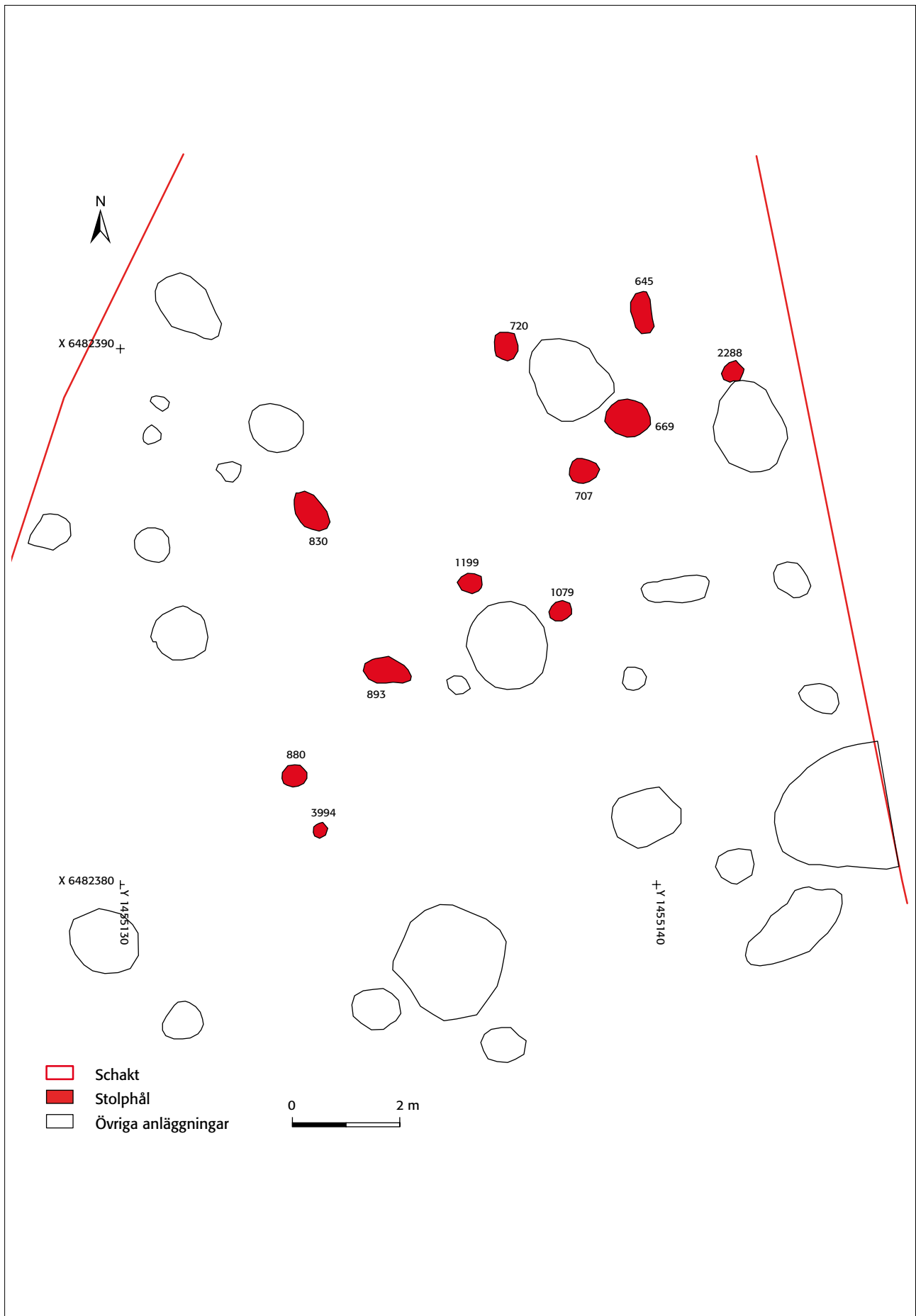

Fig 45. Plan över hus 4 Hallingstorp. Skala 1:100.

Fig 46. Foto på brunn A1404. Foto RAÄ, UV Öst.

Stolphål och käpphål

Förutom de 23 stolphål som kunde knytas till någon av de ovanstående konstruktionerna påträffades ytterligare 20 stolphål, vilka låg spridda över ytorna inom aktivitetsområdet. Om man ser till samtliga stolphål inom område B, varierade de i storlek mellan 0,2–0,8 meter och i djup mellan 0,05–0,25 meter. De var ofta sot, kol och skärvstensfyllda och ungefär en tredjedel av dem var försedda med stenskoning. Ett stolphål från ett av fyrstolpshusen, A3472, har daterats till äldre romersk järnålder. I området fanns också två mindre käpphål med spetsiga profiler.

Härdar och härdgropar

Den norra delen av område B dominerades av härdar. Vid undersökningstillfället påträffades 43 härdar och två härdgropar tätt samlade över hela den aktuella ytan. Härdarna mätte mellan 0,5–2,5 meter i storlek och utgjordes nästan uteslutande av relativt tunna bottenar, i genomsnitt 0,11 meter djupa. Härdarnas fyllningar bestod av grå till svart sotig silt med mycket skärvsten och kol. Nästan hälften av härdarna var fyndförande, med fynd av fragmentariska brända malstensunderliggare och löpare, keramik av järnålderstyp, bränd kvarts och kvartsit samt bränd lera och brända ben. Fem av härdarna har ¹⁴C-daterats. Tre av dessa har fått samstämmiga dateringar till tiden kring Kristi födelse, yngre förromersk- och äldre romersk järnålder. Dessa dateringar stämmer väl överens med dateringen av boplatser i stort. En av härdarna daterades till yngre bronsålder och en annan fick en modern datering, förmodligen på grund av ett kontaminerat kolprov.

Gropar

Inom området fanns 26 stycken gropar som vittnade om aktiviteterna på gården. Även dessa var spridda i områdets norra delar och med en viss koncentration i anslutning till

brunnen A1404. Groparna var mellan 0,3–2,5 meter stora, hade djup på mellan 0,07–0,56 meter och överlag fyllningar av mörkbrun eller svartgrå sandig silt. Flertalet hade ett försvarligt djup och innehöll kol och/eller sot samt skärvsten. Dessa har tolkats som att ha använts för uppvärmning, kokgropar. Ett antal gropar innehöll en del fynd och tolkades därför som avfalls- eller förvaringsgropar. Av denna sistnämnda kategori gropar har två daterats, A519 och A5389. Liksom större delen av de övriga daterade anläggningarna på platsen har dessa kunnat tidfastas till tiden kring Kristi födelse, yngre förromersk-äldre romersk järnålder. Grop A519 var relativt stor, 1,1x2,15 meter med ett djup av 0,35 meter och innehöll förutom skärvig och rundad sten även keramik, kvarts, brända och obrända ben samt bränd lera. I gropen A5389 påträffades ett näst intill komplett keramikkärl av tunt, finmagrat, tidstypiskt äldre järnåldersgods. I gropens östra del var en härd nedgrävd, uppenbarligen inte långt efter gropens anläggande eftersom härden har fått en näst intill identisk datering.

Brunn

Centralt i aktivitetsområdet påträffades en 2,3x2,2 meter stor och 1,6 meter djup ofodrad brunn, A1404. Fyllningen bestod av fyra igenfyllnadslager av sotig lerig silt med rundade och skärviga stenar, där inslaget av sot och kol avtog mot botten. Det cirka 0,5 meter tjocka bottenlagret var fritt från kol, sot och sten och bestod av flammig lera, dvs inslammat sediment från lerundergrunden. Igen-slamningen är också med sannolikhet orsaken till att man övergivit och fyllt igen brunnen. Detta har gjorts med mestadels utrakat härdavfall vilket också kanske förklarar fyndfattigheten. Brunnen innehöll endast ett fåtal obrända ben, ett litet kvartsavslag samt ett slaget fragment av en möjlig bergartsyxa.

Kol i nedre och övre delen av igenfyllnadsmaterialet ¹⁴C-daterades vilket gav brunnen en omvänd kronologi. Det nedre fyllnadsmaterialet daterades till tiden runt Kristi födelse, medan den övre gavs en cirka 300 år äldre datering, till övergången brons/järnålder. Den naturliga tolkningen blir dock att brunnen övergavs vid tiden för Kristi födelse, då den började fyllas igen med delvis äldre härdavfall.

Övriga anläggningar

Övriga anläggningar inom område B utgjordes av en stenpackning, tre rännor, ett antal lagerrester (av vilka några även kan ha utgjort äldre matjordsrester), rester efter 1700-talets ägo-gräns samt 16 stolphål som utgjorde lämnningen efter en lada. Ladan är för övrigt är synlig på 1940-års karta. Stenpackningen, A2789, låg i områdets östligaste del och utgjordes förmodligen av utrensad härdsten. Packningen innehöll fynd av en eldslagingsflinta, 15 keramikskärvor och små mängder brända ben.

Fyndmaterialet, område B

Inom område B registrerades sammanlagt 70 fyndposter varav 19 var lösfynd och 59 kunde knytas till anläggningar. Bland boplatser/aktivitetslämningar förekom bland annat malstenslöpare, varav flera var brandskadade efter att ha påträffats i härdar. Även keramiken hittades mestadels i anläggningar, liksom de brända och obrända benen, den brända leran, eldslagingsflintan, ett yxfragment samt en mindre del av den slagna kvartsen. Lösfynden utgjordes av en remsölja i järn, en malstenslöpare, en malstensunderliggare, ett par knackstenar samt slagen kvarts. Kvartsmaterialet och knackstenarna representerar sannolikt en äldre boplatzfas, möjligen senneolitisk eller från äldre bronsålder.

Område C, Hallingstorp (schakt 8862)

Området låg i öst – västlig riktning direkt öster om järnvägen och längs med bygatans södra kant i norr. Området var 2322 m² stort och innehöll 128 anläggningar varav 30 stycken utgick vid undersökning. Mest markant i området var ett gårdstun från äldre järnålder med ett långhus, ett uthus samt en inhägnad gårdsplan. Härdar, kokgropar och andra gropar på gårdsplanen vittnar om aktiviteterna på gården. Inom område C fanns även spridda stenålderslämningar i form av en grop och en härd samt lämningar från yngre bronsålder, närmare bestämt ett stolphål och en ränna.

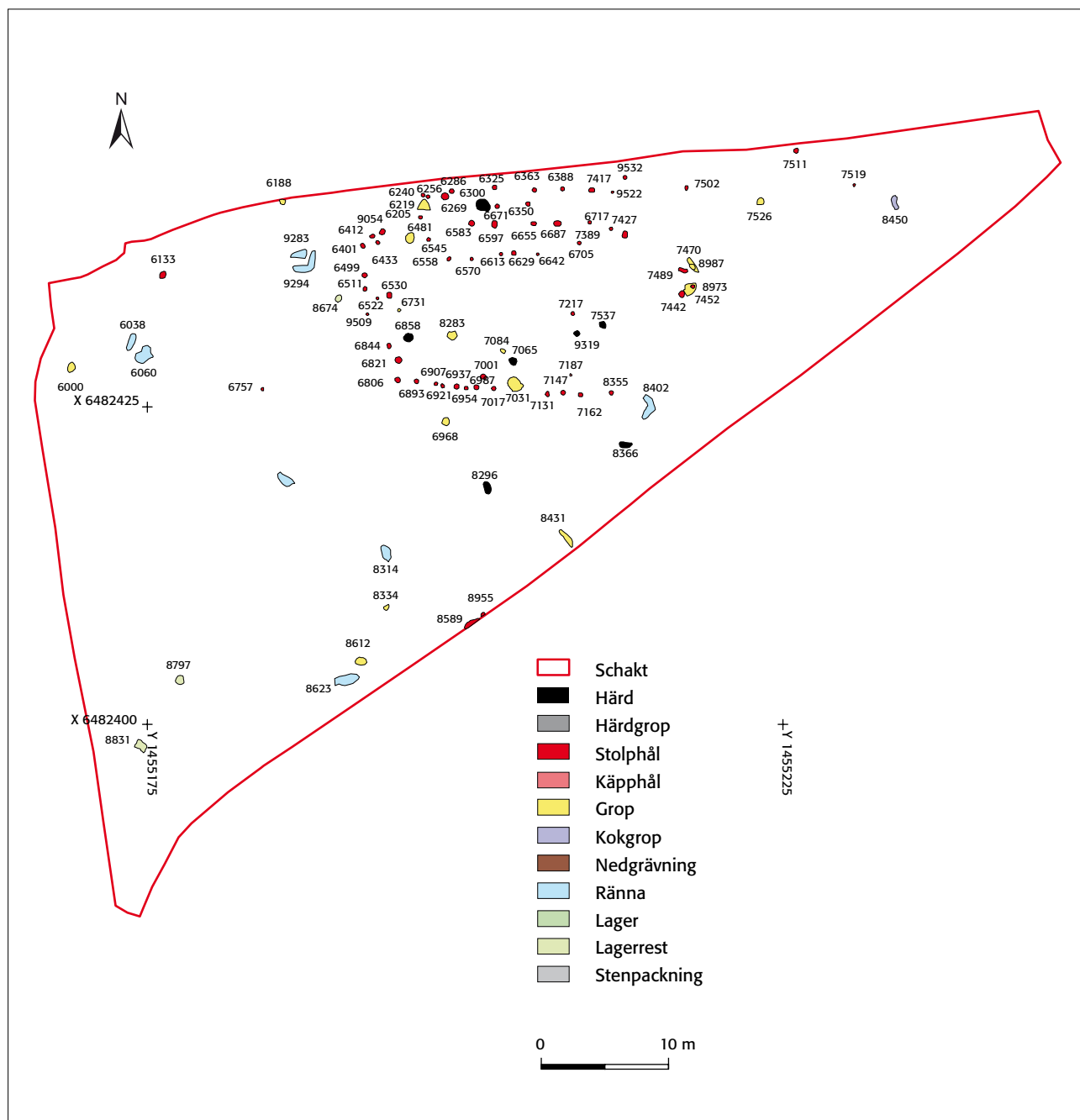

Fig 47. Översiktsplan över område C, Hallingstorp. Skala 1:500.

Anläggningar, område C, Hallingstorp

Anl typ	Antal	Anl nr
Grop	16	A6000, A6188, A6219, A6481, A6731, A6968, A7031, A7084, A7452, A7470, A7526, A8283, A8334, A8431, A8612, A8987
Härd	7	A6300, A6858, A7065, A7195, A7537, A8296, A8366
Kokgrop	1	A8450
Käpphål	1	A7187
Ränna	8	A6038, A6060, A8314, A8402, A8623, A9029, A9283, A9294
Stolphål	62	A6133, A6205, A6240, A6256, A6269, A6286, A6325, A6350, A6363, A6388, A6401, A6412, A6423, A6499, A6511, A6522, A6530, A6545, A6558, A6570, A6583, A6597, A6613, A6629, A6642, A6655, A6671, A6687, A6705, A6717, A6757, A6806, A6821, A6844, A6893, A6907, A6921, A6937, A6954, A6987, A7001, A7017, A7131, A7147, A7162, A7217, A7417, A7427, A7442, A7489, A7502, A7511, A7519, A8355, A8589, A8955, A8973, A 9054, A9509, A9522, A9532, A200376

¹⁴C-dateringar, område C, Hallingstorp

Anl typ	Anl nr	1 sigma	2 sigma	Lab nr	¹⁴ C-ålder
Grop	A6219	2350–2150 f Kr	2460–2130 f Kr	Ua-27647	3820±45 BP
Grop	A6219	2290–2130 f Kr	2400–2030 f Kr	Ua-27648	3780±45 BP
Stolphål	A6269	160–20 f Kr	190 f Kr–30 e Kr	Ua-27649	2060±40 BP
Härd	A6300	20–130 e Kr	50 f Kr–140 e Kr	Ua-27650	1935±40 BP
Stolphål	A6558	730–390 f Kr	770–370 f Kr	Ua-27651	2390±65 BP
Stolphål	A6671	370–110 f Kr	400–20 f Kr	Ua-27652	2170±85 BP
Härd	A6858	10–130 e Kr	50 f Kr–140 e Kr	Ua-27653	1940±40 BP
Grop	A7031	390–210 f Kr	400–200 f Kr	Ua-27654	2245±40 BP
Härd	A7065	170–340 e Kr	130–380 e Kr	Ua-27655	1775±40 BP
Grop	A7526	170–40 f Kr	200 f Kr–20 e Kr	Ua-27656	2070±40 BP
Härd	A8366	3760–3650 f Kr	3800–3630 f Kr	Ua-27657	4930±45 BP
Ränna	A8402	930–540 f Kr	1050–400 f Kr	Ua-27658	2630±120 BP

Konstruktioner, område C

Hus 5 Hallingstorp

Typ: Treskeppigt.

Datering: Stolphål A6269 och husets härd A6300 till övergången förromersk-romersk järnålder, 190 f Kr–30 e Kr resp 400 f Kr–20 e Kr. Stolphåle A6671 till förromersk järnålder 400–20 f Kr och stolphål A6558 till yngre bronsålder 770–370 f Kr.

Orientering: Öst-väst.

Längd: 16,5 m.

Bredd: Ca 7 m.

Anläggningar:

Anl typ	Antal	Anl nr
Härd	1	6300
Stolphål	27	A6205, A6240, A6256, A 6269, A6286, A6325, A6350, A6363, A6388, A6545, A6558, A6570, A6583, A6597, A6613, A6629, A6642, A6655, A6671, A6687, A6705, A6717, A7417, A7427, A9522, A9532, A200376

Inom område C:s norra, centrala delar låg gårdstunet. Dess långhus, hus 5 i Hallingstorp, var treskeppigt och bestod av 27 stolphål samt en härd. Huset låg i öst-västlig riktning och mätte ca 16,5x7 meter. Den södra vägglinjen, mittskeppet samt de båda husgavlarna påträffades medan den norra vägglinjen har fortsatt ut utanför schaktkanten. De två inre takbärande stolpraderna i mittskeppet var synliga till sin helhet vilket visade att huset hade varit försett med fem bockpar. Den nordvästra stolpen i mittskeppet hade blivit omstolpad, liksom en av stolparna i husets västra gavel. I mittskeppets centrala delar fanns ytterligare två stolphål (A6350 och A6671). Dessa markerade med all sannolikhet mellanväggar för rumsindelningar. Husets östra gavel hade en speciell utformning med två stolpar utanför gavellinjen, en i söder och en i norr (A9532 och A200376). De båda stolphålen visade i profil en lutande nedgrävningskant in mot långhuset, vilket tyder på att de utgjort någon form av stötspelare. Husets härd var placerad i byggnadens västra delar, centralt i mittskeppet.

Husets stolphål var mestadels runda till formen i plan och med skålformade profiler. De hade en storlek mellan 0,2–0,6 meter och ett djup mellan ca 0,1–0,3 meter. Fy-

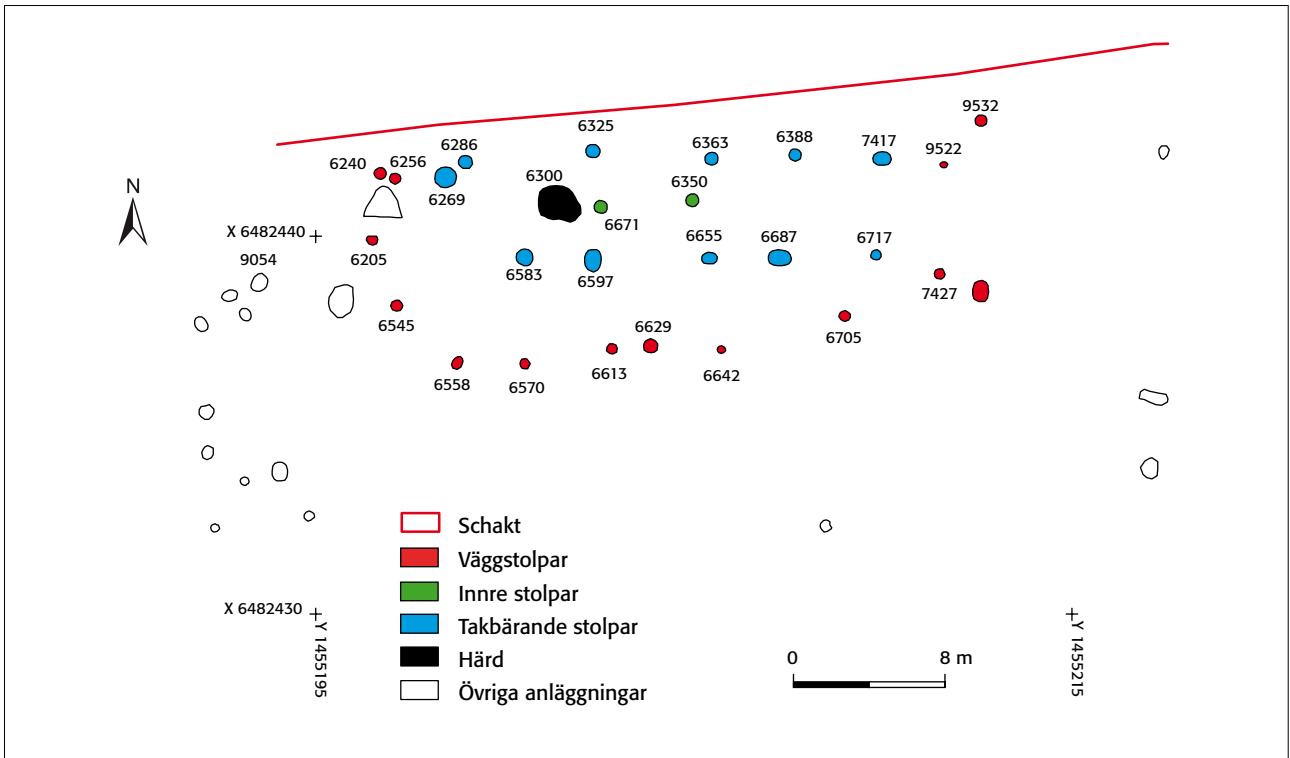

Fig 48. Plan över hus 5 Hallingstorp. Skala 1:400.

Fig 49. Foto över hus 5 Hallingstorp, mot öster. Foto RAÄ, UV Öst.

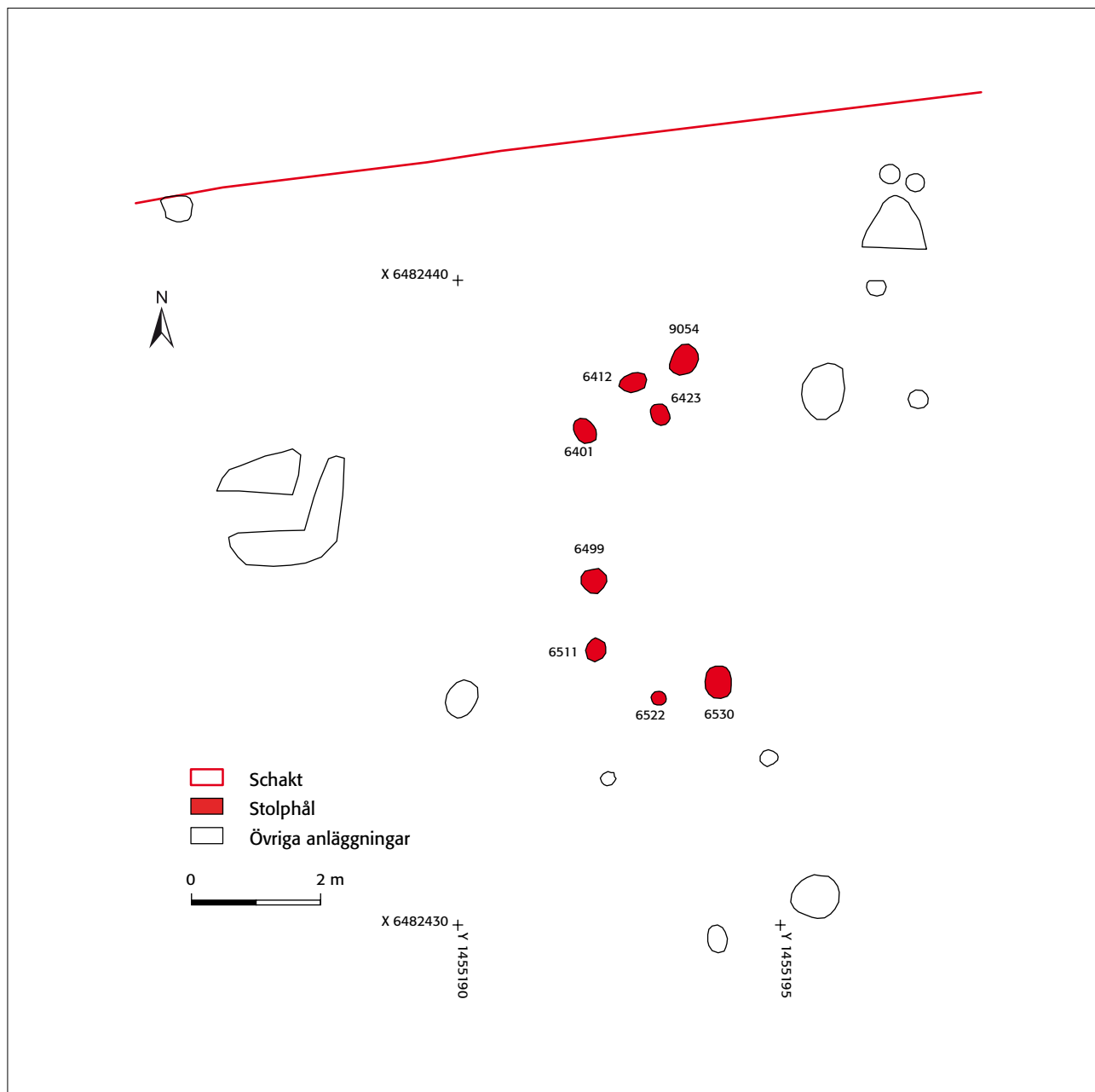

Fig 50. Plan över hus 6 Hallingstorp. Skala 1:100.

ningarna bestod av brunrå eller gråsvart silt. De takbärande stolparna, liksom de två rumsavdelande, hade stenskoningar och även en del skärvsten. I många av husets stolphål förekom också kol och sot.

Härden och två stolphål (ett rumsavdelande och ett takbärande) har ¹⁴C-dateringar till förromersk järnålder respektive övergången mellan förromersk och romersk järnålder. Dessa dateringar stämmer väl överrens med resten av det stora boplatsexpletet i Hallingstorp. Ytterligare ett stolphål i den södra vägglinjen har emellertid daterats till övergången yngre bronsålder-förromersk järnålder. I tre av mittskeppets stolphål påträffades fynd, vilka utgjordes av ett sandstensbryne samt kvarts- och kvartsitavslag.

Hus 6 Hallingstorp

Typ: Enskeppigt.

Datering: –

Orientering: Nord-syd.

Längd: 5,5 m.

Bredd: 2,5 m.

Anläggningar:

Anl typ	Antal	Anl nr
Stolphål	8	A6401, A6412, A6423, A6499, A6511, A6522, A6530, A9054

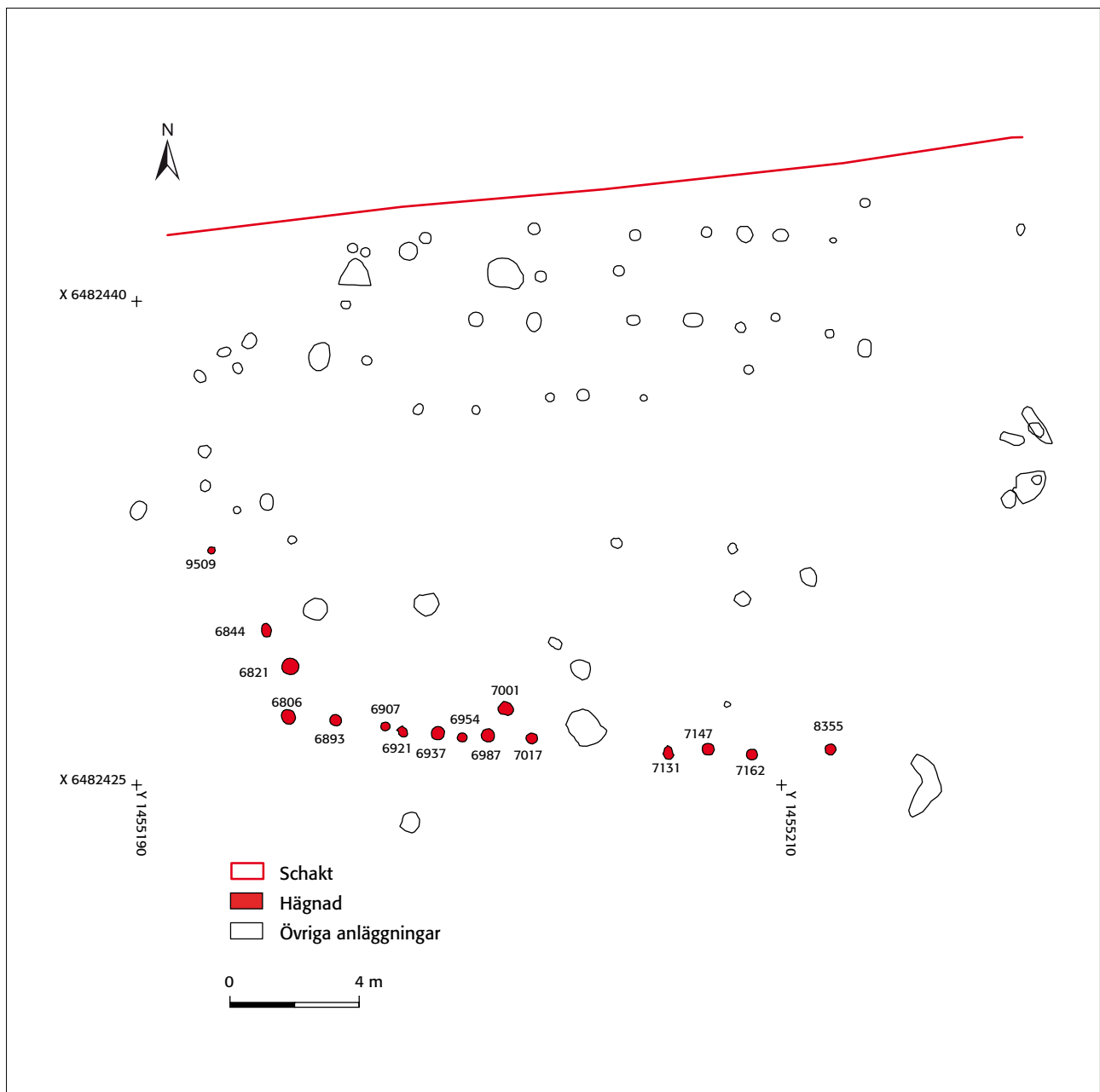

Fig 51. Plan över hägnad 1 Hallingstorp. Skala 1:200.

Knappt tre meter sydväst om långhusets västra gavel påträffades en mindre byggnad, hus 6. Huset mätte 5,5x2,5 meter och utgjordes av åtta stolphål i en rektangel där den östra långsidan var öppen in mot gårdstunet. Troligen har huset fungerat som en ekonomibyggnad, ett förrådshus/ uthus som också ramade in gårdstunet i väster. Husets vistelseyta har uppgått till omkring 14 m².

Stolphålen i uthuset var runda eller ovala i plan och flacka eller skålfformade i profil. Storlekarna varierade mellan 0,2–0,5 meter och djupen mellan 0,05–0,3 meter. Fyllningarna bestod av homogen grå silt med en del sot och kol. Ingen av stolphålen innehöll några fynd.

Hägnad 1 Hallingstorp

Typ: Hägnad för gårdstun.

Datering: –

Orientering: Öst-väst med en mindre avstickare i västra delen åt nord-syd

Längd: 23 m.

Bredd: –

Anläggningar:

Anl typ	Antal	Anl nr
Stolphål	16	A6806, A6821, A6844, A6893, A6907, A6921, A6937, A6954, A6987, A7001, A7017, A7131, A7147, A7162, A8355, A9509

Fig 52. Foto över delar av hägnaden, mot öster. Foto RAÄ, UV Öst.

Gårdstunet ramades in i söder och väster av en 23,5 meter lång hägnad bestående av 16 stolphål. Hägnaden gick i öst-västlig riktning i ca 17,5 meter för att därefter svänga av i nordvästlig båge i ytterligare 6 meter. Centralt i den öst-västliga raden av stolphål fanns en 3,5 meter stor öppning. Stolphålen i hägnaden var mestadels runda, mellan 0,25–0,5 meter stora och mellan 0,05–0,2 meter djupa. De var skålformade eller flacka i profil och med fyllningar av brun grå eller mörkbrun lerig silt. Både stenskoningar, skärvsten, sot och kol förekom i stolphålen.

I mitten av hägnadens öppning fanns en 1 meter i diameter stor avfallsgrop, A7031. Gropen är daterad till förromersk järnålder och den innehöll bland annat skärvsten och en malstenslöpare. På gårdsplanen innanför hägnaden fanns ett antal härdar och gropar. En av dessa härdar (A6858) dateras till yngre förromersk järnålder och en annan (A7065) som även innehöll en malstensunderliggare är daterad till yngre romersk järnålder. I örigt påträffades en knacksten, två järntenar samt flinta-, kvarts- och kvartsitföremål på gårdsplanen.

Stolphål och kähphål

Utöver de 51 stolphål som ingick i någon av ovanstående konstruktioner fanns 11 övriga stolphål spridda över område C. Dessa var runda i plan och hade oftast skålfor-

made profiler. Deras storlekar varierade mellan 0,2 och 0,5 meter och djupen mellan 0,08–0,25 meter. Förutom ett undantag (A7502 öster om långhuset) saknade stolphålen stenskoningar, men de innehöll i många fall sot och kol. Fyllningarna bestod av gråbrun lerig silt. Gårdsplanen innehöll även ett enda mindre kähphål.

Härdar och kokgropar

Inom område C fanns sju härdar vilka alla låg centralt i schaktets mitt. En av dessa utgjordes av husets härd som daterades till övergången förromersk-romersk järnålder. Ytterligare fyra av härdarna låg inom gårdsplanen, två av dessa har daterats. Den ena fick också en åldersbestämning till övergången mellan förromersk och romersk tid och den andra tidfästes till romersk järnålder. Två av härdarna låg utanför gårdstunskomplexet, i söder och en av dessa har ¹⁴C-daterats till tidigneolitikum. Härdarna inom område C var ovala och runda i plan och med flacka, skålformade eller oregelbundna profiler. Storleksmässigt varierade de mellan 0,45–1,0 meter i diameter och djupen var mellan 0,05–0,15 meter. Det som skilde de äldre härdarna i söder från de yngre var att de innehöll en betydligt mindre mängd sten och skärvsten. Området innehöll även en kokgrop i öster vilken påminde om härdarna i utseende men var djupare.

Gropar

Av de 16 gropar vilka befann sig i området låg sex stycken innanför gränsen för gårdstunet, detta måste dock givetvis inte betyda att de var samtida med gården. Groparna inom område C hade ett relativt homogent utseende, de var ovala i plan och skålformade i profil. Storleksmässigt skiljde de sig åt mellan 0,2–1,2 meter och djupen varierade mellan 0,07–0,35 meter. Deras fyllningar utgjordes av gråbrun eller mörkbrun lerig silt och groparna innehöll ofta sot och i vissa fall även sot, sten och skärvsten.

Endast två av groparna innehöll fynd. Avfallsgrop A7031 innehöll en malstenslöpare och A7526 i öster innehöll bränd lera. Båda dessa gropar har även fått dateringar som överensstämmer med de övriga boplatsslämningarna i Hallingstorp, närmare bestämt tidsbestämningar till förromersk järnålder respektive övergången förromersk-romersk järnålder. Ytterligare en grop, A6219, har ¹⁴C-daterats, i detta fall till senneolitisk tid.

Rännor

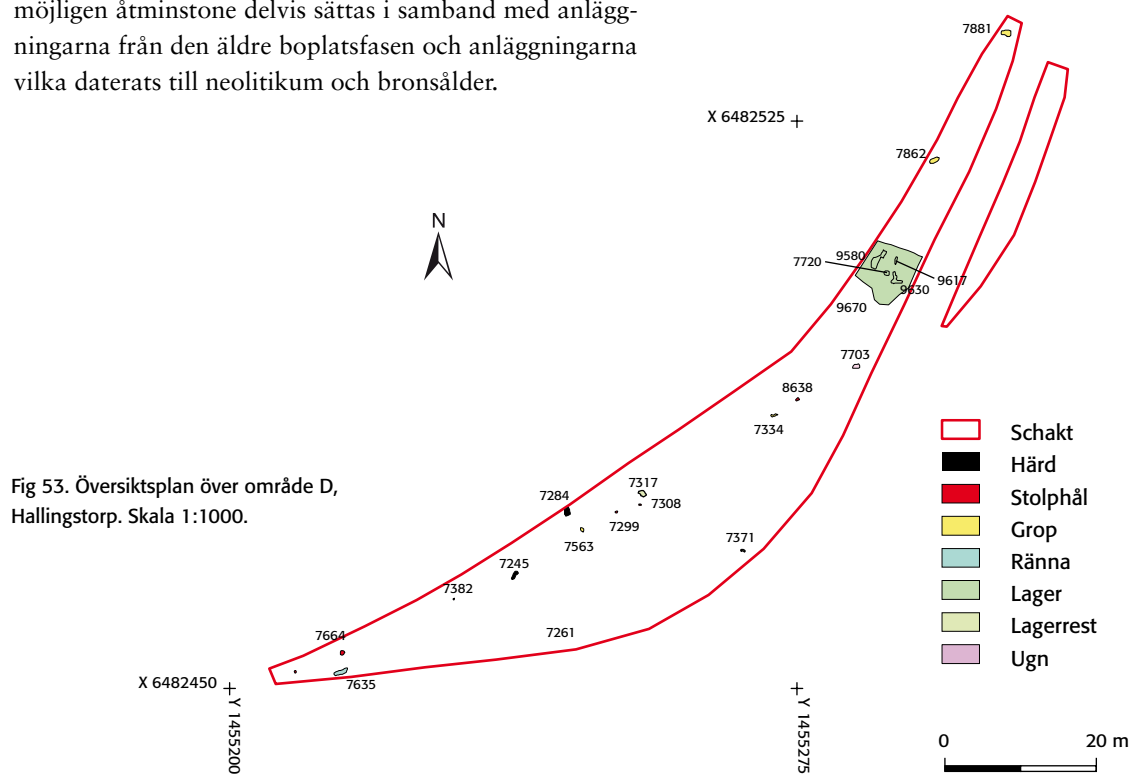
Alla rännor, åtta stycken, befann sig utanför gårdstunet men spridda över områdets yta. Rännornas längder var mellan 0,8–2,1 meter och deras bredd mellan 0,5–0,75 meter. De var också mellan 0,1–0,25 meter djupa. Samtliga rännor innehöll sot och vissa innehöll dessutom lite kol, sten och skärvsten: Ingen av rännorna innehöll emellertid några fynd. Ränna A8402, som låg i sydöst, är daterad till yngsta bronsålder.

Fyndmaterialet, område C

Inom område C registrerades sammanlagt 15 fyndposter varav nio var lösfynd och sex kunde knytas till anläggningar. De flesta av fynden, 11 fyndposter, påträffades inom gårdstunet och dessa bör därför sannolikt föras till äldre järnålder. Endast en av fyndposterna från anläggningar påträffades utanför gårdstunet. Tre av långhusets stolphål innehöll fynd, ett sandstensbryne samt kvarts och kvartsitavslag. Inom gårdstunet förekom för övrigt en malstenslöpare och en malstensunderliggare (i en härd respektive i en grop) samt en knacksten i bergart, två järntenar, en kritpipa, kärnor samt avslag av flinta, kvarts, kvartsit och bergart. Utanför tunet utgjordes fyndposterna av bränd lera, en hornbit samt av kvartsavslag. Stenmaterialet kan möjligen åtminstone delvis sättas i samband med anläggningarna från den äldre boplatsfasen och anläggningarna vilka daterats till neolitikum och bronsålder.

Område D, Hallingstorp (schakt 7575, 9238)

Område D sträckte sig öster om järnvägen och längs med byvägens norra och sedan västra sida. Byvägen gör en skarp krök mot nordost och Fågelstads by, exploateringsområdet följer efter kröken byvägens västra kant, med endast ett litet schakt öster om vägen i områdets nordliga spets. Därav var även område D uppdelat i två schakt; schakt S7575 norr och väster om byvägen, samt det lilla schaktet S9238 öster om byvägen. Ytorna uppgick till ca 1640 m² och där registrerades 39 anläggningar varav 22 stycken utgick. Område D gav intrycket av att vara en del av boplatsextern utkant, med glest spridda anläggningar och i avsaknad av konstruktioner. Det lilla schaktet S9238 var dessutom helt anläggningstomt.

Anläggningar, område D, Hallingstorp

Anl typ	Antal	Anl nr
Grop	4	A7275, A7334, A7862, A7881
Härd	2	A7245, A7284
Lager	1	A7720
Lagerrest	2	A7317, A7371
Ränna	1	A7635
Stolphål	6	A7299, A7308, A7351, A7382, A7626, A7664
Ugn	1	A7703

¹⁴C-dateringar, område D, Hallingstorp

Anl typ	Anl nr	1 sigma	2 sigma	Lab nr	¹⁴ C-ålder
Lager	A7720	910–660 f Kr	980–530 f Kr	Ua-27660	2635±75 BP
Härd (FU)	A652	160 f Kr–20 e Kr	–	Framgår ej av FU-rapport	

Stolphål och gropar

Inom området fanns sex stolphål och fyra gropar spridda över schaktet. Stolphålen, som inte bildade någon konstruktion, var ovala eller runda med skålformade bottenar. De var mellan 0,18–0,4 meter stora och med djup varierande mellan 0,05–0,16 meter. Fyllningarna utgjordes av gråbrun lerig silt och i hälften av fallen även kol. Groparna var ovala eller oregelbundna med skålformade eller oregelbundna profiler. De var större och djupare än stolphålen, mellan 0,3–1,2 meter stora och mellan 0,17–0,32 meter djupa. Fyllnaderna i groparna utgjordes av gråflammig silt samt sten, sot och kol.

Härदार, ugn och ränna

Två härदार fanns inom område D. De var 0,1–1,7 meter stora med flacka bottenar och med djup av ca 0,1 meter. Från förundersökningen finns en härd i området daterad (A652, FU), denna härrörde från samma tid som de flesta andra boplatsslämningar på platsen nämligen till tiden kring Kristi födelse (Hedvall m fl 2002). I områdets norra del påträffades även resterna efter en liten gropschaktugn. Endast ugnsbotten av gråbrun lerig silt och en relativt stor mängd bränd lera återstod av den sönderplöjda ugnen. Ugnen var 0,75x0,55 meter stor med flack botten på ett djup av 0,06 meter. Även en 1,8x0,55 meter stor och 0,16 meter djup ränna utan fynd hittades i området.

Lager

I områdets norra del fanns ett lager, A7720, som var 6,5x5,5 meter stort. Det fortsatte utanför schaktkanterna i väster och öster. Lagret har ¹⁴C-daterats till yngsta bronsålder, 980–530 f Kr, men tolkades i fält som att ha bildats

naturligt i en nu utdikad vattensänka. Fynden som återfanns i lagret, tre keramikposter, bränd lera, brända ben och kvarts, tolkades som avfall slängda i den våta sänkan. Lagret var oregelbundet både i plan och profil och upp till 0,1 meter tjockt. Det utgjordes av homogen, mörkbrun sandig och grusig silt, och innehöll även sten, kol och sot.

Fyndmaterialet, område D

Inom område D registrerades sammanlagt 19 fyndposter, av vilka 11 kunde knytas till anläggningar och av vilka åtta utgjorde lösfynd. Bland lösfynden fanns keramik, tre malstenslöpare, två järntenar, flinta samt kvarts. De flesta av fyndposterna vilka kunde knytas till anläggningar påträffades i lager A7720. De innehöll keramik, brända ben, bränd lera och kvarts.

Sammanfattning av undersökningsresultaten från Hallingstorp

Neolitisk tid och äldre bronsålder

I Hallingstorp har endast två anläggningar daterats till neolitikum, båda av dessa låg inom område C. Dels rör det sig om en härd vilken har tidfäst till tidigneolitikum och dels om en grop som daterats till senneolitisk tid. Trots det mycket sparsamma antalet anläggningar (inom undersökningsområdet) från denna tid har en boplatstid från främst senneolitisk tid–äldre bronsålder kunnat konstateras i området. Förundersökningens undersökningsområde sträckte sig nämligen mer norrut än det område som sedan blev föremål för slutundersökning. I denna norra del fann man vid förundersökningstillfället ett skärvstensrikt kulturlager vilket daterades till äldre bronsålder. Denna datering sam-

Fig 54. Foto över lager A7720 under utgrävning. Foto RAÄ, UV Öst.

manfaller väl med de lösfynd av stenyxor som tidigare gjorts inom delar av- och väster om exploteringsområdet. Fynden har utgjorts av enkla skafthålsyxor, en tjockackig grönstensyxa samt en flintdolk, vilka kronologiskt tillhör perioden senneolitikum–äldre bronsålder.

I detta sammanhang bör lösfyndsmaterialet i form av främst slagen kvarts spridd över hela slutundersökningsytan ses. Detta material kan generellt härledas till sten- eller bronsåldern och borde sättas i samband med den äldre boplatzfas från senneolitikum/äldre bronsålder som konstaterats i Hallingstorp.

Härvidlag är även det odaterade hus 4 intressant. Huset bestod av 11 stolphål, var ett tvåskeppigt långhus och mätte 12,5x6 meter. Detta hus skulle kunna härledas till denna tidiga boplatzfas. Dels talade husets tvåskeppiga konstruktion för en liknande datering, det var närmast av mesulakonstruktion. Dels låg de järnålderstida anläggningarna i området inom husets vistelseyta, vilket talar för att det inte varit i bruk vid denna tid. Så var för övrigt inte fallet med de övriga husen i området. Dessutom låg huset i de norra delarna av område B, dvs i närheten av det kulturlager som vid förundersökningen påträffades och som daterades till denna äldre period.

Yngre bronsålder

Under stora av de resterande delarna av bronsåldern verkar området vid Hallingstorp inte längre ha varit i bruk. Men den yngsta bronsåldern fanns representerad både i område B, C och D. De daterade anläggningarna från denna period utgjordes av en härd, ett stolphål, en ränna samt ett lager. Dateringarna av dessa anläggningar sträcker sig med ett undantag (lagret) även fram in i den yngsta förromerska järnåldern. Det är därför sannolikt att etableringen av Hallingtorps stora järnåldersboplatz tog sin början redan under sen bronsålder.

Förromersk och romersk järnålder

Dateringarna i Hallingstorp är samstämmiga, under äldre järnålder fanns här en stor boplatz. Lämningarna från denna period var mycket frekvent förekommande och utgjordes av klassiska boplatz-anläggningar av olika slag. Från perioden återfanns minst fem olika hus, ett gårdstun med en inhägnad gårdsplan samt ett större aktivitetsområde med en stor mängd härdar, sotiga gropar och en brunn. Husen utgjordes av två eller tre långhus, två fyrstolpshus samt en mindre byggnad/förrådshus. Två av långhusen var treskeppiga, dessa kunde med säkerhet tidfästas till den äldre järnåldern, det tredje var tvåskeppigt (se *Neolitisk tid och äldre bronsålder* ovan).

Det ena treskeppiga långhuset mätte 17x6 meter och låg öster om järnvägen, strax nedanför gravfältet RAÄ 14–19. Till huset hörde även gårdstunet. Vid husets västra gavel påträffades det som har tolkats som förrådshus. Förråds-

huset ramade delvis in tunet i väster. Det mätte 5,5x2,5 meter och utgjordes av åtta stolphål i en rektangel med den östra långsidan öppen in mot gårdstunet. Tunets storlek uppgick till ca 20x20 meter (med långhuset i norr inräknat) och det ramades in av en 23,5 meter lång stolphåls-hägnad i söder och väster som hade en öppning i söder. På gårdsplanen innanför hägnaden fanns härdar och gropar samt fynd bland annat i form av järntenar, malstenslöpare och malstensunderliggare.

Det andra treskeppiga långhuset mätte 14x8,5 meter och låg väster om järnvägen, i söder. Det hade blivit omstolpat under järnåldern och låg relativt solitärt utan omgivande anläggningar.

Norr om detta hus, också väster om järnvägen, låg ett stort aktivitetsområde som kännetecknades av en stor mängd härdar, sotiga gropar, en brunn samt två fyrstolpshus. Även här förekom malstenslöpare och malstensunderliggare samt en remsölja i järn, keramik, eldslagningsflinta, brända och obrända ben och bränd lera. Fyrstolpshusen i området låg nära järnvägen och med endast 3,5 meters avstånd ifrån varandra. De mätte 4,5x3 meter respektive 6,5x4,5 meter. Fyrstolpshusen har tolkats som ekonomibyggnader alternativt verkstadshus. Båda husen innehöll även gropar vilka tolkats som förrådsgropar.

Boplatzlämningarna från äldre järnålder förekom över hela ytan, i alla områden, i Hallingstorp. ¹⁴C-dateringarna visar att boplatzen togs i bruk med början under den yngsta bronsåldern, för att sedan vara i bruk under hela den förromerska och romerska järnåldern. Speciellt många av ¹⁴C-dateringarna ligger i århundradena kring Kristi födelse.

Boplatzen är intressant i förhållande till det stora gravfältet RAÄ 14–19 som i princip ligger i direkt anslutning till exploateringsområdet. Gravfältet har varit omfattande, även om det idag endast syns som femton spridda stensättningar och högar, enskilda eller samlade i grupper, längs höjdryggen. En rest sten utmärker sig också på åkern. Troligen har gravfältet varit i bruk under större delen av järnåldern. Inga gravar kom dock att beröras under undersökningen. Den äldre järnåldersboplatzen i Hallingstorp blir också intressant i ljuset av den yngre järnåldersboplatzen på andra sidan Fågelstads by, endast några hundratal meter norrut. Hallingtorpsboplatzen kan ses som föregångaren till den yngre järnåldersboplatzen, samt i förlängningen även till det som under medeltiden skulle bli den reglerade byn (se nedan). Detta sätter fokus på frågeställningarna kring omlokaliseringarna av bebyggelse och gravplatser vid järnålderns mitt i Östergötland. En stor del av landskapets boplatser och vissa gravplatser har anlagts i övergången mellan bronsålder och äldre järnålder för att sedan tas ur bruk. Därmed kan även problematiken kring samhällsförändringar och förändringar av nivåer i hierarkin diskuteras utifrån resultaten.

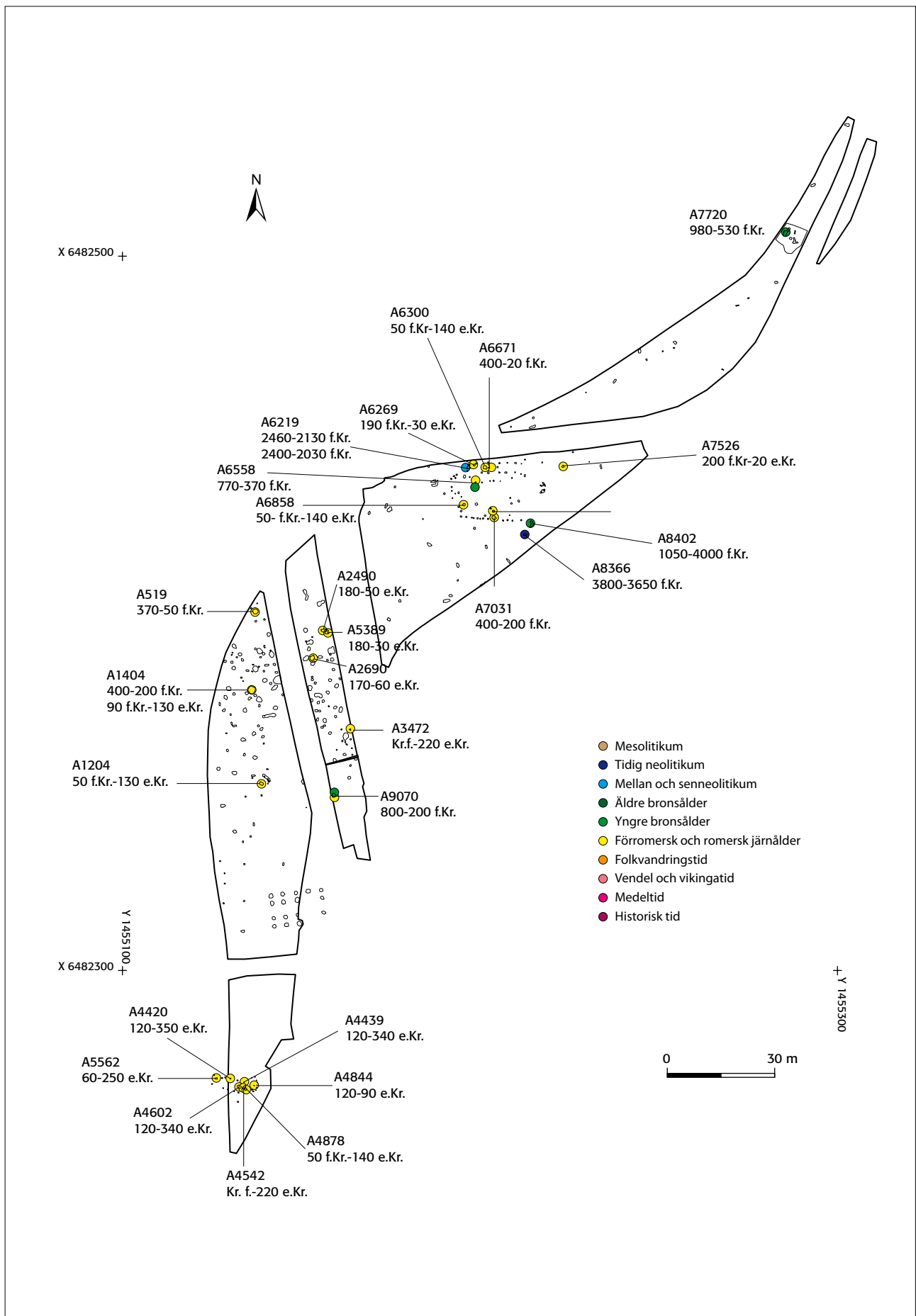

Fig 55. Plan över Hallingstorp med samtliga ¹⁴C-dateringar inlagda. Skala 1:1500.

Atmospheric data from Stuiver et al. (1998); OxCal v3.9 Bronk Ramsey (2003); cub r:4 sd:12 prob usp[chron]

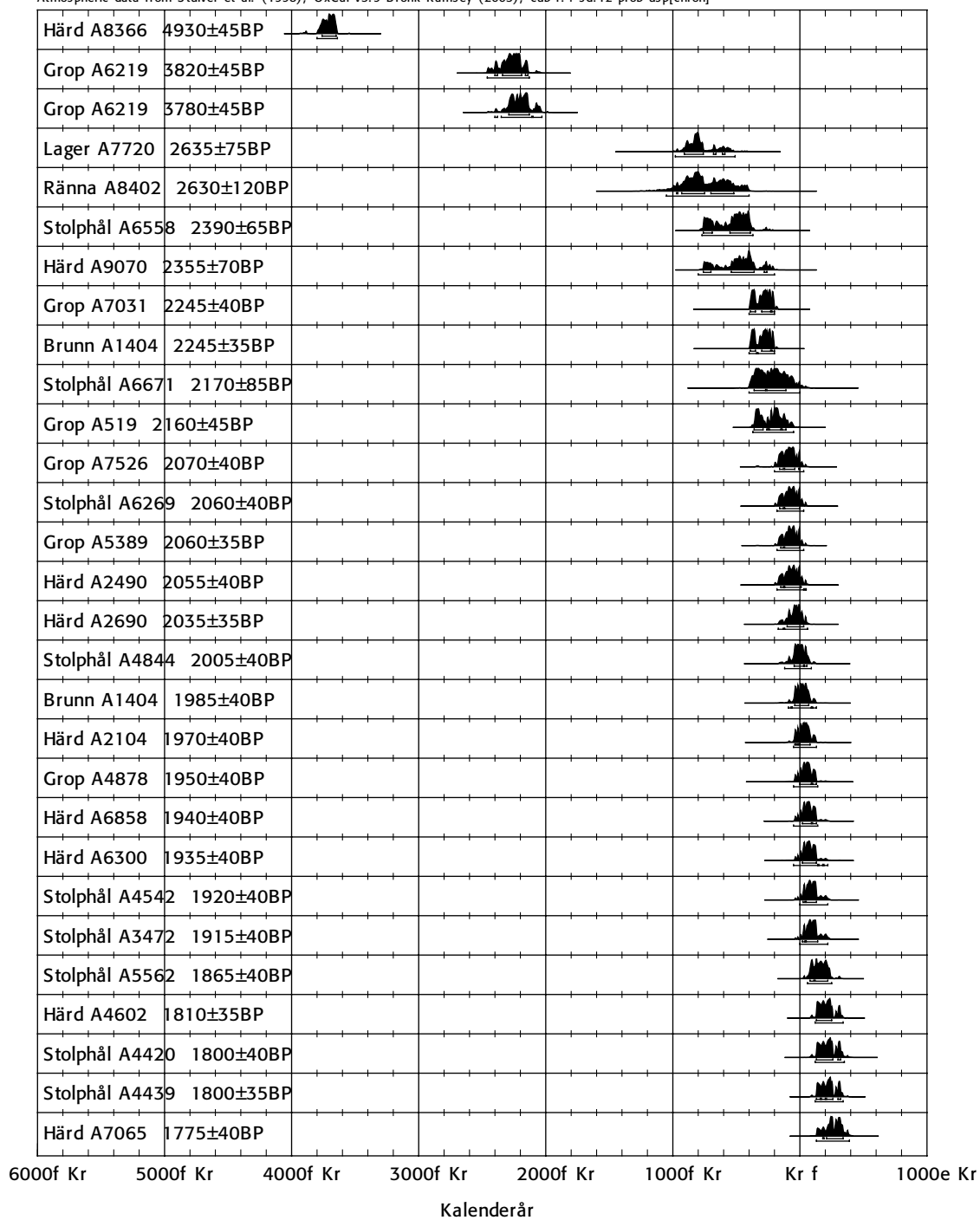

Fig 56. Uppställning över kalibrerade ¹⁴C-analysresultat från Hallingstorp.

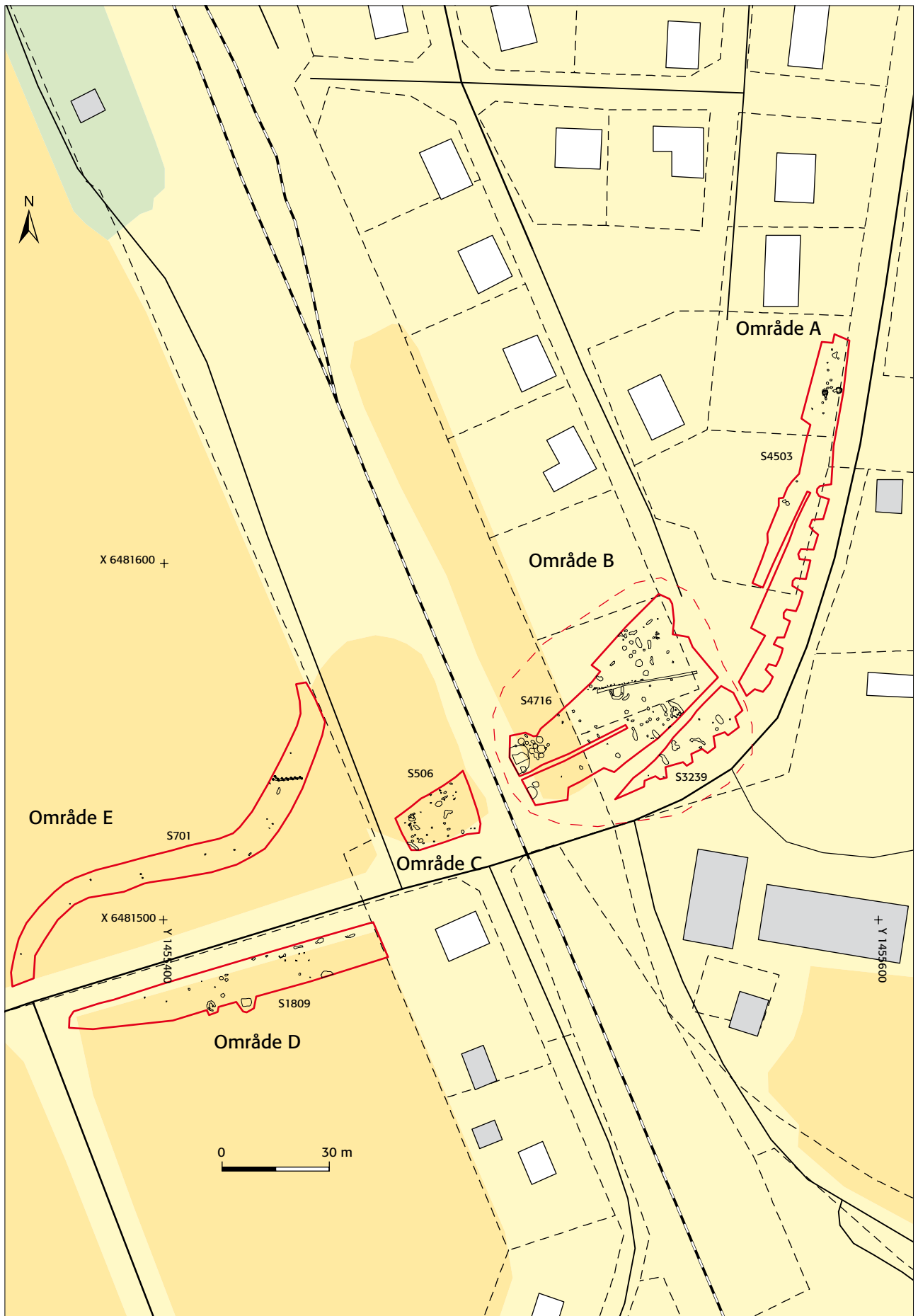

Fig 57. Översiktsplan över Sund som visar område A–E med ytor och schaktnummer. Skala 1:1500.

Resultatredovisning Sund

Undersökningen i Sund berörde delar av Sunds bytomt på västra sidan av Fivelstadsvägen. Från bytomten vidtog en västsluttning ner mot järnvägen som sträcker sig i det lägsta markpartiet i riktning nordväst-sydöst. Exploateringsområdet berörde även tidigare åkermark i det södra gårdet, som vid undersökningstillfället närmast vägen bestod av tomtmark och ett mindre grönområde. Väster om järnvägen vidtog en östsluttning upp mot en markerad höjd. Närmast järnvägen på södra sidan av Fivelstadsvägen låg en banvaktarstuga, i övrigt utgjordes området av åkermark.

Undersökningen omfattade sammanlagt 4200 m². Lokalen kunde delas in i fem områden, A, B, C, D och E, en uppdelning som grundade sig dels på lämningarnas typ och datering, och dels på olika schakt och terrängförhållanden. Sammanlagt undersöktes 374 anläggningar varav 102 utgick. Det framkom förhistoriska boplatslämningar från både sten, brons- och järnålder, samt historiska lämningar i form av ugnar vid bytomten. 36 fyndposter registrerades på platsen, av vilka 10 poster utgjordes av lösfynd. Område E, som uppvisade få anläggningar och var påverkat av senare tiders odlingsverksamhet, prioriterades delvis bort efter schaktning.

Område A, Sund (schakt 4503)

Område A var 985 m² stort, låg längst i norr och tangerade Sunds bytomt. Områdets norra del utgjordes av ett krön med sydsluttning. På krönet var matjordslagret mycket tunt. I området påträffades och undersöktes 18 anläggningar. Där fanns bland annat ett hus från yngre järnålder och två stora gropschaktugnar från historisk tid.

Konstruktioner, område A

Hus 1 Sund

Typ: Treskeppigt?

Datering: Stolphål A3967 till vendeltid och övergången mot vikingatid, 680–890 e Kr. Stolphål A4140 till vendeltid, 540–700 e Kr. En avvikande datering av stolphål A200031 till yngre romersk tid, 130–390 e Kr.

Orientering: Nord-sydlig.

Längd: Ca 18 m.

Bredd: ?

Anläggningar:

Anl typ	Antal	Anl nr
Stolphål	11	A3919, A3967, A3988, A4012, A4021, A4033, A4046, A4140, A4165, A4192, A200031

Anläggningar, område A, Sund

Anl typ	Antal	Anl nr
Härd	1	A200230
Lager	1	A4928
Stenpackning	2	A4279, A4650
Stolphål	12	A3919, A3967, A3988, A4012, A4021, A4033, A4046, A4140, A4165, A4192, A4319, A200031
Ugn	2	A4097, A4126

¹⁴C-dateringar, område A, Sund

Anl typ	Anl nr	1 sigma	2 sigma	Lab nr	¹⁴ C-ålder
Stolphål	A3967	720–870 e Kr	680–890 e Kr	Poz-4607	1230±30 BP
Ugn	A4097	1640–1800 e Kr	1530–1950 e Kr	Poz-4608	245±25 BP
Stolphål	A4140	600–665 e Kr	540–700 e Kr	Ua-27313	1404±45 BP
Stolphål	A200031	180–350 e Kr	130–390 e Kr	Ua-27314	1770±45 BP

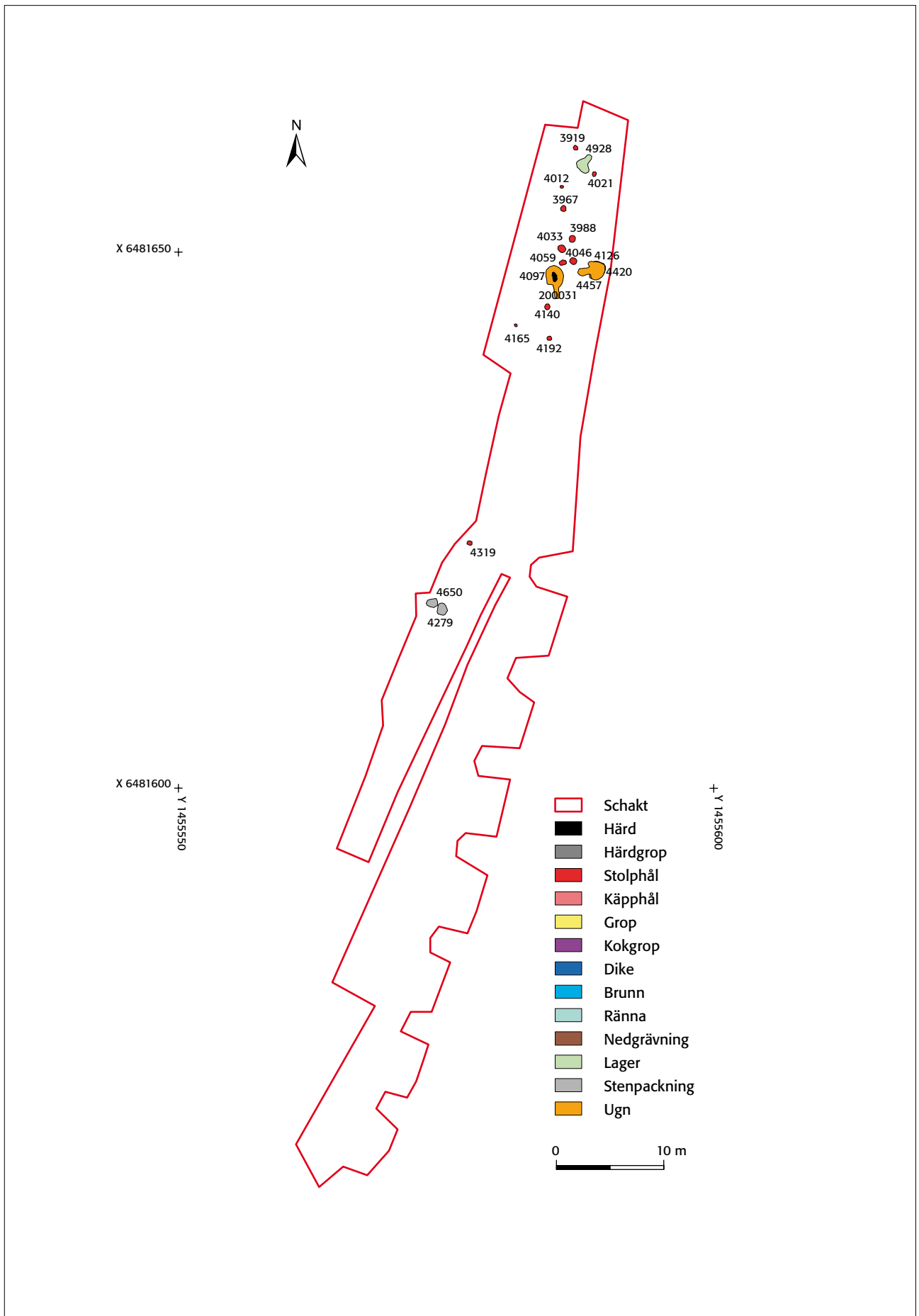

Fig 58. Översiktsplan över område A, Sund. Skala 1:500.

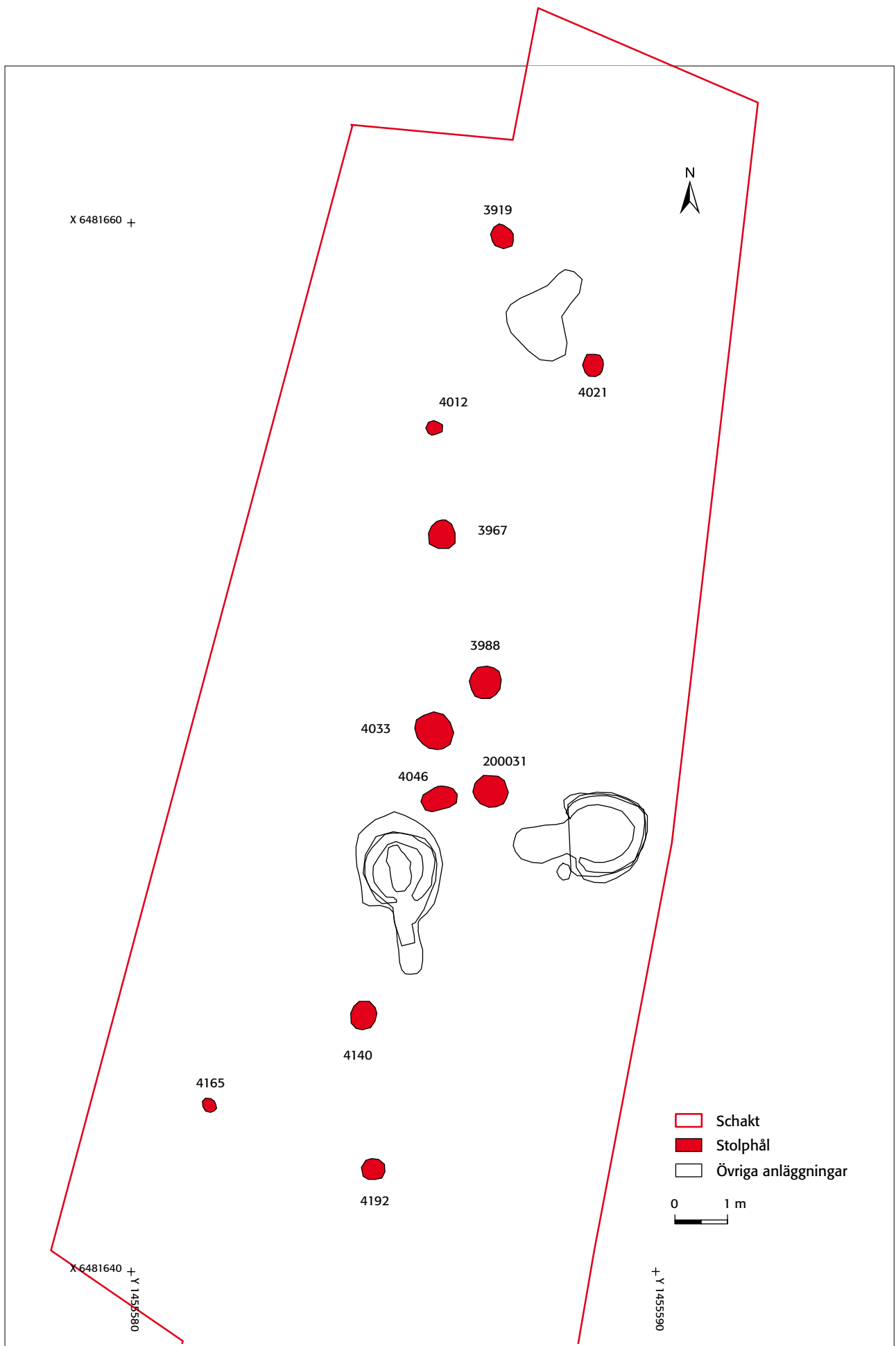

Fig 59. Plan över hus 1 Sund. Skala 1:100.

Fig 60. Foto över ugnarna under utgrävning. Foto RAÄ, UV Öst.

Huset låg på den högsta punkten av område A och utgjordes som mest av elva stolphål. Samtliga stolphål var mycket tydliga och alla utom två var stenskodda. Sju av stolphålen låg på rad i nord – sydlig riktning, dessa har tolkats som resterna efter en av två takbärande stolprader. Två av stolphålen, A3967 och A4140, har daterats till vendeltid – övergången mot äldsta vikingatid. Det är därför sannolikt att det är till denna tidsperiod som huset skall föras. Två övriga stolphål, A4021 och A4165 har tolkats utgöra rester efter gavlar i norr respektive i söder. De fynd som framkom i stolphålen utgjordes av brända ben och harts. Det gick inte att avgöra hur brett huset ursprungligen har varit, eftersom husområdet begränsades av Fivelstavägen i öster och av schaktkanten i väster.

Två stolphål, A3988 samt A200031, låg konstruktionsmässigt olägligt om man ser till husets planlösning. Möjligen utgör dessa rester efter ytterligare en byggnad, vilket även ¹⁴C-dateringen av A200031 indikerar. Analysresultatet visade yngre romersk järnålder.

Stolphål

Det fanns 12 stolphål inom område A, alla utom ett (eller tre) kunde knytas till hus 1 (se ovan). A4319 var ett icke stenskott stolphål cirka 20 meter söder om de övriga.

Odlingslager och stenpackningar

Odlingslager A4928 låg i slutningen mot söder. Fyllningen var mörkbrun, kompakt och innehöll småsten, kol och tegel jämnt fördelat i lagret. Tjockleken varierade mellan

0,2 till 0,3 m. Odlingsfasen på platsen har inte gått att datera men lagret härrör sannolikt från historisk, möjligen modern, tid.

Stenpackningarna A4247 och A4650 framkom inom en i övrigt anläggningstom yta. De låg bredvid varandra invid den västra schaktkanten och i ett gränsområde mellan sandblandad humös silt och ett område där marken förändrades och blev lerigare. Här började marken också sluta mer markant mot söder. De båda stenpackningarna tolkades som ha utgjort rester av odlingsrösen vilka markerat en gräns mellan det högre liggande, sandiga området och det något lägre liggande, leriga området. I samma sträckning finns på 1780 års karta en hägnad utmärkt, vilken utgjort den tidens bytomtgräns.

Ugnar

I den södra delen av hus 1 låg även två stora välbevarade schaktugnar med nyckelhålsform i plan, A4097 och A4126. De låg i nord-sydlig respektive öst-västlig riktning. Båda ugnarna bestod av ovala arbetsgropar samt i det närmaste runda eldkammare. Deras fyllningar var också likartade, de bestod av mörkbrun humös silt med inslag av sot, kol, bränd lera och stenar. Den stora mängden bränd lera kom från ugnarnas väggar medan stenarna verkade placerade som utfyllnad. Väggar i ugnarna var hårt brända och orangefärgade med en tjocklek på 0,1 till 0,2 meter. De var inte uppbyggda i eldkamrarna utan man hade i båda fallen utnyttjat den naturliga ler- och grusblandade marken genom att endast gräva hål i marken. Ugnarnas väggar sluttade

svagt inåt mot bottnarna och övergick sedan i plana golv, som bestod av mycket hårt packad, eldpåverkad sand.

Schaktugn A4097 var ca 1,4 m i diameter och 0,4 m djup. Under fyllningen, på golvet i ugnens centrala del fanns rester efter en mycket välbevarad härd (A4837). Ugnens arbetsgrop var ca 1,2 m lång och 0,4 m bred med en stenfri fyllning. I övergången mellan arbetsgropen och kammaren fanns en ca 0,25 m i diameter stor sten. Ugn A4097 har genom en ¹⁴C-prov daterats till 1640–1800 e Kr.

Den andra ugnen, A4126 var 1,5 m i diameter och 0,6 m djup. I denna ugn fanns fynd i form av järnspikar, nål, pryglar, kritpipsfragment, bronsbitar och obrända och brända ben spridda i fyllningen. Troligen utgjorde fynden deponerat avfall. Kritpipfragmenten gick inte att datera närmare än till 1600-talets slut–1700-talets början. Vid kammarens öppning, i den södra väggen, hade en 0,5 m stor kalksten rests på höjden. Den stöttades av två mindre stenar och kan ha haft som syfte att förstärka och/eller förminska den stora öppningen in till själva kammaren. På motsvarande sida syntes endast håligheten efter en liknande sten. Ugnens arbetsgrop var 1,6 m lång, 0,6 m bred och med stenfri fyllning.

Det förekom inga fynd som gav någon ledtråd till ugnarnas användningsområde. De var mycket välgjorda, vilket bör tyda på att ugnarna använts ett flertal gånger. De tycktes också ha varit placerade utomhus, eftersom inga

stolphål eller syllstenar kunde knytas till dem. Det kan innebära att oavsett ugnarnas funktion så kan användandet av dem ha varit begränsat till sommarhalvåret. Temperaturerna i ugnarna har uppgått till ca 500 grader. Detta faktum gör det mindre sannolikt att ugnarna använts för att bränna keramik eller för att framställa järn, då båda dessa aktiviteter kräver högre bränningstemperaturer. Det är istället möjligt att ugnarna kan ha utgjort någon form av mat- eller bakugnar, även om temperaturerna då brukar understiga 500 grader (Stilborg, muntligen).

På platsen för ugnarna visar storskifteskartan från 1780 Sunds bytomt C, skatterushållet. Och på den äldre kartan från 1697 ligger platsen strax utanför den medeltida byns gräns.

Fyndmaterialet, område A

Inom område A registrerades sammanlagt 21 fyndposter. Av dem kunde 19 poster knytas till anläggningar. De två posterna som utgjorde lösfynd innehöll glaserat rödgods. I två stolphål tillhörande hus 1 påträffades brända ben samt harts, och i en av stenpackningarna fanns fynd av obrända ben. De flesta fynden fanns i schaktugn A4126. Ugnen innehöll en fragmenterad kritpipa, en synål i brons, två pryglar, två spikar, en järnten, brända ben samt en oidentifierad bit brons. I den andra ugnen, A4097, fanns endast bränt och obränt ben samt en spik.

Fig 61a+b. Foton över ugn A4097 och ugn A4126 under utgrävning. Foto RAÄ, UV Öst.

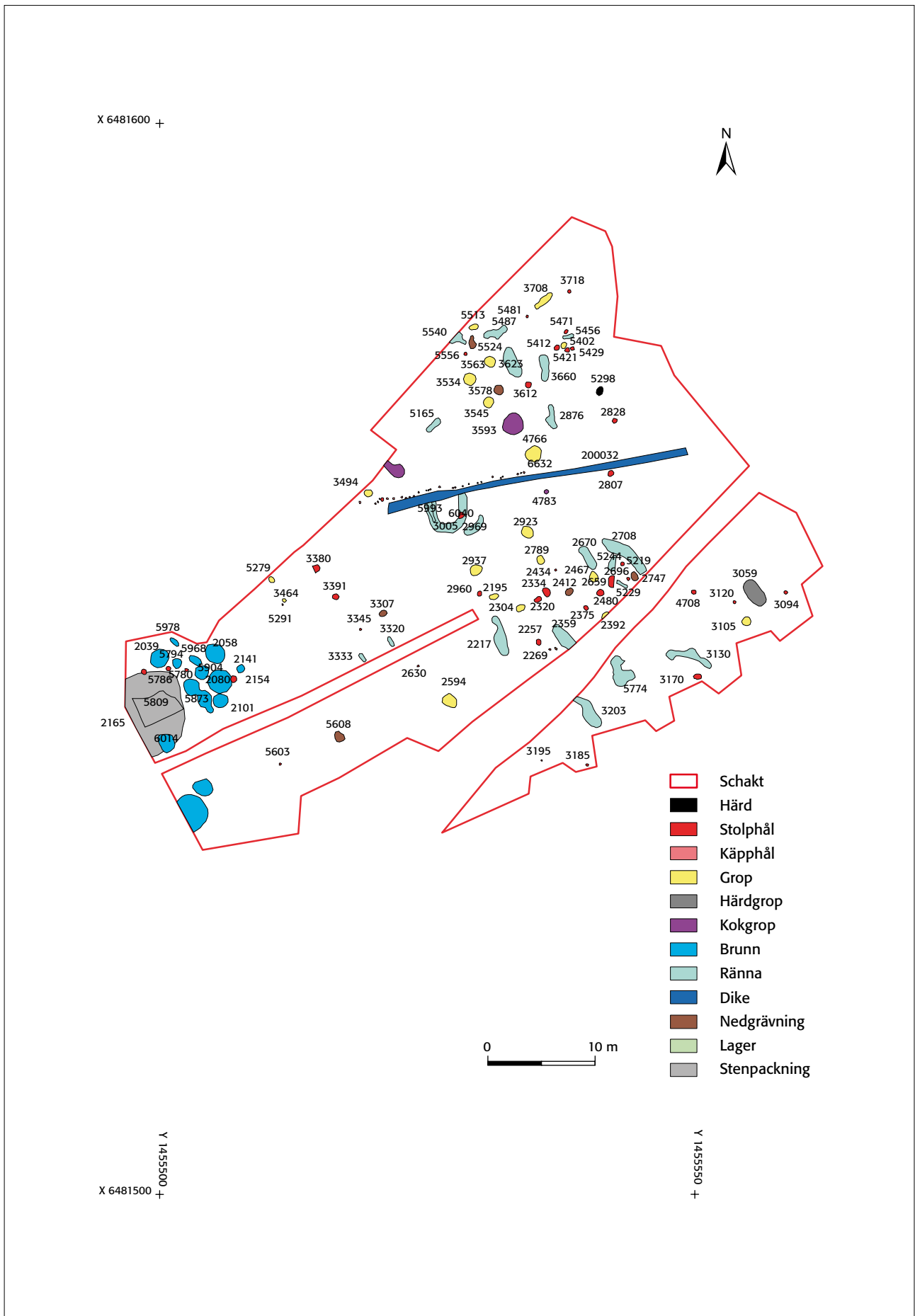

Fig 62. Översiktsplan över område B, Sund. Skala 1:500.

Område B, Sund (schakt 3239, 4716)

Område B bestod av schakt 3239 och schakt 4716 vars ytor tillsammans uppgick till 2010 m². Området innehöll bland annat boplatsslämningar från tidigneolitikum, en trolig sen-neolitisk stolphålshydd, samt en hästskoformad hydda och ett brunnsområde med 13 brunnar från yngre bronsålder.

Ungefär mitt i område B låg hydda 1. Hyddlämningen bestod av en hästskoformad ränna, A3005. I denna fanns även en mindre ränna (A5993) samt ett stolphål (A6040). Storleksmässigt mätte hyddan 3,9x3,25 m och dess vistelseyta har utgjort 7 m². Hyddöppningen tolkades vara orienterad mot norr, även om hyddans norra del hade störts av ett modernt dike. Hyddan är daterad genom ett kolprov från dess stora ränna till övergången mellan yngre bronsålder och förromersk järnålder.

Konstruktioner, område B

Hydda 1 Sund

Typ:	Hästskoformad hydda.
Datering:	Ränna A3005 till övergången yngre bronsålder-förromersk järnålder, 770–400 f Kr.
Orientering:	Öppning mot norr.
Längd/Bredd:	3,9x3,25 m.

Anläggningar:

Anl typ	Antal	Anl nr
Ränna	2	A3005, A5993
Stolphål	1	A6040

Anläggningar, område B, Sund

Anl typ	Antal	Anl nr
Dike	1	A200032
Brunn	13	A2001, A2022, A2039, A2058, A2080, A2101, A2141, A5794, A5873, A5904, A5968, A5978, A6014, A5978, A6014
Grop	19	A2195, A2304, A2392, A2467, A2594, A2789, A2923, A2937, A3105, A3464, A3494, A3534, A3545, A3563, A3708, A4766, A5279, A5402, A5513
Härd	1	A5298
Härdgrop	1	A3059
Kokgrop	3	A3509, A3593, A4783
Käpphål	27	A5291, A5683, A5689, A5695, A5700, A5706, A5712, A5725, A5730, A5736, A5741, A6632, A6640, A6645, A6651, A6657, A6663, A6669, A6675, A6681, A6687, A6694, A6701, A6715, A6720, A6725, A6730
Nedgrävning	7	A2278, A2412, A2747, A3307, A3578, A5524, A5608
Ränna	21	A2217, A2359, A2670, A2708, A2876, A2969, A3005, A3130, A3203, A3320, A3333, A3623, A3660, A5165, A5229, A5244, A5456, A5487, A5540, A5829, A5993
Stenpackning	2	A2165, A5809
Stolphål	39	A2154, A2257, A2269, A2320, A2334, A2375, A2434, A2480, A2630, A2659, A2696, A2807, A2828, A2960, A3094, A3120, A3170, A3185, A3195, A3345, A3380, A3391, A3612, A3718, A4708, A5219, A5412, A5421, A5429, A5471, A5481, A5556, A5603, A5774, A5780, A5786, A5938, A6040, A6707

¹⁴C-dateringar, område B, Sund

Anl typ	Anl nr	1 sigma	2 sigma	Lab nr	¹⁴ C-ålder
Grop	A2195	4230–3990 f Kr	4250–3970 f Kr	Ua-27310	5280±60 BP
Stolphål	A2257	3710–3635 f Kr	3790–3530 f Kr	Ua-27311	4885±50 BP
Stolphål	A2480	6460–6390 f Kr	6480–6250 f Kr	Poz-5884	7570±50 BP
Ränna	A2670	3700–3645 f Kr	3769–3630 f Kr	Poz-4594	4890±35 BP
Grop	A2923	2140–1960 f Kr	2200–1890 f Kr	Ua-27312	3670±50 BP
Grop	A2937	1980–1770 f Kr	2010–1740 f Kr	Poz-5882	3545±35 BP
Ränna	A3005	760–410 f Kr	770–400 f Kr	Poz-4606	2460±30 BP
Härdgrop	A3059	3760–3655 f Kr	3780–3640 f Kr	Poz-5885	4935±35 BP
Nedgrävning	A3578	7040–6770 f Kr	7060–6690 f Kr	Poz-5881	7960±50 BP
Grop	A4766	1640–1950 e Kr	1640–1950 e Kr	Poz-4596	220±30 BP
Kokgrop	A4783	910–820 f Kr	1000–800 f Kr	Ua-25384	2730±55 BP
Brunn	A6014	760–410 f Kr	770–400 f Kr	Poz-4609	2460±30 BP

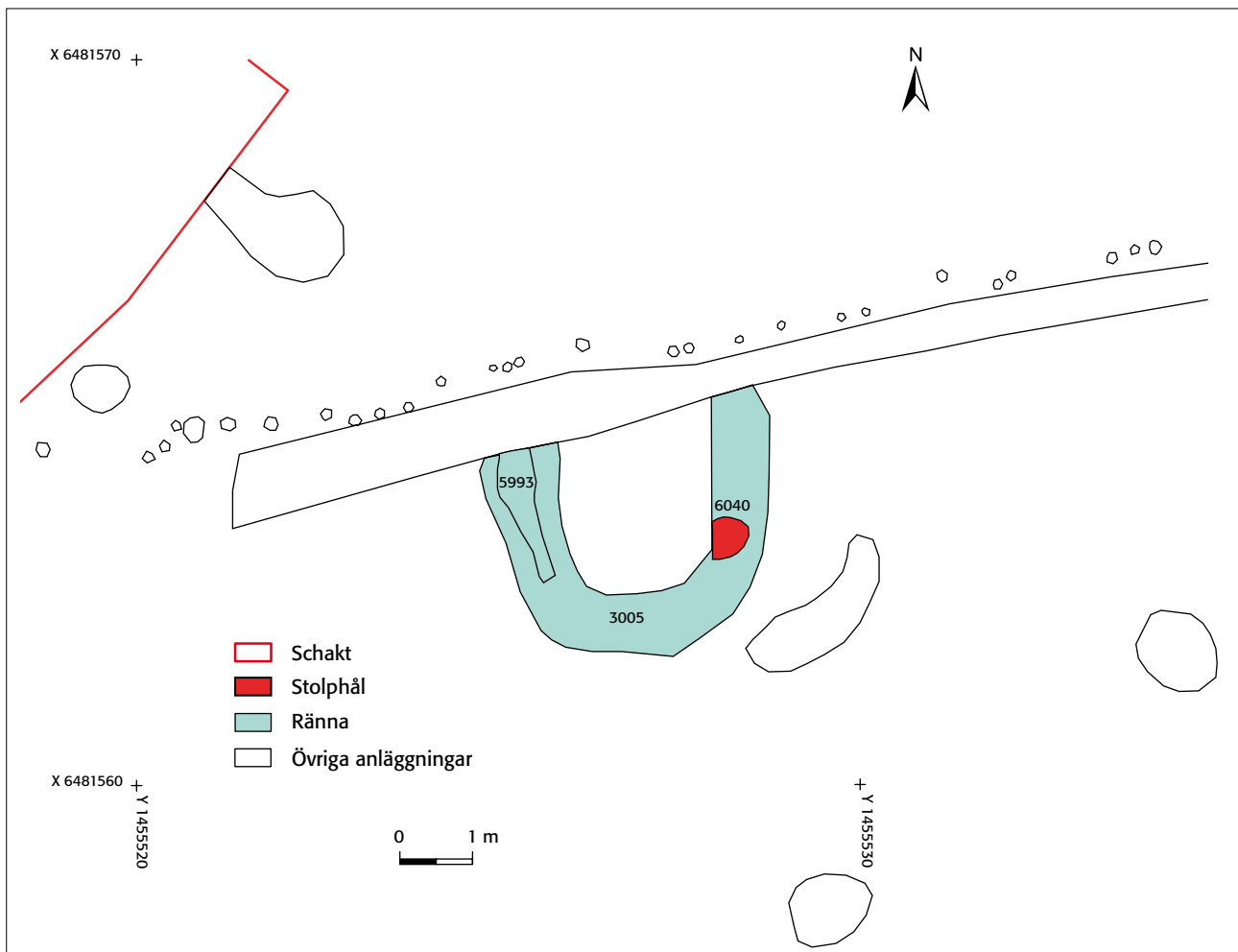

Fig 63. Plan över hydda 1 Sund. Skala 1:100.

Hydda 2 Sund

Typ: Stolphålshydda (hus?).

Datering: Grop A2937 till yngre senneolitikum, 2010–1740 f Kr.
Grop A2923 till yngre senneolitikum, 2200–1890 f Kr.
En avvikande datering av grop A2195 till tidigneolitikum, 4250–3070 f Kr.

Orientering: Öppning mot nordväst.

Längd/Bredd: 7x7 m.

Anläggningar:

Anl typ	Antal	Anl nr
Grop	5	A2937, A2195, A2304, A2789, A2923
Stolphål	3	A2960, A2320, A2334

Fyra meter sydöst om hydda 1 låg en 7x7 m stor hästskoformad struktur bestående av åtta mörkfärgningar i marken, hydda 2. Det måste poängteras att tolkningen av dessa anläggningar som att utgöra en hydda bedöms som något osäker. Detta dels på grund av att fem av de åtta anläggningarna i strukturen vid fälttillfället tolkades som gropar (inte som stolphål) och dels är en av de tre ¹⁴C-da-

teringarna från konstruktionen avvikande. Konstruktionen har emellertid inrymts som hydda (hus?) här, eftersom möjligheten finns att anläggningarna utgjorde rester efter en och samma byggnad.

Hydda 2 bestod följaktligen av fem gropar (A2937, A2195, A2304, A2789, A2923) och tre stolphål (A2960, A2320, A2334). Anläggningarna låg i en hästskoform i plan som liknade en husgavel. Groparna var mellan 0,5–1 m stora, medan stolphålen mätte 0,3–0,5 m. Anläggningarna liknade varandra; de var runda eller ovala i plan, hade skålformade profiler, ett djup som varierade mellan 0,12–0,2 m samt hade urlakade, något diffusa, gråa siltiga fyllningar. Tänkbarheten finns att groparna i själva verket är rester efter ganska kraftiga stolphål. Hydda 2 har utgjort en relativt stor byggnad, 7x7 m, med en vistelseyta på 33 m². Dess öppning vette åt nordväst.

Två av hyddans gropar/stolphål (A2937 och A2023) har daterats till yngre senneolitikum, vilket är den troligaste dateringen av byggnaden. En grop, A2195, har emellertid en avvikande datering till tidigneolitikum. Möjligen kan denna dateringsdiskrepans förklaras genom att man i det senare fallet daterat kol som hamnat i fyllningen, inte bygg-

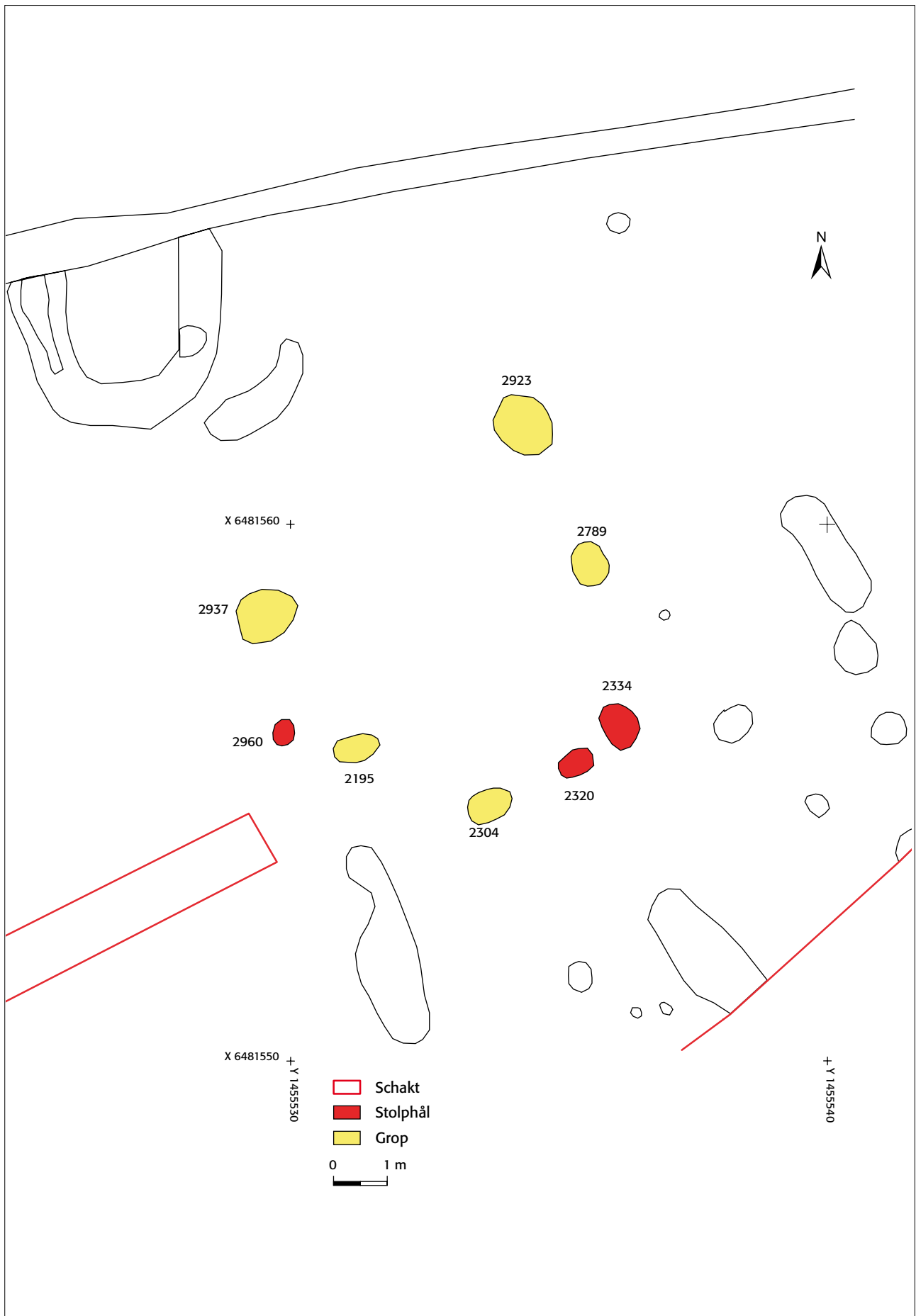

Fig 64. Plan över hydda 2 Sund. Skala 1:100.

naden som sådan. Urlakade anläggningar försvårar dessutom provtagandet. Både tre meter söder och öster om hydda 2 fanns andra anläggningar daterade till tidigneolitikum (se nedan). Kol härrörande från denna tidigneolitiska fas på platsen kan vid uppförandet eller raseringen av hydda 2 ha hamnat i anläggningarnas fyllningar.

Stolphål

Inom område A fanns 39 stolphål. Av dessa tillhörde fyra stycken de två hyddorna. De övriga stolphålen låg spridda över ytan och bildade inga konstruktioner. Möjligen kan mängden stolphål i söder indikera platsen för någon form av byggnad, även om det inte gick att uppfatta någon tydlig struktur baserat på förekomsten av anläggningarna. Ett av stolphålen i söder, A2257, har daterats till tidigneolitikum. Fyra av stolphålen låg invid brunnarna och stenpackningen (se nedan). Dessa stolphål tolkades som resterna efter en konstruktion som har haft med brunnsaktiviteterna att göra.

Rännor

I ett nord-sydligt stråk över området fanns 19 rännor. Det förekom inga stolphål eller andra typer av anläggningar i rännorna, även om en del hade ett djupare parti i mitten. Rännorna gav ett storleksmässigt och främst innehållsligt homogent intryck med fyllningar av grå lerig silt, ofta med inslag av sot och kol. Rännan A2670 som låg 3 m öster om hydda 2 har daterats till tidigneolitikum.

Kokgropar och gropar

På ytan fanns tre kokgropar (A3509, A3593 och A4783), samtliga låg norr om hydda 1. Av dessa daterades A4783 under förundersökningen till 910–820 f Kr, dvs yngre bronsålder period V (Carlsson m fl, 2000:52). I området fanns även 19 gropar, varav fem tillhörde hydda 2. De var runda till ovala i plan och med skålformade profiler. Det var svårt att bedöma groparnas funktion, men bristen på fynd kan innebära att de utgjort någon form av förvaringsgropar eller tillredningsgropar. En av groparna (A4766) var en sentida avfallsgrop som innehöll obrända ben. Den är daterad till 1640–1950 e Kr, dvs samma tid som ugnarna i område A och borde därmed kunna knytas till aktiviteterna på bytomten.

Brunnar

Längst bort i sydväst, angränsade till dagens järnvägssträckning och den tidigare våtmarken, i ett låglänt läge, fanns 13 brunnar (alternativt täktgropar). Dessa var av både större och mindre storlek, mellan 0,7–3,3 m stora. De var runda i plan och de mindre hade en skålformad profil medan de större avsmalnade i en mer spetsig profil. Brunnarna saknade flätverk eller annan beklädnad och det påträffades heller inga fynd i dem. De större brunnarna

Fig 65. Brunn i profil. Foto RAÄ, UV Öst.

kan ha använts under en något längre period medan de små kanske bara använts vid något enstaka tillfälle. En av brunnarna (A6014) har daterats till övergången mellan yngre bronsålder och förromersk järnålder. Under utgrävningen av dessa anläggningar trycktes grundvatten upp, vilket talar för tolkningen av dem som brunnar.

Stenpackning

De två stenpackningarna (A2165 och A5809) låg alldeles invid brunnarna. De tolkades ha haft funktionen av stabilisator, till exempel för kreatur som skulle dricka eller gå över området (se även Biwall & Frölund 1994:244). De kan dessutom ha använts för att stå på när man hämtade vatten ur brunnarna eller ingått i någon konstruktion tillsammans med stolphålen som delvis låg runt denna packning. I stenpackningarna fanns keramik, en kvartskärna och obrända ben.

Fig 66. Stenpackningen i brunnområdet under utgrävning. Foto RAÄ, UV Öst.

Övriga anläggningar

På område B fanns endast en härd (A5298) samt en härdgrop (A3059). Härdgropen, som låg söder om hydda 2, har daterats till tidigneolitikum. Därtill fanns det fem nedgrävningar, vars funktioner var svårbestämda. En av nedgrävningarna (A3578) har daterats till 7040–6770 f Kr, vilket är en liknande datering som de tidigmesolitiska groparna i område C (se nedan). Vid förundersökningstillfället undersöktes även en nedgrävning någonstans i områdets centrala delar som daterades till yngre bronsålder, 910–820 f Kr (Carlsson m fl 2000:49).

Fyndmaterialet, område B

Inom område B registrerades 10 fyndposter, varav sex kunde knytas till anläggningar och fyra utgjordes av lösfynd. I stenpackningen A2165 vid brunnarna påträffades en neolitisk plattformskärna, keramik samt obrända ben. Keramiken i packningen var tyvärr alltför fragmentarisk för att kunna typbestämmas. I övrigt påträffades vid schaktning ett lösfynd av en flintskrapa samt två mynt från historisk tid, ett från år 1749 och ett från år 1825.

Område C, Sund (schakt 506)

Område C utgjordes av en yta på 230 m² som innehöll 35 anläggningar och 5 lagerrester. Området låg lägre i terrängen än område B och avskiljdes från detsamma av järnvägen i öster och i väster av vägen mot Hallingstorp. San-

nolikt var område B och område C åtskilda även under förhistorisk tid, av ett vattendrag eller en våtmark. I området påträffades bland annat en senneolitisk byggnad. Och längst i öster fanns rester efter en väg/ägogräns som är synlig på både 1697 års och 1780 års kartor.

Konstruktioner, område C

Hus 2 Sund

Typ:	Mesula.
Datering:	Stolphål A1028 till senneolitikum, 2460–2140 f Kr.
Orientering:	Öst-västlig.
Längd:	9,5 m.
Bredd:	4,5.
Anläggningar:	

Anl typ	Antal	Anl nr
Stolphål	6	A558, A575, A628, A638, A985, A1028

Stolphålen bildade en rektangulär struktur som låg i öst-västlig riktning och utgjorde resterna av ett tvåskeppigt hus med något konvexa sidor, möjligen rör det sig om en mesulakonstruktion. Dateringen från ett av stolphålen (A1028) placerade huset i senneolitisk tid. Husets stolphål var homogena med likartade nedgrävningar och tydliga nedgrävningsskanter samt en fyllning bestående av gråbrun lerig silt.

Anläggningar, område C, Sund

Anl typ	Antal	Anl nr
Grop	5	A566, A584, A1045, A1132, A2524
Härd	3	A1006, A1222, A1305
Käpphål	1	A621
Nedgrävning	2	A1318, A3906
Ränna	3	A1270, A1332, A3860
Stolphål	21	A523, A558, A575, A593, A628, A638, A985, A1028, A1094, A1111, A1180, A1192, A1242, A1250, A1260, A2502, A2514, A2541, A3753, A3767, A3872
Lagerrester	5	A3778, A3815, A3838, A3849, A3882

¹⁴C-dateringar, område C, Sund

Anl typ	Anl nr	1 sigma	2 sigma	Lab nr	¹⁴ C-ålder
Grop	A584	7470–7180 f Kr	7520–7140 f Kr	Poz-5795	8280±50 BP
Härd	A1006	340–430 e Kr	250–540 e Kr	Ua-27306	1660±35 BP
Stolphål	A1028	2340–2200 f Kr	2460–2140 f Kr	Ua-27307	3825±35 BP
Grop	A1045	7470–7180 f Kr	7520–7140 f Kr	Poz-4603	8280±50 BP
Härd	A1222	–	Paleolitisk datering	Ua-27308	29915±725 BP
Stolphål	A1242	2780–2500 f Kr	2880–2470 f Kr	Ua-27309	4105±75 BP
Grop	A2524	3660–3530 f Kr	3700–3520 f Kr	Poz-5793	4825±35 BP

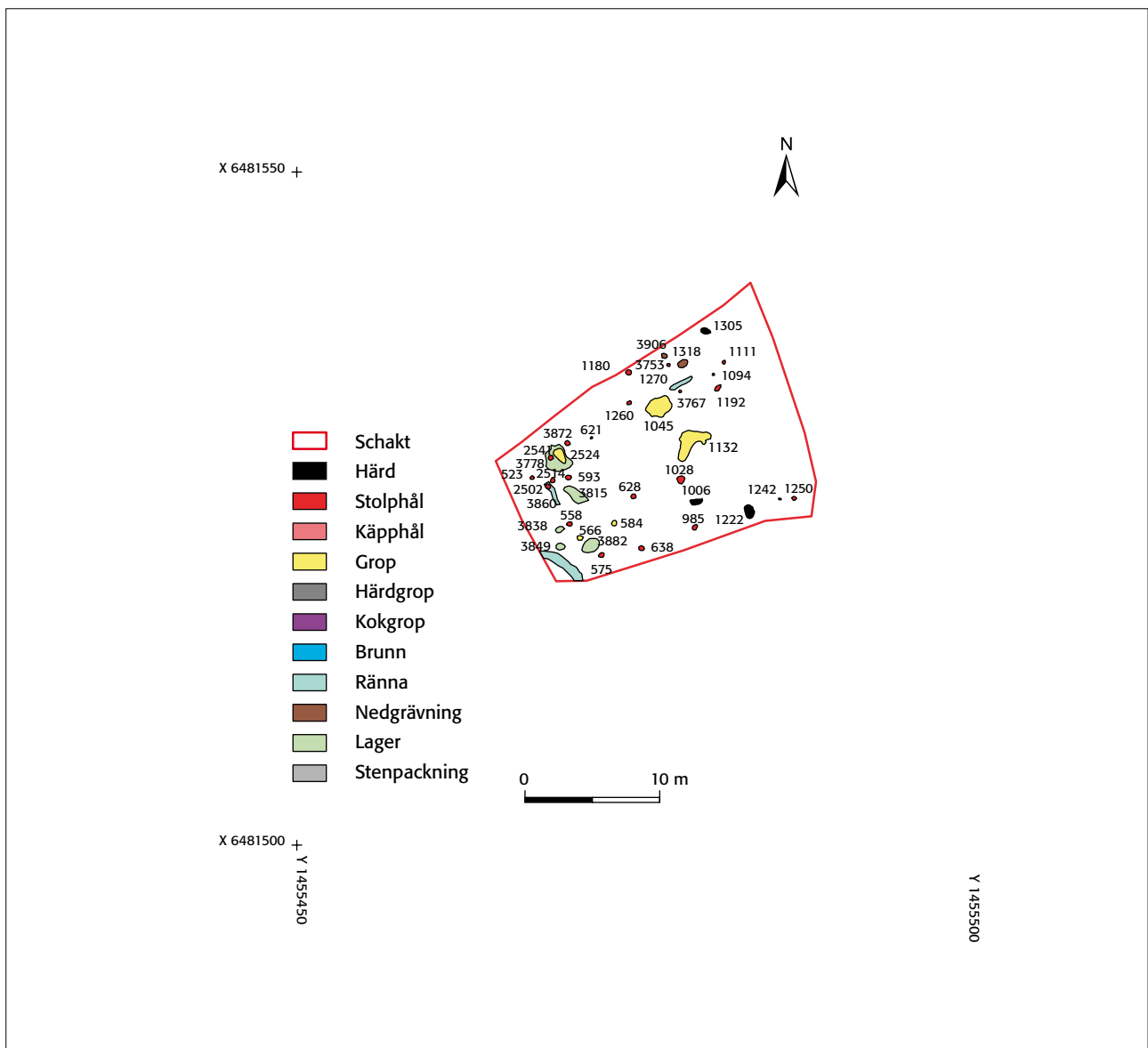

Fig 67. Översiktsplan över område C, Sund. Skala 1:500.

Stolphål

Inom område C fanns 21 stolphål varav 6 stycken kunde knytas till ovan nämnda husstruktur. Alla stolphål saknade stenskonning. Förutom ett av husets stolphål (se ovan) ¹⁴C-daterades också stolphål A1242 till mellan-neolitikum B, 2880–2470 f. Kr. Detta stolphål låg i områdets sydöstra del.

Gropar och lagerrester

Områdets fem gropar var fyndtomma, därmed var även deras funktioner svåra att avgöra. Tre av groparna har daterats och två av dem (A1045 och A584) är helt samstämmiga i sina dateringar som ligger i tidigmesolitisk tid, medan A2524 har daterats till tidig-neolitikisk tid. Det är möjligt att också vissa av groparna i själva verket utgjorde naturliga lagerrester och att de inte var spår efter mänsklig verksamhet. Ytterligare fem anläggningar i området tolka-

des efter utgrävning som lagerrester. Område C låg strax väster om ett före detta våtmarksområde. Det är sannolikt att marken påverkats av stillastående vatten och att det som först tolkades som anläggningar egentligen utgjorde resterna av naturliga vattensamlingar. Kanske rör detta främst de anläggningar som daterats till tidigmesolitisk tid.

Härdar och övriga anläggningar

Området rymde tre härdar, A1006, A1222 och A1305, varav två har daterats. A1006 daterades till yngre romersk järnålder, och A1222 fick en datering långt utanför rimliga tidsspänn (se tabell ovan). I området undersöktes även tre rännor, ett käpphål samt två nedgrävningar.

Fyndmaterialet, område C

Endast två lösfynd påträffades i området, de utgjordes av fragmenterat järn samt obränt ben.

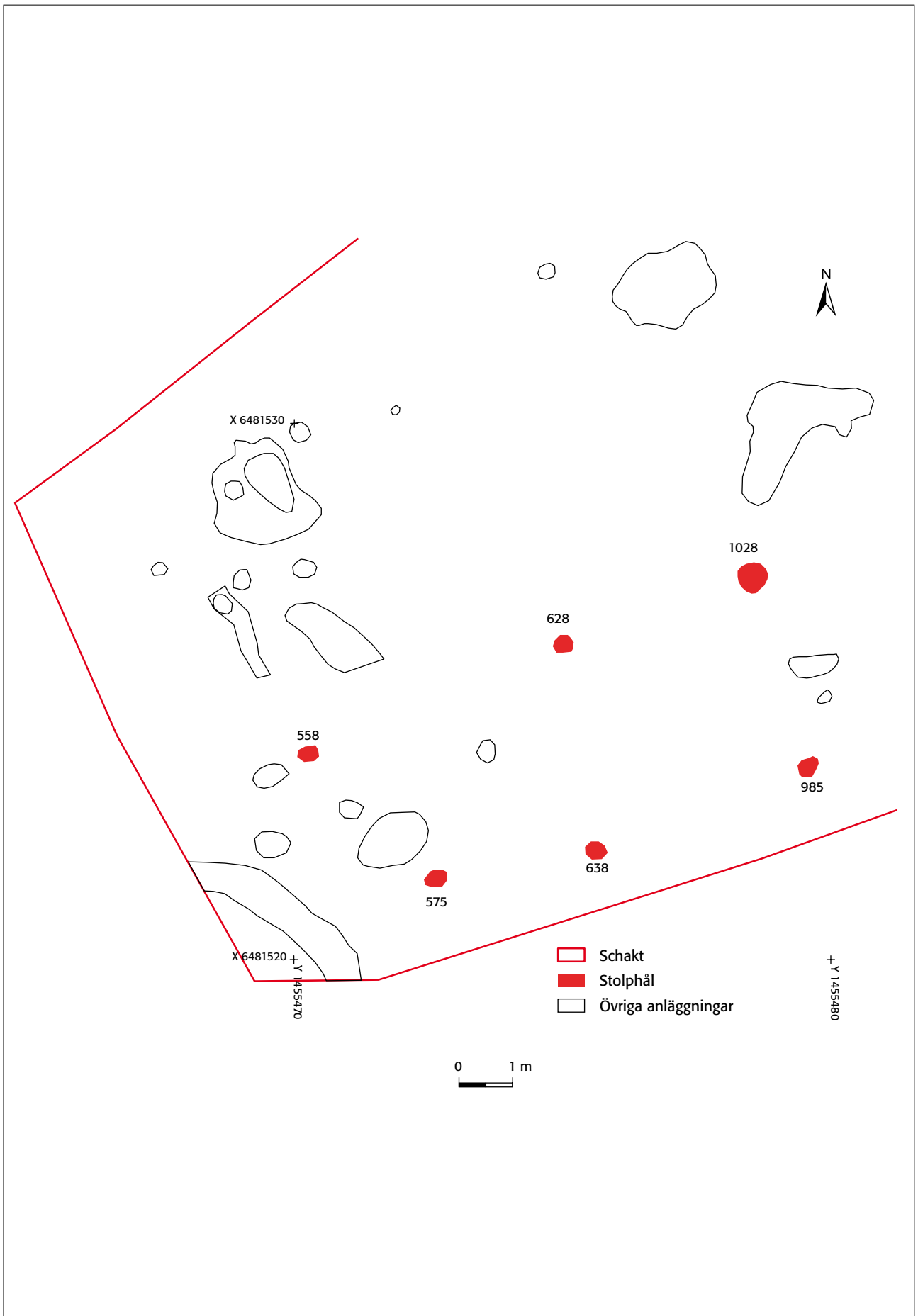

Fig 68. Plan över hus 2 Sund. Skala 1:100.

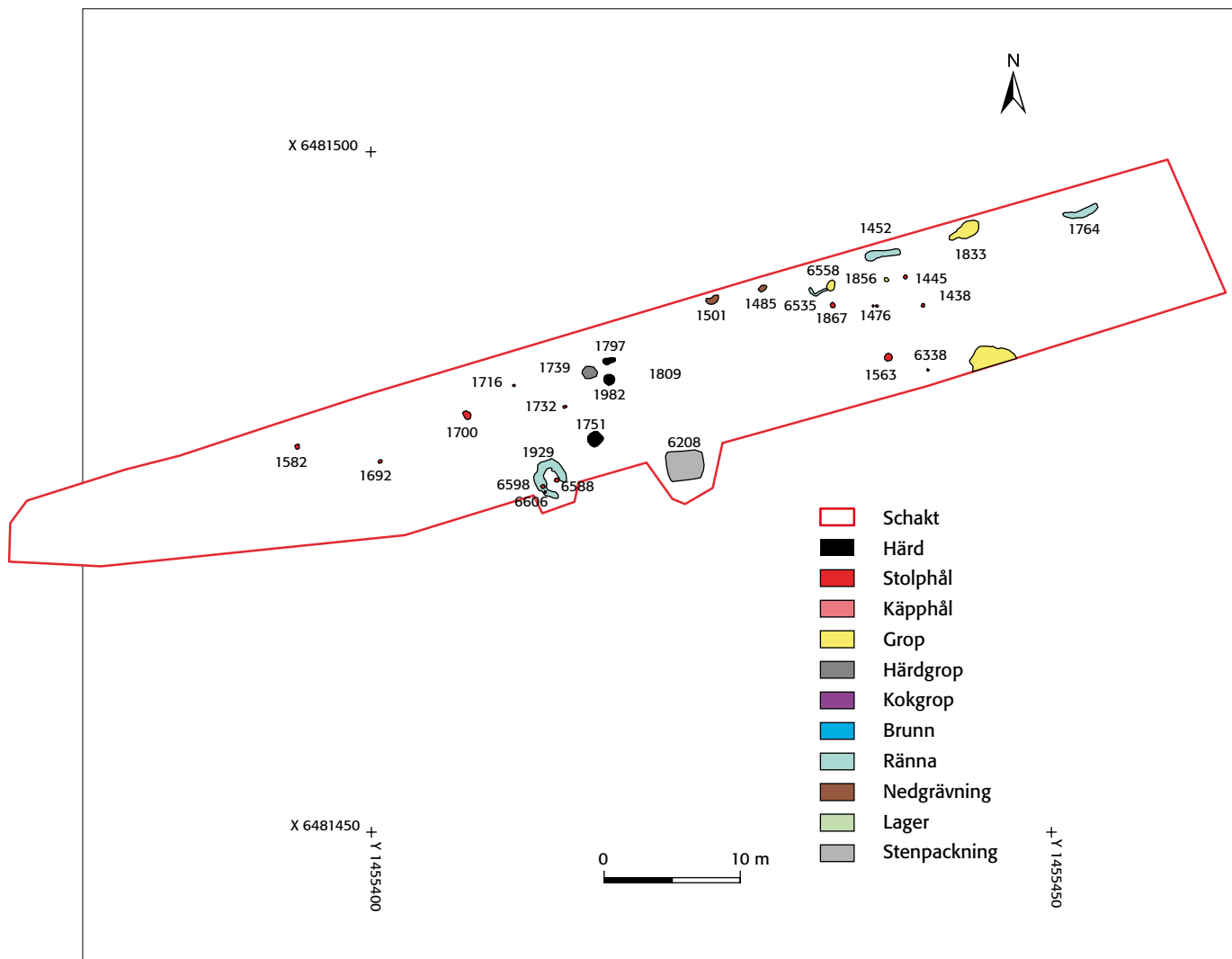

Fig 69. Översiktsplan över område D. Skala 1:500.

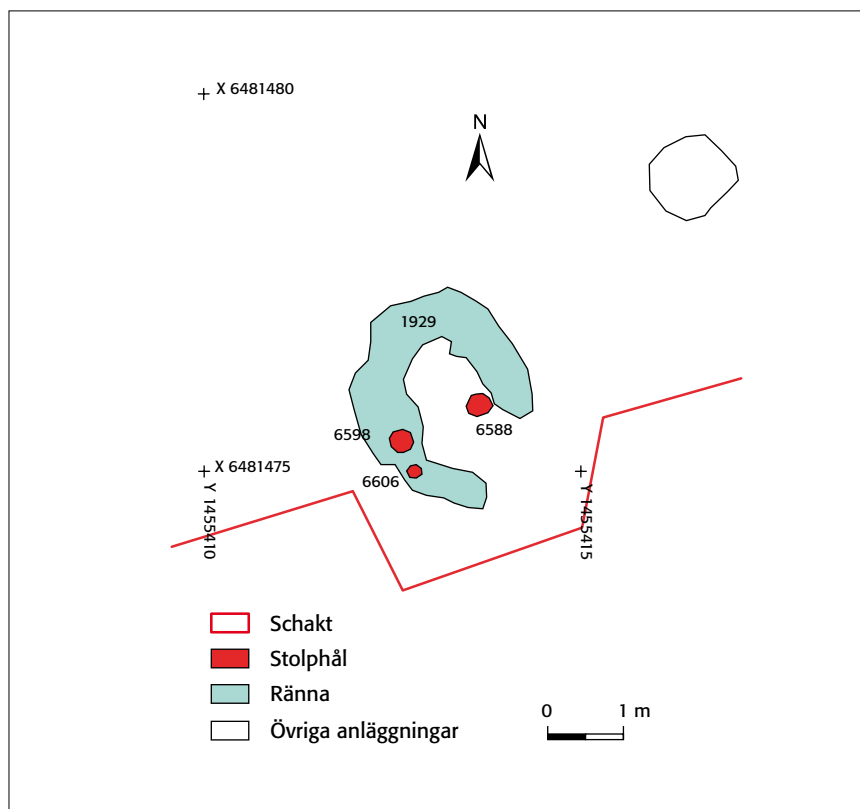

Fig 70. Plan över hydda 3 Sund. Skala 1:100.

Område D, Sund (schakt 1809)

Ytan som område D utgjorde var 970 m² stor. Där påträffades och undersöktes 30 anläggningar som låg grupperade inom två mindre ytor. I schaktets mitt låg bl a en hästskoformad hydda med ränna.

Fig 71. Foto över hydda 3 Sund före utgrävning. Foto RAÄ, UV Öst.

Anläggningar, område D, Sund

Anl typ	Antal	Anl nr
Grop	4	A1370, A1833, A1856, A6558
Härd	3	A1751, A1797, A1982
Härdgrop	1	A1739
Nedgrävning	2	A1485, A1501
Ränna	4	A1452, A1764, A1929, A6535
Stenpackning	1	A6208
Stolphål	15	A1438, A1445, A1563, A1582, A1692, A1700, A1716, A1732, A1867, A6338, A6496, A6502, A6588, A6598, A6606

¹⁴C-dateringar, område D, Sund

Anl typ	Anl nr	1 sigma	2 sigma	Lab nr	¹⁴ C-ålder
Ränna	A1929	1260–1120 f Kr	1260–1040 f Kr	Poz-4605	2950±25 BP
Ränna	A1929	1000–915 f Kr	1050–840 f Kr	Poz-5794	2810±30 BP
Härd	A1982	260–540 e Kr	240–560 e Kr	Ua-25388	1645±60 BP
Härd (FU)	A1739? (698)	340–540 e Kr	–	Framgår ej av FU-rapport	

Konstruktioner, område D

Hydda 3 Sund

Typ:	Hästskeformad hydda.
Datering:	Ränna A1929 till övergången äldre-yngre bronsålder, 1260–1040 f Kr och 1050–840 f kr.
Orientering:	Öppning mot sydöst.
Längd/Bredd:	3x2,4 meter.

Anläggningar:

Anl typ	Antal	Anl nr
Ränna	1	A1929
Stolphål	3	A6588, A6598, A6606

Hydda 3 i Sund låg i mitten av område D. Hyddlämningen bestod av en hästskeformad ränna, A1929, som hade en skålformad profil samt ett djup på 0,25 m. I rännan, som tolkas som väggränna, påträffades fynd av keramik. Godset var dock för fragmenterad för att kunna typbestämmas. Två ¹⁴C-prov har tagits från rännan, hyddan har utifrån dessa daterats till övergången mellan den äldre och den yngre bronsåldern. I hyddrännans sydvästra ände fanns två stolphål, A6598 och A6606. De var runda, 0,3 m respektive 0,2 m i diameter, med en skålformad profil och ett djup på mellan 0,1–0,2 m. Stolphål A6598 var dessutom stenskott. Innanför rännan i öster låg ytterligare ett stolphål, A6588. Detta var runt i plan, 0,35 m i diameter och betydligt grundare än stolphålen i rännan, 0,05 m. Hyddans vistelseyta har utgjort ca 2,5 m², och tolkningen av hyddan är att den antingen utgjort en temporär övernattningsbyggnad eller en förvarings/förrådsbyggnad.

Stolphål

Förutom hyddans tre stolphål fanns ytterligare 12 stolphål på området. Sju av dessa (A1438, A1445, A1563, A1867, A6338, A6496 och A6502) låg väl och tätt samlade i områdets östra del. De var runda i plan med skålformade profiler samt med grå lerig och siltig fyllning. Dessa stolphål kan mycket väl ha utgjort resterna efter ett hus, men på grund av det smala området/schaktet och med anledning av lämningarnas något diffusa samt urlakade karaktär kunde man inte med bestämdhet uttolka att de bildade någon struktur.

I områdets västra delar låg de övriga fem stolphålen, A1582, A1692, A1700, A1716 och A1732. De låg på rad i en S-formad linje, var mellan 0,11–0,6 m stora, skålformade i profilerna samt med tydliga kanter och fyllningar. Två av dessa var stenskodda. Möjligen har den vågformade strukturen utgjort en och samma byggnad, kanske en hägnad.

Härdar och härdgropar

Alldeles öster om den s-formade stolpraden och nordöst om hydda 3 låg tre härdar och en härdgrop av liknande

karaktär tätt samlade. Två av dessa (en vid förundersökningen och en vid slutundersökningen) har daterats till yngre romersk järnålder (Carlsson m fl 2000:52).

Övriga anläggningar

Drygt 7 meter öster om hydda 3 låg stenpackning A6208. Packningen hade 0,1–0,4 m stora stenar som låg i ett skikt och hela anläggningen mätte 3x2 meter. Stenpackningen tolkades som bottenskiktet av ett nedgrävt odlingsröse. På området fanns även fyra gropar vars funktion inte kunde bestämmas. Dessutom påträffades tre rännor förutom hyddrännan. Dessa tre var avlånga och lätt böjda i formen med en fyllning av grå, lerig silt.

Fyndmaterialet, område D

Endast ett fynd påträffades i område D. Det var keramik från hydda 3. Godset var emellertid alltför fragmenterat för att typ och ålder skulle kunna bestämmas.

Område E, Sund (schakt 701)

Område E var mycket skadat av senare tiders markingrepp varpå området lågprioriterades, exempelvis syntes de moderna plogspåren i undergrunden. Anläggningarna låg glest spridda och utan inbördes ordning. Lämningarna efter en gärdesgård (i form av käpphål) som löpte tvärs över områdets norra del undersöktes. Denna åkergräns är också synlig både på 1697 års och 1780 års karta. Inom område E påträffades inga fynd, inga ¹⁴C-prover samlades heller in.

Anläggningar, område E, Sund

Anl typ	Antal	Anl nr
Grop	1	A682
Härd	1	A886
Käpphål	29	A841, A856, A858, A869
Ränna	2	A790, A894
Stolphål	7	A646, A654, A668, A692, A780, A816, A916

Sammanfattning av undersökningsresultaten från Sund

Mesolitisk tid

De äldsta dateringarna av anläggningarna i Sund var tidigmesolitiska. Dels har en nedgrävning i område B och dels har två gropar i område C daterats till denna tid. Det finns en möjlighet att dessa anläggningar egentligen utgjort lagerrester och att de var uppkomna på naturlig väg. Markens beskaffenhet möjliggör tolkningen att det var resterna efter gamla vattenansamlingar som syntes. Område C och delar av område B utgjordes under förhistorisk tid sannolikt av en våtmark med vattenavrinning åt väster, vilket kan ha orsakat svackor i marken där vattnet samlats och avsatts.

Fig 72. Översiktplan över område E, Sund. Skala 1:500.

Något som också talar för lagertolkningen är att de mesolitiska anläggningarna var mycket diffusa och att det inte överhuvudtaget förekom något mesolitiskt fyndmaterial på platsen, exempelvis av kvarts eller bergart.

Neolitisk tid

I område B fanns ett antal, väl samlade, anläggningar som har ¹⁴C-daterats till tidigneolitikum. Anläggningstyperna varierar, både stolphål, rännor och härdgropar härrör från denna tidigneolitiska boplatsfas eller tillfälliga uppehållsplatser. Även om ingen struktur eller konstruktion från perioden med säkerhet kunnat konstateras, kunde dock mängden

samlade stolphål indikera platsen för någon form av byggnad. De tidigneolitiska lämningarna bör i vilket fall som helst ses i relation till (den numera utdikade) våtmarken i närheten.

I Sund fanns även en senneolitisk boplatsfas. Det vittnar både hydda 2 i område B, samt hus 2 i område C om. Dessa båda daterade byggnader visar på att man åtminstone vid denna tid var mer permanent bofast på platsen. Stolphålshyddan och mesulahuset hade placerats på var sin sida om våtmarken. Två lösfynd som kan tidfästas till neolitikum påträffades, de utgjordes av en skrapa i flinta samt en plattformskärna i kvarts.

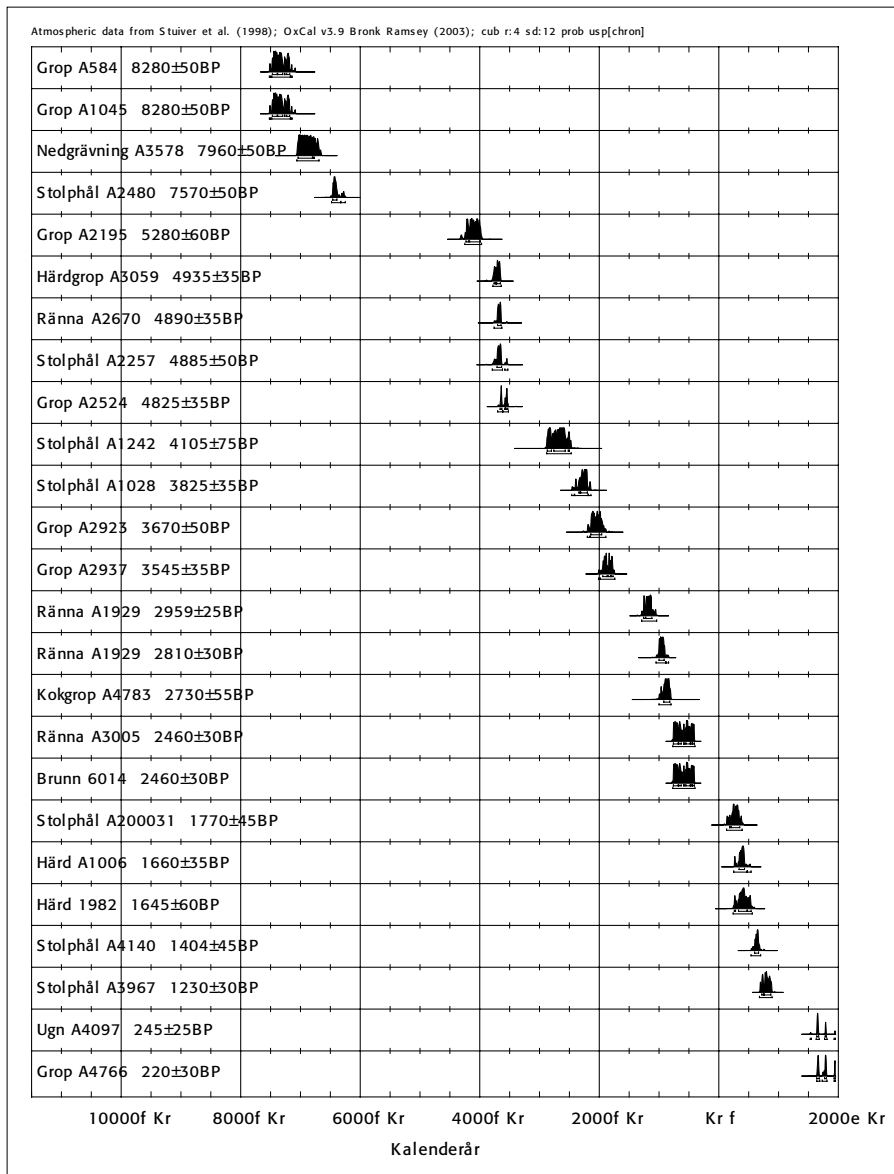
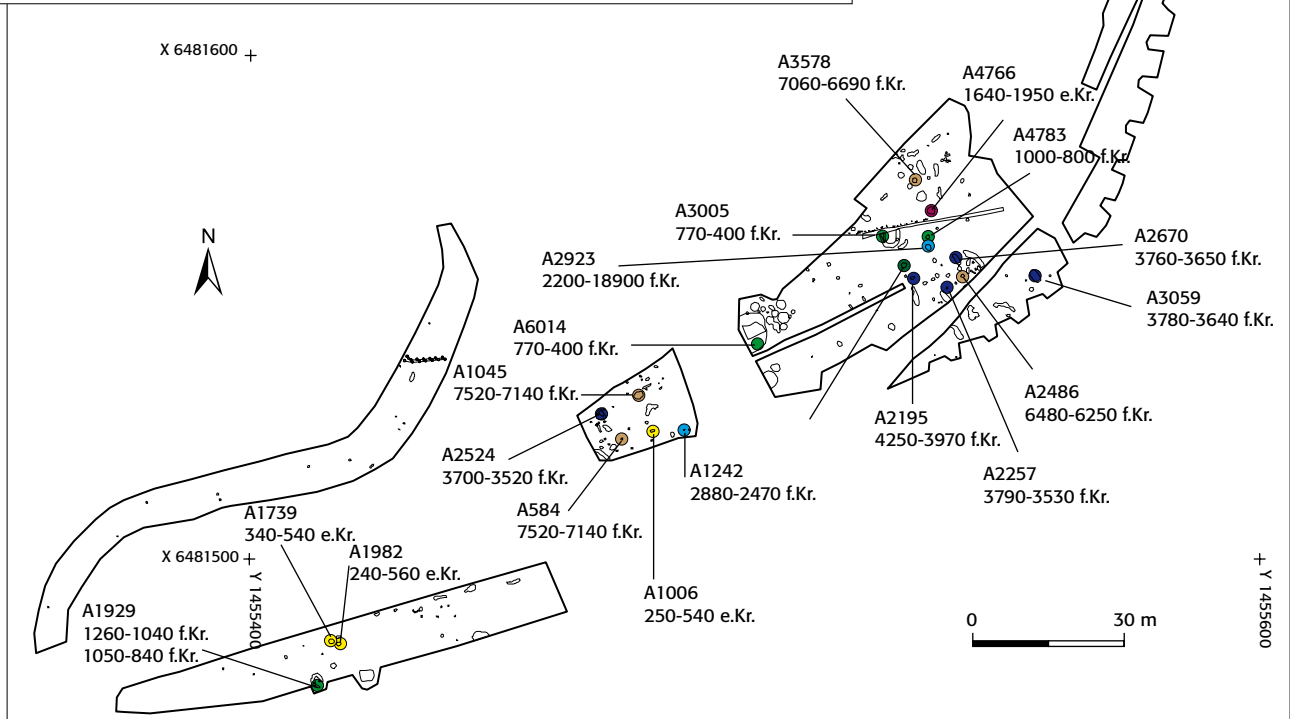

Fig 73 (t v). Uppställning över kalibrerade ¹⁴C-analysresultat från Sund.

Fig 74 (nedan). Plan över Sund med samtliga ¹⁴C-dateringar inlagda. Skala 1:1500.

- Mesolitikum
- Tidig neolitikum
- Mellan och senneolitikum
- Äldre bronsålder
- Yngre bronsålder
- Förromersk och romersk järnålder
- Folkvandringstid
- Vendel och vikingatid
- Medeltid
- Historisk tid

Bronsålder

Hydda 3 i område D härrörde från övergången mellan äldre och yngre bronsålder. Hyddan och en kokgrop i område B var de enda lämningarna som med säkerhet kan härröras till tidsperioden. Möjligen skulle hyddan kunna ses som en någorlunda temporär byggnad, kanske ingående i ett bronsålderstida betessystem i området (Petersson m fl 2002:136ff). Med tanke på hyddans ringa storlek, ca 2,5 m² stor vistelseyta, är det även tänkbart att hyddan utgjort en förvarings/förrådsbyggnad.

Övergången mellan yngre bronsålder och äldre förromersk järnålder

Aktiviteterna från tidsperioden runt övergången mellan brons- och järnålder hade lämnat tydliga spår i främst område B. Dels härrörde den hästskoformade hydda 1 från denna period, och dels daterade sig förmodligen hela brunnsområdet hit. Ytan precis framför öppningen på hydda 1 var påfallande tom på anläggningar men 7–8 meter norr om densamma låg kokgropar, rännor och gropar väl samlade. Detta kan röra sig om en aktivitetsyta på ”gårdsplanen” väl vald en bit bort från byggnaden.

Intressant nog dateras brunnsområdet till samma tid som hydda 1. Detta aktivitetsområde var låglänt beläget och innehöll 13 brunnar. Invid dessa fanns stenpackningar som fungerat för att ge stadga åt den vattensjuka marken. Stolphål intill stenpackningarna vittnar även om någon uppbyggd konstruktion, kanske ett solskydd.

Yngre romersk järnålder

I Sund fanns även ett antal anläggningar som daterats till yngre romersk tid. Dessa var spridda över de olika områdena. På område A fanns stolphål från tidsperioden och inom både område C och D har härदार visats härröra hit. På grund av lämningarnas utbredda geografiska lägen blir det svårt att närmare uttala sig om den yngre romerska järnåldersfasen på platsen.

Vendeltid och vikingatid

Anläggningarna härrörande till yngre järnålder låg högt upp i terrängen, samtliga i den norra delen av område A, nära Sunds bytomt. Tidsperioden representeras av en boplatzfas med resterna efter hus 1. Läget för huset är intressant sett i relation till den medeltida bytomten som senare etablerades här. I Sund, liksom på många andra platser exempelvis Ullevi utanför Linköping eller Fågelsta by, låg folkvandringstida till vendeltida etableringar i nära relation till vad som senare övergick i de historiskt kända bytomterna. Hus 1 indikerar en tidig (by?)etablering som tagit form senast under vendeltid för att fortsätta in i medeltid även i Sund.

Historisk tid

Det förekom även anläggningar, fynd och dateringar från tidigast 1600-talet och framåt. Den historiska perioden representerades främst av två ugnar i område A, placerade i kanten av Sunds bytomt. Ugnarna gick inte att med bestämdhet funktionsbestämma då inga fynd från en produktionsprocess fanns kvar. De sena ¹⁴C-dateringarna tillsammans med fyndet av kritpipan tyder på att ugnarna upphörde att användas någon gång under 1700-talet. På den geometriska kartan från 1697 utgjordes platsen för ugnarna av åkermark. Det är därför inte sannolikt att ugnarna funnits där under den perioden. De kan däremot ha börjat användas därefter och fram till storskiftet 1780–1781. Då utökades bytomten till området väster om vägen och ugnarna kan ha tagits bort i samband med expansionen.

Sund visade sig vara en plats med skiftande förhistoriska och historiska lämningar. Platsen har utnyttjats och varit bebodd under i princip varje förhistorisk period samt även under historisk tid, vilket väcker frågor om markutnyttjande och platskontinuitet i ett mycket långt tidsperspektiv. Det yngre järnåldershuset kan ses som en boplatsetablering vilken var en föregångare till Sunds bytomt. Detta i likhet med lämningarna vid Fågelstads by (se ovan).

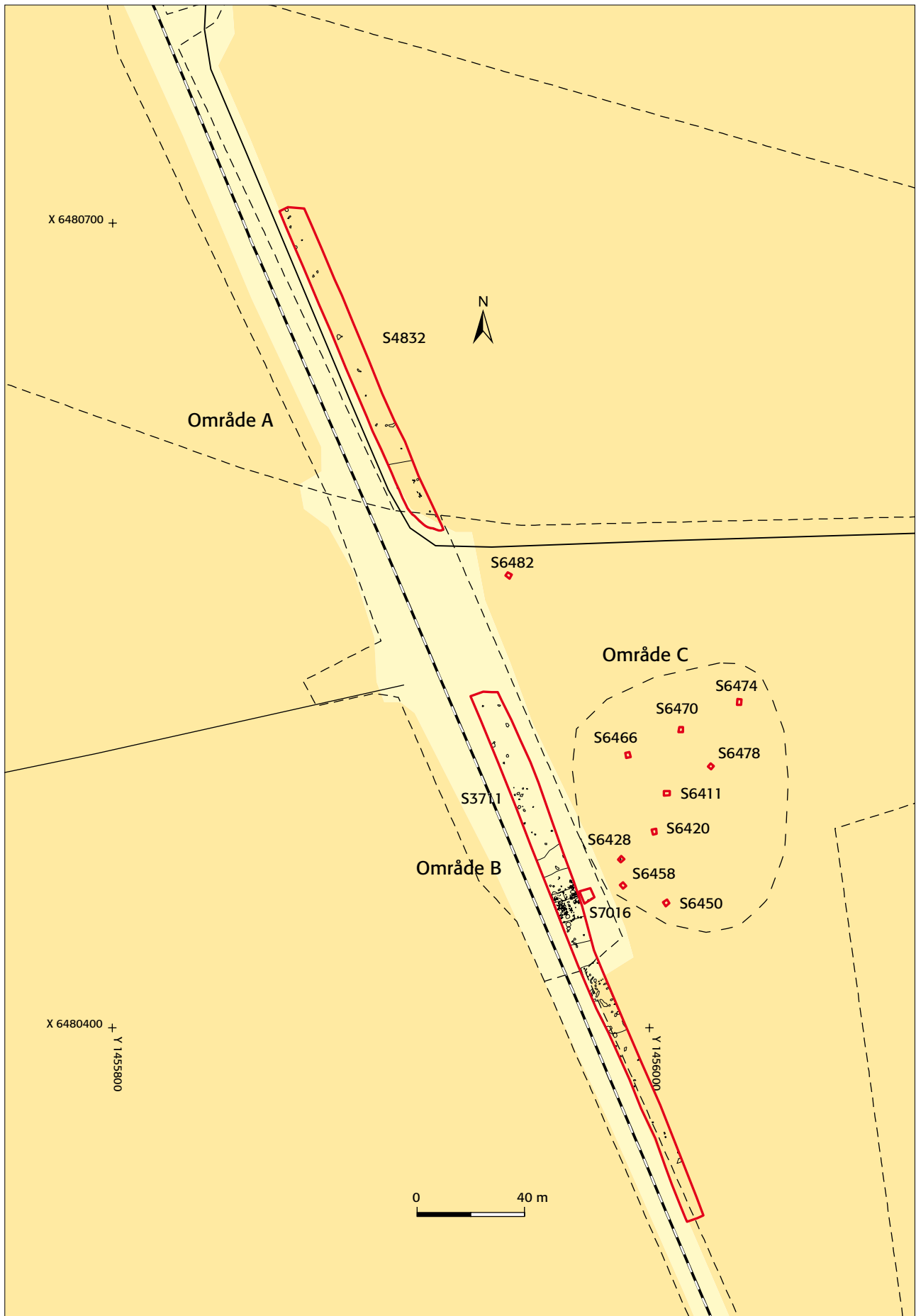

Fig 75. Översiktsplan över Russingstorp som visar område A , B och C samt schakt nummer. Skala 1:2000.

Resultatredovisning Russingstorp

Vid Russingstorp löpte järnvägen över en markerad höjdsträckning vilken gick ut som en ås mot väster, ut i den övrigt låglänta åkermarken. I en sänka norr om åsen har en avsatsyxa i brons från äldre bronsålder påträffats. Undersökningsområdet låg öster om järnvägen och sträckte sig från den befintliga övergången och ca 600 meter söderut. Hela området kännetecknades av höjdsträckningen. Längs med järnvägen bildades sluttningar åt både norr och söder. På krönet av åsen intill järnvägen hade det tidigare stått en banvaktarstuga. Intill detta hus har det även legat en annan järnvägsövergång. Söder om banvaktarstugan hade stora massor av sand dumpats i samband med utschaktningen för den befintliga järnvägen. Stora delar av detta område låg innanför tomten för banvaktarstugan vilket innebar att området legat skyddat för senare tids åkerbruk. Dock förekom inga fornlämningar på krönet. Antingen berodde detta på förstörelse i samband med järnvägsbygget eller på att inga lämningar någonsin funnits där. Det senare

skulle innebära att det rör sig om två skilda boplatssytor, en i den södra åsslutningen och en i den norra.

I Russingstorp undersöktes sammanlagt en 2770 m² stor yta. Lokalen har delats in i tre områden, A, B och C. Område A och B motsvarade de båda sluttningarna och område C utgjordes av 10 stycken små sökschakt som lades öster om undersökningsområdet. I Russingstorp undersöktes sammanlagt 279 anläggningar, varav 83 stycken utgick. 144 fyndposter registrerades, av vilka 83 poster utgjordes av lösfynd, 46 kunde knytas till lager och 15 poster till anläggningar.

Område A, Russingstorp (schakt 4832)

Område A låg i nord-sydlig riktning och utgjorde det norra schaktet vars yta uppgick till 1160 m². I området påträffades 69 anläggningar varav 36 utgick vid undersökning. Där fanns två odlingslager, i vilka sammanlagt 43 rutor togs upp.

Anläggningar, område A, Russingstorp

Anl typ	Antal	Anl nr
Brunn	1	A4364
Grop	6	A4586, A4761, A4804, A7532, A7553, A7600
Härd	4	A4712, A4727, A4750, A4815
Härdgrop	2	A4740, A7519
Lager	2	A5400, A5579
Nedgrävning	2	A4336, A4352
Ränna	1	A4434
Stolphål	3	A4246, A4390, A4792
Årderspår	12	A5439, A5443, A5455, A5468, A5476, A5486, A5490, A5505, A5518, A5522, A5533, A5541

¹⁴C-dateringar, område A, Russingstorp

Anl typ	Anl nr	1 sigma	2 sigma	Lab nr	¹⁴ C-ålder
Stolphål	A4246	3760–3640 f Kr	3790–3640 f Kr	Ua-27318	4920±45 BP
Stolphål	A4390	–	Paleolitisk datering	Ua-27319	23395±465 BP
Härdgrop	A4740	1190–1010 f Kr	1260–970 f Kr	Poz-5296	2905±35 BP
Härd	A4815	390–200 f Kr	400–200 f Kr	Ua-27320	2245±40 BP
Härdgrop	A7519	1880–1680 f Kr	1890–1640 f Kr	Poz-5302	3450±40 BP

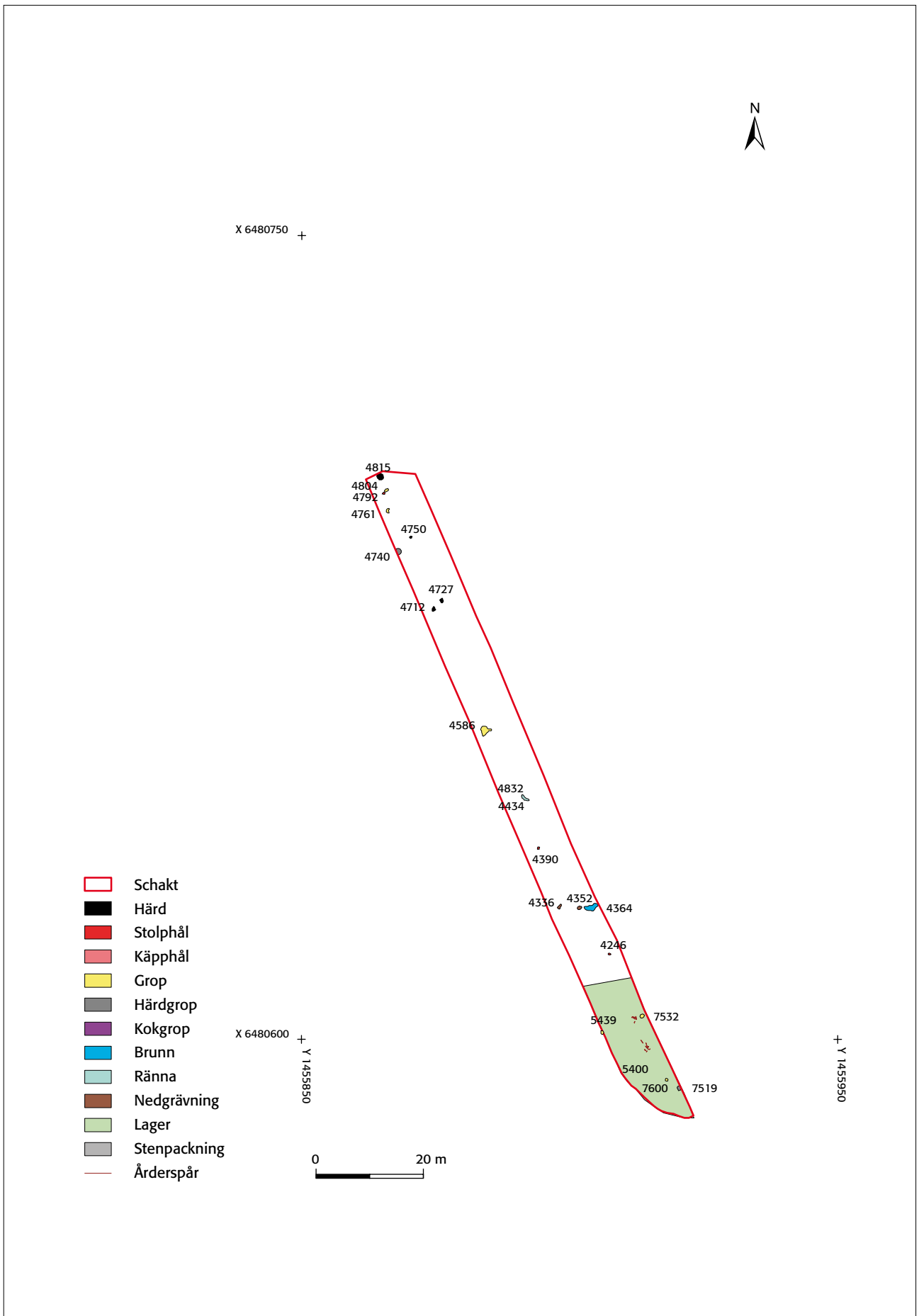

Fig 76. Översiktsplan över område A, Russingstorp. Skala 1:1000.

Odlingslager och årderspår

Längst i söder på område A påträffades två odlingslager, A5400 och A5579. Lager A5400 överlagrade stratigrafiskt lager A5579. Båda lagren fortsatte ut under schaktkanten i söder, väster och norr. Sammanlagt grävdes det 43 meter-rutor i de båda lagren i syfte att bedöma deras art och fånga upp eventuella fynd. I eller under lagren påträffades fyra anläggningar.

Lager A5400 täckte en 135 m² stor yta och bestod av brun, något sandig silt och hade en tjocklek på 0,04 till 0,1 meter. Lagret var som djupast i söder och tunnades ut mot norr. Det överlagrade stratigrafiskt delar av lager A5579 från den södra schaktkanten och 17 meter norrut.

Odlingslager A5579 var 240 m² stort och bestod av lerig silt med inslag av aska. Det var mycket mörkt brunt till färgen. Dess tjocklek varierade mellan 0,05 till 0,1 meter och som djupast i söder. Lagret innehöll bland annat skärviga stenar samt fragment av brända ben. Det sträckte sig elva meter längre norrut än lager A5400.

Under de båda lagren fanns 12 årderspår, vilka var väl synliga i undergrunden. Vissa utgjordes av tydliga vändspår. Årderspårerna var mestadels 0,06 meter breda och hade en skålformad till V-formad profil. Fyllningarna i årderspårerna utgjordes av fyllningen från lager A5579. I fyllningen förekom även brända ben.

Under odlingslager A5579 låg härdgropen A7519 som har daterats till slutet av senneolitikum/början av äldre bronsålder, vilket innebär att lager A5579 tidigast kan ha tillkommit under äldre bronsålder och lager A5400 ännu senare.

Gropar

Sammantaget framkom sex gropar på området. Tre av dessa, A7532, A7553 och A7600, överlagrades av odlingslagren. Eftersom lager A5579 inte bör ha tillkommit före äldre bronsålder bör groparna också vara yngre än äldsta bronsålder. Samtliga gropar var ovala eller runda i plan med skålformade bottenar. Fyllningarna bestod av mörk lerblandad silt, ofta med sten eller skärvsten. Groparnas storlekar varierande mellan 0,45–1,8 meter, och de hade ett genomsnittligt djup på ca 0,2 meter.

Härdar och härdgropar

Området innehöll fyra härdar och två härdgropar. Med undantag av den senneolitiska härdgropen A7519 som låg under odlingslagren i söder (se ovan) befann sig samtliga härdar och härdgropar samlade i norr. Den andra härdgropen på området (A4740) daterades till övergången mellan äldre och yngre bronsålder. Härdarna däremot var av järnålderskaraktär och en av dessa, A4815, har daterats till förromersk tid. Vid förundersökningen daterades ytterligare av härdarna i norr till romersk järnålder (Carlsson m fl 2000:57).

Fig 77. Foto över odlingslagren i område A under utgrävning. Foto RAÄ, UV Öst.

Stolphål och brunn

Endast tre stolphål påträffades på område B. De var ca 0,4 meter i diameter och djupen varierade mellan 0,06–0,2 meter men samtliga hade tydligt skålformade profiler. Fyllningarna bestod av mörkt grå sandig silt. Anläggning A4364 låg i områdets centrala del och bedömdes vara en brunn på grund av det karaktäristiska utseendet med en trattformad profil. Den sakade dock flätverk och den saknade fynd. Under utgrävningen av brunnen tycktes grundvatten upp. Brunnen var 0,9x1,8 meter stor och 0,4 meter djup och hade en fyllning av brunsvart sandig silt.

Övriga anläggningar

I området fanns även två fyndtomma nedgrävningar (A4336 och A4352), vilkas användningsområde inte kunde bestämmas. Dessutom påträffades en ränna, A4434, den saknade konstruktionsdetaljer så som stolphål och det låg inga övriga anläggningar i dess direkta närhet.

Fyndmaterialet, område A

Sammanlagt registrerades 57 fyndposter inom området. Fynden påträffades till största del i de båda odlingslagren, 44 poster. Fynden i lager A5400 representerades av fragmentariska brända ben, bearbetad kvarts (bl a en kärna), två fynd av flinta, varav en spetsen till en pilspets, och bränd lera. Fynden i lager A5579 utgjordes av fragmentariska brända ben, ett obränt ben, bearbetad kvarts och en kvartsitkärna. Lösfynden utgjordes av 13 poster som innehöll brända ben, bearbetad kvarts, kvartsit och bergart.

Område B, Russingstorp (schakt 3711, 7016)

Område B var 1610 m² stort och utgjordes av det södra schaktet i nord-sydlig riktning med en markant sluttning åt söder (3711), samt ett ca 4,5x4,5 meter stort schakt öster om det större schaktets centrala delar (7016) Inom området registrerades sammanlagt 210 anläggningar, varav 47 utgick vid undersökning. I området undersöktes bland

annat en hästskoformad hydda med en möjlig datering till yngre bronsålder. De flesta anläggningarna i området här-
rörde dock från förromersk järnålder. Till tidsperioden kunde bland annat en rund stolphålshydda härröras samt en mängd olika boplatsslämningar och fem olika odlingsla-
ger varav fyra överlagrade varandra stratigrafiskt.

Anläggningar, område B, Russingstorp

Anl typ	Antal	Anl nr
Brunn	1	A5997
Grop	24	A3125, A3202, 3506, A3542, A3554, A3575, A3597, A3862, A5952, A5986, A6009, A6020, A6031, A6596, A6617, A6657, A6731, A6800, A6811, A6846, A6879, A6947, A6976, A7439
Härd	14	A3054, A3067, A3095, A3109, A3142, A3163, A3212, A3242, A3267, A3313, A3408, A3420, A3457, A3526
Härdgrop	5	A3177, A3468, 4027, A6065, A6771
Kokgrop	2	A3496, A7020
Käpphål	5 (8)	A3225, A3950, A5706, A6187, A7320 (A6635, A6639, A6644, A6649, A6653, A6663, A6667 och A6671 går längs ett dike och är recenta)
Lager	5	A5003, A5030, A5050, A5110, A3661
Nedgrävning	5	A3153, A3192, A3959, A4018, A6830
Ränna	11	A3760, A3816, A3835, A6587, A6680, A6695, A6707, A6857, A6891, A6935, A7343
Stenpackning	2	A6097, A6222
Stolphål	46	A3011, A3085, A3135, A3234, A3324, A3351, A3361, A3478, A3388, A3750, A3781, A3992, A4996, A5145, A5198, A5204, A5210, A5224, A5241, A5328, A5660, A5700, A5733, A5943, A5960, A6173, A6179, A6200, A6209, A6570, A6579, A6609, A6742, A6751, A6758, A6765, A6785, A6954, A6960, A6967, A7310, A7325, A7424, A7468, A7478, A7487
Årderspår	32	A5102, A5124, A5131, A5155, A5159, A5180, A5184, A5189, A5194, A5251, A5259, A5266, A5270, A5275, A5279, A5283, A5287, A5319, A5636, A5648, A5652, A5656, A5665, A5669, A5679, A6077, A6082, A6141, A6151, A6162, A6166

¹⁴C-dateringar, område B, Russingstorp

Anl typ	Anl nr	1 sigma	2 sigma	Lab nr	¹⁴ C-ålder
Härd	A3095	200–90 f Kr	350–40 f Kr	Poz-5293	2120±30 BP
Stolphål	A3351	210–90 f Kr	360–40 f Kr	Poz-5295	2125±35 BP
Härd	A3420	40 f Kr–80 e Kr	50 f Kr–130 e Kr	Ua-27315	1970±40 BP
Härdgrop	A3468	90 f Kr–60 e Kr	160 f Kr–80 e Kr	Ua-27316	2020±40 BP
Härdgrop	A4027	390–210 f Kr	400–200 f Kr	Ua-27317	2255±40 BP
Stolphål	A5145	160 f Kr–Kr f	200 f Kr–50 e Kr	Ua-27321	2065±45 BP
Stolphål	A5943	5970–5640 f Kr	6030–5530 f Kr	Poz-5883	6890±140 BP
Brunn	A5997	210–90 f Kr	360–40 f Kr	Poz-5297	2125±35 BP
Härdgrop	A6065	200–90 f Kr	350–50 f Kr	Poz-5792	2125±30 BP
Grop	A6657	3920–3710 f Kr	3950–3700 f Kr	Poz-5292	5010±40 BP
Härdgrop	A6771	1110–930 f Kr	1190–910 f Kr	Poz-5298	2860±35 BP
Stolphål	A6785	1870–1680 f Kr	1880–1680 f Kr	Poz-5299	3445±35 BP
Grop (FU)	A6811 (1311)	120 f Kr–60 e Kr	–	Ua-25379	2040±70 BP
Ränna	A6935	3760–3640 f Kr	3780–3640 f Kr	Poz-5301	4920±40 BP

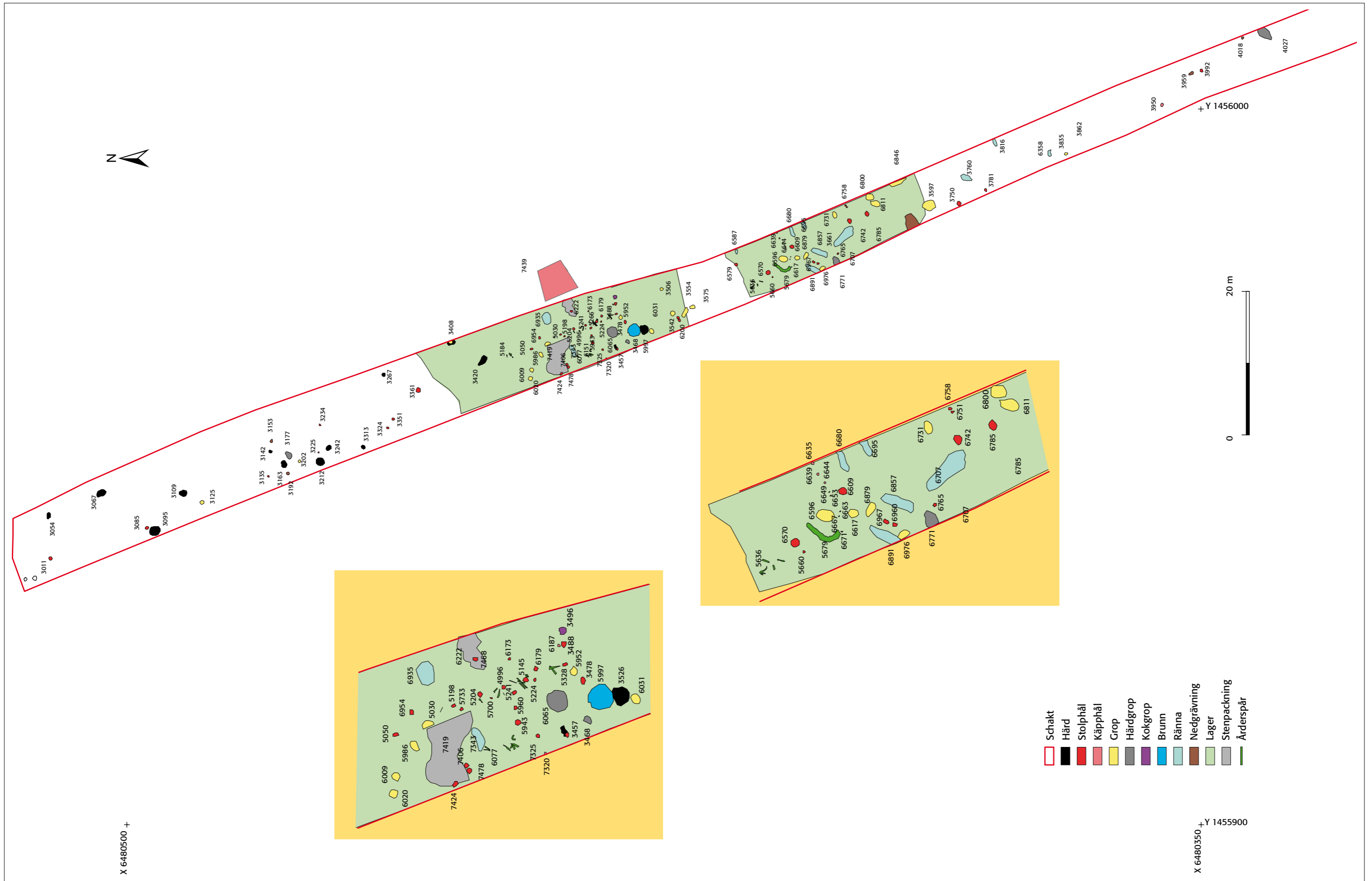

Fig 78. Översiktsplan över område B, Russingtorp. Skala 1:500.

Konstruktioner, område B

Hydda 1 Russingstorp

Typ: Hästskoformad hydda.

Datering: Härdgrop A6771 till yngre bronsålder, 1190–910 f. kr.

Orientering: Öppning mot sydväst.

Längd/Bredd: 3,50x3,40 m.

Anläggningar:

Anl typ	Antal	Anl nr
Ränna	2	A6857, A6891
Grop	2	A6879, A6976
Stolphål	3	A6765, A6960, A6967
Härdgrop	1	A6771

Hydda 1 befann sig i områdets södra del och påträffades under lager A3661. Hyddlämningen bestod av två parallella väggrännor (A6857, A6891) och två gropar (A6879, A6976). Groparna kan ha utgjort rester efter djupare partier av väggrännor, alternativt förrådsgropar intill hyddans väggar. Vidare hade hyddan två inre stolphål (A6960, A6967) vilka har utgjort två takbärande stolpar. Ca 1,3 m söder om hyddans östra ränna fanns ytterligare ett stolphål,

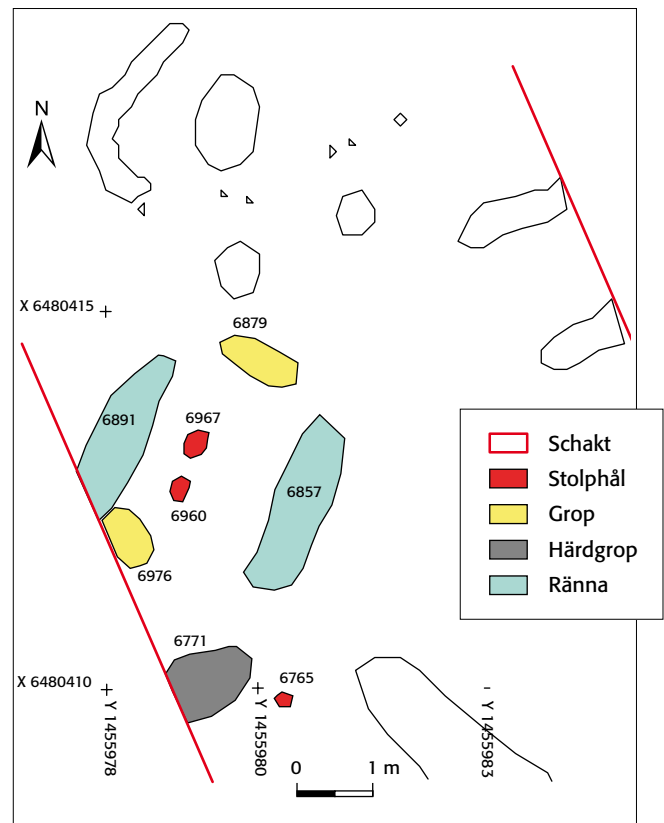

Fig 79. Plan över hydda 1 Russingstorp. Skala 1:100.

Fig 80. Foto över hydda 1 Russingstorp, före utgrävning. Foto RAÄ, UV Öst.

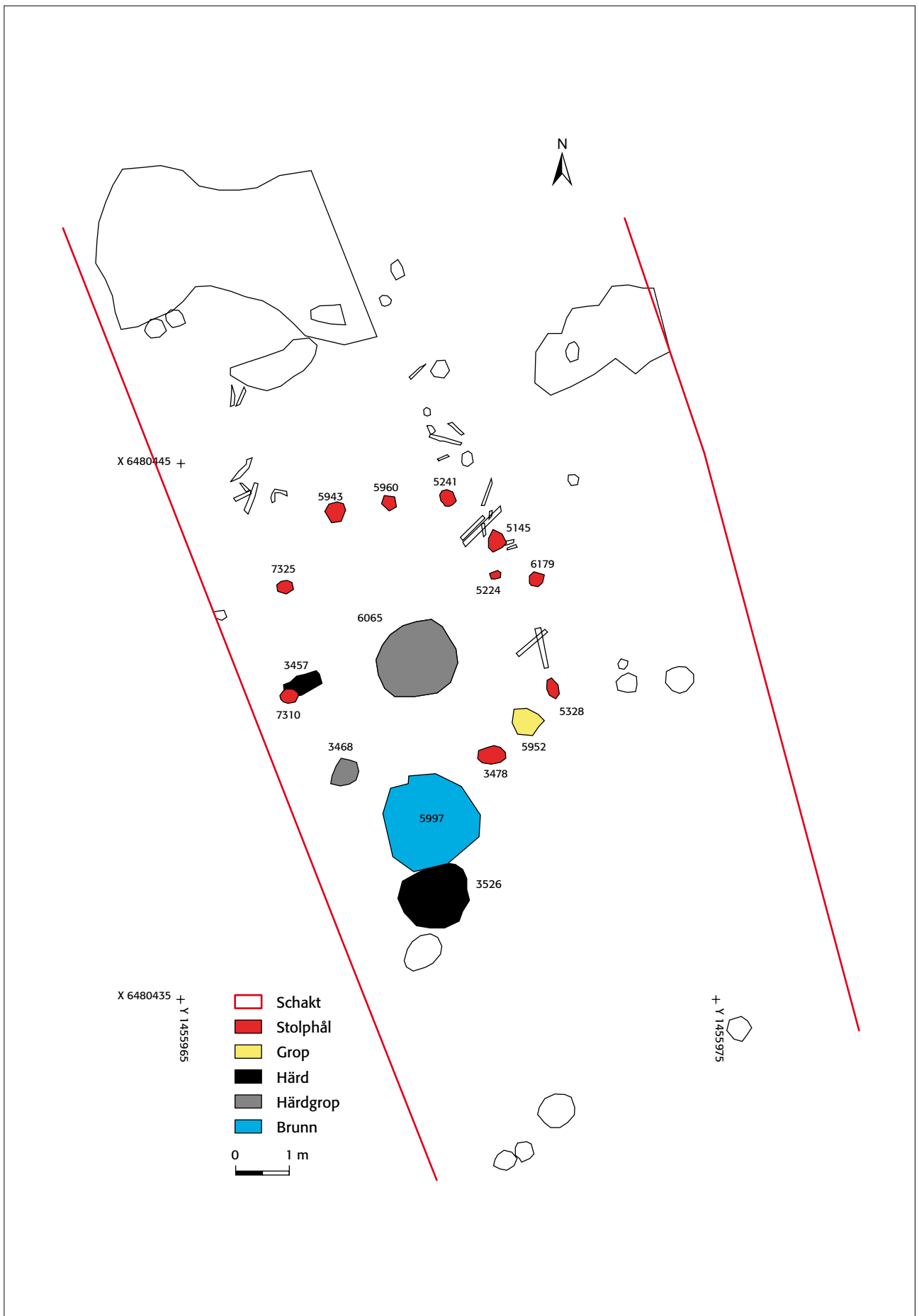

Fig 81. Plan över hydda 2 Russingstorp. Skala 1:100.

A6765, möjligen en rest efter en utbyggnadskonstruktion. Storleksmässigt mätte hyddan 3,4x3,6 m, vistelseytan har utgjort ca 6 m². Hyddöppningen tolkades som orienterad mot sydväst. Strax söder om öppningen fanns härdgrop A6771, vilken tolkades höra samman med hyddan. Detta morfologiska drag, placeringen av en härd i anslutning eller i närhet till hyddlämningars väggrännor finns det otaliga exempel på och motsvarigheter till på många håll i Sverige (Eklund & Larsson 2002:52, och där anförd litt). Härdgropen A6771 har daterats till den äldre delen av yngre bronsålder.

Hydda 2 Russingstorp

Typ: Stolphålshydda.

Datering: Härdgrop A3468 till yngre förromersk-äldre romersk järnålder, 160 f Kr–80 e Kr. Härdgrop A6065 till yngre förromersk tid, 350–50 f Kr. Brunn A5997 till yngre förromersk järnålder, 360–40 f Kr. Stolphål A5145 till yngre förromersk-äldre romersk järnålder, 200 f Kr–50 e Kr. En avvikande datering av stolphål A5943 till mellanmesolitikum 6030–5530 f Kr.

Orientering: Öppning mot sydväst.

Längd/Bredd: 5,40x5,40 m.

Anläggningar:

Anl typ	Antal	Anl nr
Stolphål	10	A3478, A5145, A5224, A5241, A5328, A5943, A5960, A6179, A7310, A7325
Grop	1	A5952
Härdgrop	2	A3468, A6065
Härd	2	A3457, A3526
Brunn	1	A5997

Stolphålshyddan framträdde under de fyra odlingslagren (se nedan) på området norra del. Då flera av hydans anläggningar har en yngre datering än vad odlingslagren dateras till (se nedan) måste hyddan ha varit nedgrävd genom lagren. Hydda 2 var rund i konstruktionen och utgjordes främst av 10 stolphål varav ett i nordöst var indraget (A5224). Grop A5952 låg i vägglinjen, möjligen kan även denna anläggning ha utgjort ett stolphål. Hyddöppningen var orienterad mot sydväst och vistelseytan har uppgått till ca 25 m². I stolphålshyddans mitt fanns en ca 1,5 m stor härdgrop (A6065) och alldeles utanför mitten av hydans öppning fanns ytterligare en mindre härdgrop (A3468). Inne i hyddan, vid den västra väggen låg härd A3457. Vid hyddöppningens södra del fanns en brunn, A5997, söder om och intill brunnen var härd A3526.

Fyra anläggningar som tolkats höra till antingen hydans konstruktion (stolphål A5145) eller till verksamheterna i hyddan (härdgroparna A3468, A6065 och brunn A5997)

har daterats till övergången mellan yngre förromersk järnålder och äldre romersk järnålder. Stolphål A5943 har en avvikande datering till mellanmesolitikum. Grundat på de fyra övriga ¹⁴C-dateringarna, anläggningarnas utseende och bevarandegrad samt det typologiska jämförelsematerialet förefaller det dock mycket sannolikt att hyddlämningen härrör från tiden kring Kristi födelse. Möjligheten är stor att dateringsdiskrepansen av stolphål A5943 kan förklaras genom ett kontaminerat kolprov eller stolphål.

Odlingslager

Sammanlagt förekom fem odlingslager på område B. Lager A5003, A5030, A5050 och A5110 låg samlade stratigrafiskt, A5003 överlagrade A5030, de båda lagren hade samma utbredning. I en sänka ungefär i lagrens mitt kunde ytterligare två lager urskiljas under dem, A5050 och A5110. De var mycket mindre till ytan och överlagrade varandra endast delvis. Nio meter söderut låg odlingslager A3661. Utifrån daterade anläggningar i och under dessa odlingslager kunde man få en mycket grov kronologisk indelning/datering av odlingsaktiviteterna.

Lager A5003 låg stratigrafiskt överst och täckte en 360 m² stor yta. Odlingslagret bestod av brunrå flammig, något sandblandad silt med inslag av skärvig sten i storleken 0,05 till 0,1 meter. Lagret var mellan 0,06 och 0,07 meter tjockt. Brunnen A5997 som låg under lagret har daterats till förromersk tid, varpå lagret troligen tillkommit efter denna period.

Lager A5030 låg under A5003 och täckte också en 360 m² stor yta. Fyllningen var homogen och bestod av mörk gråsvart sandblandad silt med inslag av spridda rundade stenar och fragment av bränd lera. Lagret var 0,25 meter tjockt. Stolphål A5030 var nedgrävt i odlingslagret och har daterats till förromersk tid. Lager A5030 har därför sannolikt tillkommit före förromersk järnålder.

Fig 82. Foto över odlingslagren i område B, under utgrävning. Foto RAÄ, UV Öst.

Lager A5050 låg stratigrafiskt under A5030 och var 110 m² stort. Det bestod av brun sandig silt med enstaka rundade stenar och i lagrets yta förekom en del skärvig sten. Det var mellan 0,1 och 0,2 meter tjockt.

Lager A5110 låg stratigrafiskt underst och var 110 m² stort. Lagret bestod av flammig grå, sotig och sandig silt med kolstänk, sot och bränd lera. A5110 var 0,04 meter tjockt. Genom lagret var härdgrop A6065 nedgrävd, härdgropen har daterats till förromersk järnålder. Detta betyder att odlingslager A5110 tillkommit före denna period.

Till skillnad från de ovan nämnda odlingslagren låg lager A3661 solitärt en bit söderut. Det var 195 m² stort och bestod av mörkbrun, moränblandad silt med inslag av skärvig sten och var 0,08 till 0,5 meter tjockt. En ¹⁴C-datering av härdgrop A6771 (som tillhör hydda 1) till den äldre delen av yngre bronsålder visar att lagret tillkommit tidigast under slutet av yngre bronsålder.

Årderspår

Under eller i de norra odlingslagren fanns 32 årderspår. De var mellan 0,04 till 0,05 meter breda och vissa var vändspår. Årderspåren förekom både i lager A5050 och i A5110, de två understa, men inte i A5003 och A5030.

Stolphål

Område B rymde 49 stolphål. De flesta var koncentrerade till schaktets centrala delar, och i synnerhet till området runt hydda 2. Dessa var ofta stenskodda och var, liksom hyddan, nedgrävda genom de fyra odlingslagren vilket skulle kunna betyda att många av dessa var samtida med hyddan. Av de 46 stolphålen var de allra flesta runda i plan och med skålformade profiler. De var mellan 0,15–0,7 meter stora och mellan 0,05–0,42 meter djupa. Tolv stycken hade stenskoning och vissa innehöll även skärvsten, kol och sot. Förutom hyddornas stolphål har ytterligare två ¹⁴C-daterats; A3351 i norr fick en förromersk datering och A6785 en datering till äldre bronsålder.

Gropar

Även de flesta groparna låg företrädesvis i de centrala delarna av schaktet. En av groparna låg i det lilla schaktet S7016. Sammanlagt påträffades 24 gropar, varav tre ingick i hyddorna. De var runda eller ovala i plan och skålformade eller flacka i profil. Storlekarna i plan varierade mellan 0,3–2,45 meter och djupen mellan 0,05–0,52 meter. Av de grundaste groparna återstod endast bottarna. Ungefär hälften innehöll sten, kol och/eller sot och i några fall förekom även skärvsten i fyllningen, som för övrigt utgjordes av mörk humös eller sandig silt. Groparnas var svåra att funktionsbestämma, då de innehöll så få fynd eller var för grunda. Två av groparna har daterats, A6811 ¹⁴C-daterades vid förundersökningstillfället till yngre förromersk tid och A6657 erhöll en tidigneolitisk datering.

Härdar, härdgropar och kokgropar

Området innehöll 14 härdar, 5 härdgropar och 2 kokgropar. Härdarna låg i områdets norra halva, härdgroparna var i princip spridda över hela området och kokgroparna påträffades i områdets centrala delar, en i vardera schakt. Dessa anläggningar var ovala eller runda i plan med flacka eller skålformade profiler. Deras storlekar varierade mellan 0,3–1,5 meter och djupen mellan 0,03–0,32 meter. Härd A3095 har daterats till förromersk järnålder och härdgrop A6771, som hörde till hydda 1, daterades till yngre bronsålder. Till hydda 2 hörde härdgroparna A3468, A6065 samt härdarna A3457 och A3526, av vilka två har daterats till övergången yngre förromersk järnålder/romersk järnålder.

Rännor

Centralt i området låg också rännorna, sammanlagt 11 stycken varav två tillhörde hydda 1. Rännorna var mellan 0,7–3,6 meter långa och mellan 0,3–1,2 meter breda. I profil var de flacka eller skålformade och deras djup varierade mellan 0,05 och 0,4 meter. Rännorna innehöll gråbrun eller mörkbrun lerig silt samt ofta sten, sot och kol i ungefär hälften av fallen. Två rännor innehöll skärvsten. Av rännorna har A6935 daterats till tidigneolitikum, rännan låg under de fyra odlingslagren.

Brunn

Brunn A5997 har tolkats som att höra samman med aktiviteterna i och kring hydda 2. Brunnen mätte 1,7 meter i diameter och 0,45 meter på djupet. Den var skålformad i profil och innehöll brunsvart sandig silt. Brunnen saknade flätverk och den karakteristiska trattformen i profil, men brunnstolkningen grundar sig på att botten kunde uppvisa varvade, svallade lager vilket tyder på att det stått vatten i anläggningen. Den var också fylld med större stenar vilka tolkades som deponerade i brunnen för att fylla igen den efter att den slutat användas. I brunnens fyllning påträffades också en icke typbestämd bergartsyxa. En ¹⁴C-datering visar att brunnen härrör från yngre förromersk tid.

Övriga anläggningar

På området fanns även två stenpackningar, de var 4x3 respektive 2,8x1,7 meter stora och 0,4 meter djupa. Den mindre stenpackningen (A6222) låg i lager A5003 och ovanpå lagren A5030 och A5110. Förmodligen har denna packning utgjort en gräns för odlingen som med tiden blivit överplöjd. Det påträffades ett bränt ben i anläggningen. Fem andra anläggningarna har bedömts som nedgrävningar. De kan eventuellt ha utgjort bottarna till avfallsgropar men då inga fynd påträffades är anläggningarnas funktion svår att bestämma. Nedgrävningarna låg i nära anslutning till flertalet av härdarna och kan eventuellt ha haft någon funktion i relation till dem. Dessutom påträffades fem käpphål, som möjligen härrörde från historisk tid.

Fyndmaterialet, område B

Inom område B registrerades sammanlagt 66 fyndposter. Av dessa kunde 16 poster knytas till anläggningar och 18 poster till odlingslagrens meterrutor. Övriga fyndposter utgjordes av lösfynd. Området innehöll åtta malstenslöpare av bergart, samtliga var lösfynd förutom en eldpåverkad löpare som låg i härd A3526. Av bergart var även den icke typbestämda yxan i brunnen A5997. Kvartsmaterialet bestod av kärnor, avfall, splitter och fragment, dessutom påträffades ett avslag av flinta. Nio fyndposter utgjordes av keramik. De fyra odlingslagren innehöll tre av dessa. Vidare innehöll ränna A6891, grop A3125 och avfallsgrop A5952 keramik. Bränd lera förekom i härd A3109, kok-

grop A7020, i odlingslagren samt som lösfynd. 10 fyndposter utgjordes av bränt ben. De brända benen förekom som lösfynd, i stolphål, käpphål, härdar, stenpackningarna och i odlingslagren. Dessutom påträffades två lösfynd av slagg samt recent järn.

Område C, Russingstorp (schakt 6411, 6420, 6428, 6450, 6458, 6466, 6470, 6474, 6478, 6482)

Område C utgjordes av nio småschakt dragna öster om undersökningsområdet i syfte att avgränsa fornlämningen. Schakten var 2x2 meter stora och vissa innehöll odlingslager och årderspår, troligen från historisk tid. Därför lågprioriterades området.

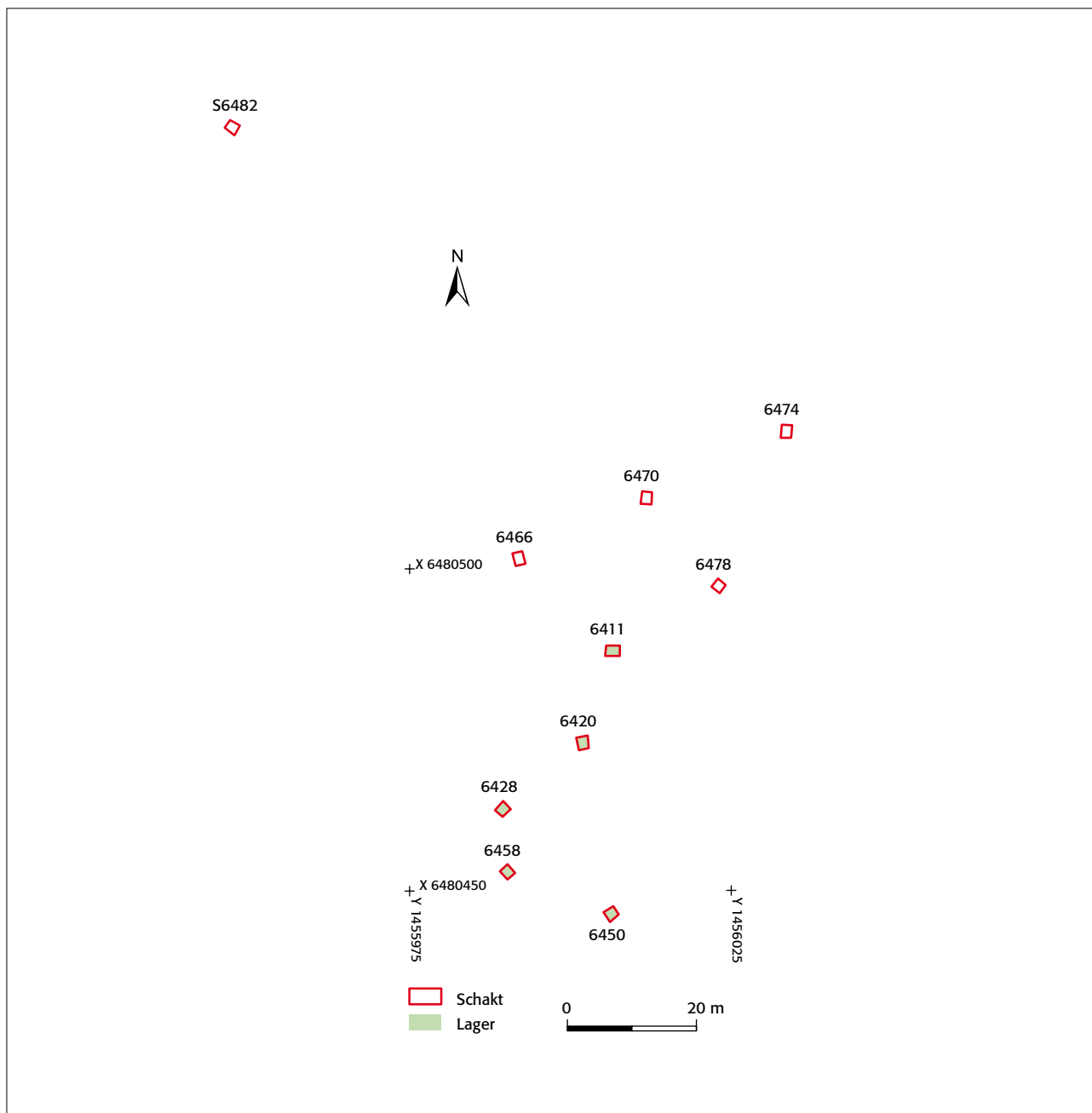

Fig 83. Översiktsplan över område C, Russingstorp. Skala 1:100.

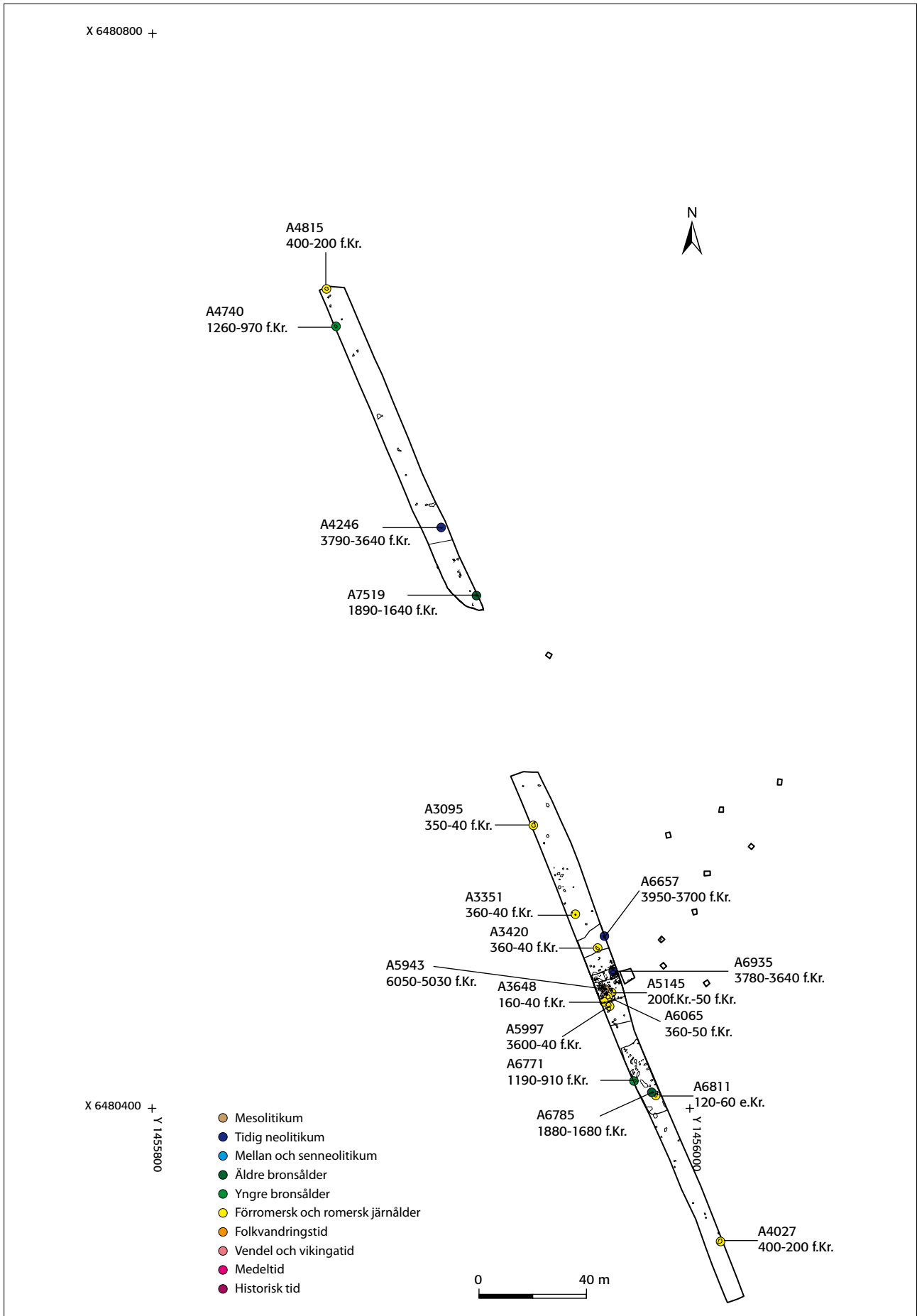

Fig 84. Plan över Russingstorp med samtliga ¹⁴C-dateringar inlagda. Skala 1:2000.

Sammanfattning av undersökningresultaten från Russingstorp

Neolitisk tid

Både i område A och B fanns ett antal anläggningar som har ¹⁴C-daterats till tidigneolitikum. Anläggningstyperna varierade, både stolphål, gropar och rännor har daterats. Ingen struktur eller konstruktion från denna tidsperiod har dock kunnat konstateras, men sannolikt utgjorde ett flertal av anläggningarna på ytorna resterna efter en tidigneolitisk boplats och/eller en eller flera tillfälliga uppehållsplatser i Russingstorp. Det är troligt att det funnits fler rester från en tidigneolitisk fas och att de ofta relativt diffusa och urlakade anläggningarna från denna tid har plöjts bort av senare tiders odling. En odling som kanske tog sin början

redan under bronsåldern i området. I område A innehöll odlingslager A5400 fynd som kan härröra från en ursprunglig underliggande neolitisk boplats, bl a spetsen till en flintpilspets, flintavslag samt kvartskärnor.

I Russingstorp fanns även en senneolitisk närvaro representerad av gropar och härdgropar. Anläggningstyperna från denna period tyder på någon form av aktivitetssyta snarare än en boplatsyta.

Bronsålder

Odlingsaktiviteterna inom område A, representerat av lager A5400 och lager A5579, förmodas ha påbörjats under äldre bronsålder. Härdgrop A4740, som låg under lagren, har daterats till övergången senneolitisk tid/äldsta bronsålder. De vanligast förekommande fynden i odlingslagren,

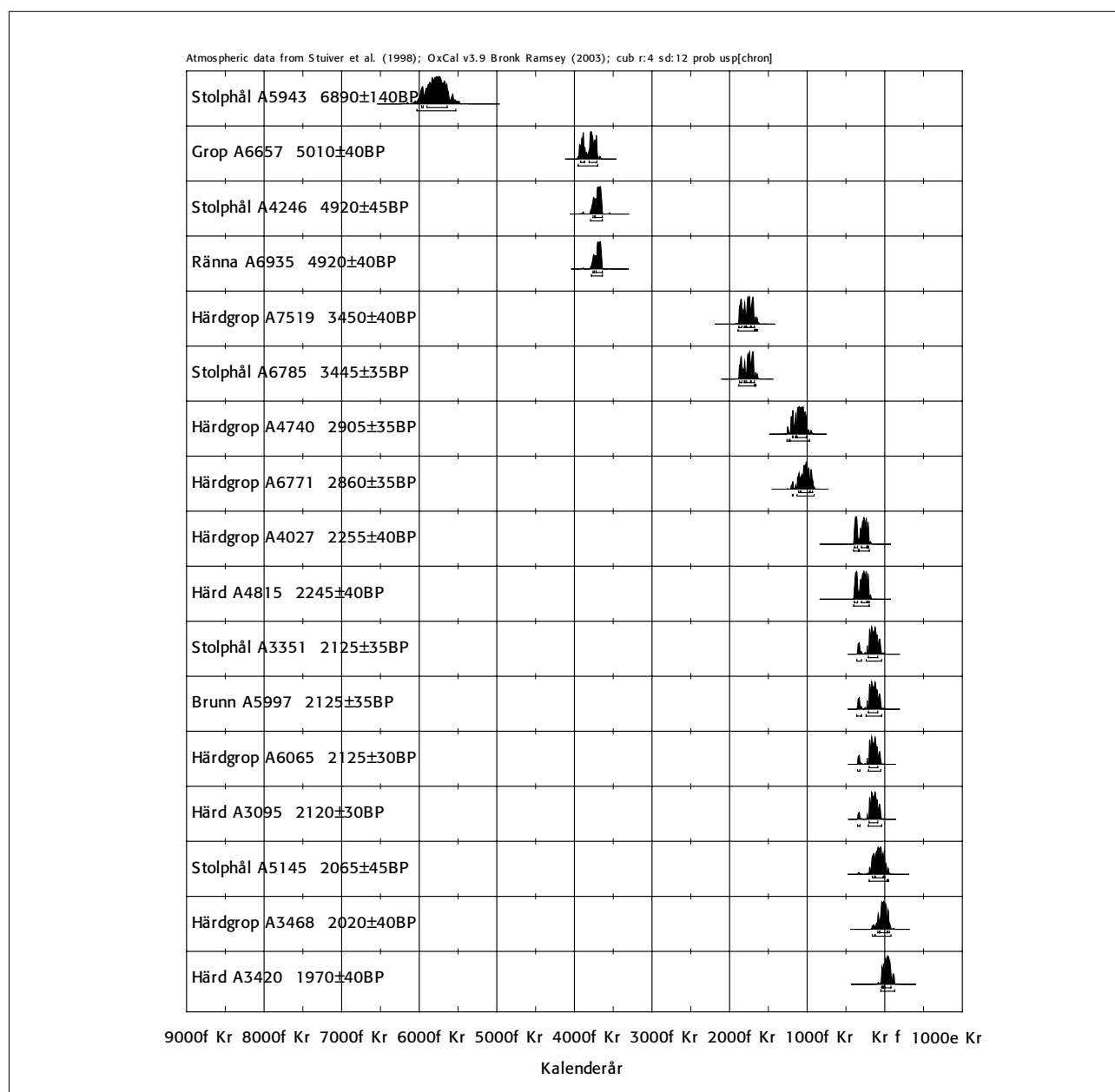

Fig 85. Uppställning över kalibrerade ¹⁴C-analysresultat från Russingstorp.

de brända benen, tolkades som medvetet spridda i åkern för att tillföra denna kalk. Denna odlingsyta bör även ses i relation till härdarna i områdets norra del, där åtminstone en härrör från övergången äldre/yngre bronsålder, samt till anläggningarna från bronsålder inom område B, vilka bl a utgörs av fyra härdar under lager A5030.

Övriga lämningar som kan härröras bronsåldersfasen i område B är bl a hydda 1 och de anläggningar i form av rännor och gropar som omgärdar hyddan. I detta område överlagras bronsålderslämningarna av en yngre (järnålderstida) odlingsfas. Hydda 1 och omgivande anläggningar skulle kunna tyda på en mer temporär uppehållsplats som skulle kunna knytas till exempelvis betesdrift under bronsålder.

Förromersk järnålder

Från äldre förromersk tid fanns härd A4815. I dess närhet, i norr, fanns ytterligare tre odaterade härdar med liknande utseende. Dessutom har en härdgrop allra längst i söder inom område B daterats till äldre förromersk tid.

Aktiviteterna från den yngre förromerska järnåldern var emellertid de som lämnat de tydligaste spåren i Russingstorp. Det är till denna period som de flesta anläggningarna kan föras. Främst i område B dominerade anläggningarna från yngre förromersk tid. De låg främst i eller under de fyra ovanpå varandra liggande odlingslagren inom område B, eller strax norr därom. Bland annat kan hydda 2 tidfästas till den yngsta delen av förromersk tid. I hyddans direkta närområde fanns flera stolphål, härdar, gropar och kokgropar, av vilka flera också daterats till yngre förromersk tid. Stolphålshyddan kan tolkas som en konstruktion som uppförts i samband med de aktiviteter de närliggande an-

läggningarna utgjorde rester av. Sannolikt rör det sig om ett aktivitetsområde för vardagssysslor eller hantverksområde där hyddan fungerat som vindskydd eller dylikt.

Odlingslagren A5003, A5030, A5050 och A5110 i område B uppvisar flera faser av odling mellan tiden före förromersk tid till tiden efter förromersk tid. Detta innebär att man har varierat mellan att dels bo/vistas på ytan och dels odla på den, vilket var tydligt eftersom många anläggningar var nedgrävda genom lagren.

På platsen förekom inga anläggningar som kan dateras till yngre järnålder. Denna bosättning ska man istället söka på de högre liggande partierna i Sund, i nära anslutning till vad som under medeltiden kom att bli Sunds bytomt (se Resultatredovisning Sund).

Det faktum att de bäst bevarade och de mest frekvent förekommande lämningarna på platsen förekommer i och under de forntida odlingslagren visar tydligt på graden av modern bortodling i området och på hur fornlämningen skulle ha kunnat se ut om den inte skadats. Vid Russingstorp karaktäriseras landskapet av utdikade flacka parter, vilka under forntiden utgjort sankmarker eller igenvuxna sjöar, i dessa har påträffats deponerade lösfynd, ofta i form av yxor. Kring de låglänta markpartierna, på höjdstråken, ligger de kända fasta fornlämningarna. Det geografiska läget i Russingstorp, där fast mark möter före detta våtmark, utgör trots skadegraden på lämningarna ett viktigt komplement till dagens kunskap eftersom arkeologin tidigare ofta inriktats på de redan kända lämningarna i området, dvs till enbart höjdlägena. Undersökningsresultaten väcker frågor kring olika utnyttjanden av landskapstyper i ett långtidsperspektiv.

Utvärdering av resultaten från de fem undersökningarna

Även om man träffat väl i många av bedömningarna vid förundersökningarna visade de särskilda arkeologiska undersökningarna på flera ”nyheter”. Undersökningarna gav mer komplexa bilder av områdena än vad som förväntades, dessutom förekom i flera fall fler bebyggelsefaser än vad man tidigare visste.

De kronologiska spännvidderna visade sig också vara större och vissa omtolkningar av lämningar fick göras, kanske främst vad gäller kulturlager till odlingsskikt. Det faktum att undersökningarna visade en större komplexitet i lämningarna som helhet medför variationer i hur det blir möjligt att diskutera platserna under olika perioder, t ex för att få en bild av bebyggelsernas konstruktioner, funktioner och orientering.

Avsaknaden av stora fyndmaterial försvårar emellertid förståelsen för bebyggelsens karaktär. Det blir därmed även svårt att diskutera spår av verksamheter, som till exempel hantverk och hur dessa förändrats över tid.

Den övergripande målsättningen för projektet har emellertid hela tiden varit att betrakta landskapsutvecklingen i området ur ett helhetsperspektiv, där arbetet kräver en betydligt vidare utblick än endast ner i de fem undersökningslokalernas schakt.

En stor skillnad mellan västra och östra delarna av Östergötland är att det i västra Östergötland sedan 1600-talet och framåt har skett en kraftig expansion av åkermarken. Detta innebär att de fornlämningar som är synliga idag endast utgör en bråkdel av de monument som ännu under 1600-talet sannolikt var synliga i terrängen.

Ett stort antal fornlämningar ligger på grund av den stora uppodlingsgraden väl dolda, men kanske också sönderplöjda under den nuvarande åkermarken. Detta kan även vara en av förklaringarna till att undersökningslokaler i Fågelstadsprojektet innehöll så få fynd, att fynden sedan länge plöjts upp för att hamna i matjorden. Möjligen skulle ett mer dynamiskt metodval varit att fokusera matjordsarkeologin till större del. Det kan åtminstone vara värt att pröva i framtida arkeologiska projekt i landskapsändan.

Undersökningsobjekten täckte in ett mycket stort kronologiskt tidsspänn, från åtminstone neolitisk tid fram till nyare tid. Utgår man från ¹⁴C-dateringarna framträder följande periodiska indelningar.

Mesolitikum

Mesolitikum i Östergötland har sedan länge setts som en tidsperiod då man intar en ställning som förmedlare av impulser och kontakter mellan Syd-, Väst- och Östsverige. I och med Slättbygdsprojektets delprojekt Motalaprojektet med temat *Möten under mesolitikum* har Motalas och hela Östergötlands tidigaste historia helt och hållet fått skrivas om, en vit fläck på kartan har istället blivit en plats i fokus för mesolitisk forskning. Vad gäller Fågelstadsprojektet var det endast i Sund som det förekom flera mesolitiska dateringar (i Russingstorp förekom en datering till mellanmesolitikum). I Sund låg dateringarna i sen tidigmesolitisk tid och anläggningarna var belägna i en sänka som sannolikt har utgjorts av en våtmark under förhistorisk tid. Det är emellertid svårt att uttala sig närmare om dessa anläggningar vilka saknade fynd och inte heller bildade någon synbar struktur.

Tidigneolitikum

Det har också länge hävdats att det är angeläget att lokalisera de äldsta neolitiska boplatserna i västra Östergötland bland annat eftersom lösfynden i landskapsdelen antyder att stora arealer utnyttjats under perioden, men frågan har varit huruvida detta antyder till ytan stora bosättningar eller ensamgårdar vilka rört sig inom ett avgränsat territorium (Larsson 1997). I Landstorp representerades den tidigneolitiska perioden av ett hus och både i Sund och Russingstorp påträffades boplatslämningar i form av både stolphål, rännor och hårdgropar. Undersökningsresultaten på samtliga av dessa platser ger intrycket av att de tidigneolitiska boplatserna varit små, och i Landstorp skulle hus 1 kunna representera en ensamgård. Placeringen av undersökningarnas tidigneolitiska boplatser är vid väl-dränerade sandjordar i anslutning till vattendrag eller kärrmark.

Senneolitisk tid/äldre bronsålder

Även frånvaron av senneolitiska och äldre bronsåldersboplatser har uppmärksammats på flera håll, och att fastställa platsen för dessa har setts som en viktig uppgift (speciellt med tanke på periodens speciella lösfynd och gravarna i form av hällkistor respektive högar). Fyra av lokalerna inom Fågelstadsprojektet hade anläggningar daterade till senneolitisk tid/äldre bronsålder, nämligen Landstorp, Hallings-

torp, Sund och Russingstorp. På samtliga av dessa platser visade ¹⁴C-dateringarna på ett tidigare brott i bruket av platsen mellan tidigneolitisk- och senneolitisk tid, vilket är väldigt intressant.

Det är förmodligen från senneolitikum/äldre bronsålder som vi har en för undersökningslokalerna sett ganska stor mängd fynd, bland annat av flinta, kvarts och bergart samt lite keramik. Dessutom har det förekommit ett stort antal lösfynd i form av skafthålsyxor, grönstensyxor, och flintdolkar från trakterna i närheten av de tre undersökningslokalerna och för Landstorps del även en neolitisk begravning med en grönstensyxa och en lerkruka med ben. Förutom spridda boplatzanläggningar från perioden förekommer även ett flertal hyddor och hus. Hyddornas funktioner har länge diskuterats. De kan ha utgjort mindre bostäder, ekonomibyggnader i förhållande till långhusen, mindre jaktstationer eller brukats till kult- eller specialaktiviteter. I Landstorp påträffades två hästskoformade hyddor, varav en med säkerhet kunde dateras till senneolitikum. I Sund daterades både en stolphålshydda och ett litet hus till denna fas. Slutligen skulle hus 4 i Hallingstorp möjligen också kunna tidfästas hit. Vi vet dessutom att det norr om undersökningsområdet i Hallingstorp ligger ett kulturlager från senneolitisk tid/tidig bronsålder. I Russingstorp förmodas odlingsaktiviteterna ha påbörjats under äldre bronsålder.

Mellersta bronsålder

Under den resterande delen av bronsåldern fram till yngre bronsålder kan ett tydligt kulturellt brott i bruket av platserna skönjas. Detta är speciellt tydligt i Landstorp och Hallingstorp där dateringarna endast ligger i antingen den äldsta eller i den yngsta bronsåldern. För Sunds och Russingstorps delar förekommer dateringar till den mellersta bronsåldern, men då skiljer sig detta tidssegment ut med brott i dateringskurvorna både före och efter.

Både i Sund och Russingstorp hörde varsin hästskoformad hydda och någon mer anläggning i närheten till perioden. Hyddorna har tolkats som temporära, kanske ingående i betessystem i respektive område.

Yngre bronsålder/äldre järnålder

Efter brotten i bruken av platserna sker en distinkt intensifiering av områdena under yngre bronsålder/äldre järnålder. Tidsperioden har lämnat tydliga spår på nästan alla platser, och det rör sig om stationära bebyggelsemönster. Mellan de periodiska indelningarna bronsålder och äldre järnålder förekommer inget brott, snarare bör dessa ses som ett och samma tidssegment. Detta blev särskilt tydligt i Hallingstorp, Sund och Landstorp.

I Hallingstorp etableras nu den stora, närmast bylika, boplatsten med minst fem olika hus, gårdstun och stora aktivitetsområden. Boplatsten tas i bruk med början under yngsta bronsålder för att sedan nyttjas under hela den för-

romerska och romerska järnåldern. I Sund dateras en stor hästskoformad hydda och ett brunnsområde med 13 brunnar till den äldsta delen av denna tidsperiod. Sund har också spridda dateringar i yngre romersk tid. Även i Landstorp sker en intensifiering av området för aktiviteter så som ugnbränning vilket flera utspridda nyckelhålsformade gropschaktugnar vittnar om. Även en mängd andra boplatzanläggningar gör bilden av bosättning och gårdsaktiviteter uppenbar i Landstorp. I slutet av förromersk tid sker emellertid ett brott i bruket av platsen.

För Russingstorps del förekom endast en datering till fasens äldre del, här var det istället den yngre förromerska järnåldern som lämnat de tydligaste spåren. De flesta anläggningarna på platsen kunde härröras dit, bland annat en stolphålshydda, ett aktivitetsområde och flera odlingslager. Vid tiden kring Kristi födelse, i övergången mot romersk järnålder upphör man att bruka platsen. Boplatsten i Fågelstads by börjar inte etableras förrän i slutet av den äldre järnåldern. Emellertid har ett odlingslager där daterats till yngre bronsålder/äldre järnålder.

Den generella bilden i Östergötland är att många av de äldre järnåldersboplatserna upphör under 400–500-talen e Kr och omlokaliseras till de platser där de senare historiska byarna uppträder (Larsson 2005 och där anförd litt; Lindeblad & Petersson 2007). Fågelstadsprojektets undersökningslokaler visar upp intressanta bilder; Landstorp överges som boplatsten redan under förromersk tid, Russingstorp överges helt vid den äldre järnålderns mitt, Hallingstorp överges vid den äldre järnålderns slut, Sund har ett brott i bebyggelsen under äldre järnålder och Fågelstads by, etableras i övergången äldre järnålder-yngre järnålder. En omlokalisering av bebyggelsen sker alltså även i västra Östergötlands slättbygd. Värt att pröva är frågan om bebyggelsens omläggning speglar en etablering av storgårdar. Omlokaliseringen kanske handlar om att självständiga jordbruk läggs ner där brukarna flyttas över till en dominerande bebyggelse – storgården (Lundqvist 2000).

Yngre järnålder/medeltid

Undersökningslokalernas bebyggelse ändrar som sagt karaktär vid övergången mot yngre järnålder. Vid Fågelstads by etableras nu boplatsten och aktiviteterna på platsen har en obruten kontinuitet, åtminstone fram till tidigmedeltid. Boplatsten kan därmed ses som en föregångare till det som senare under medeltiden bildade den reglerade byn Fågelstad. På samma vis kan i Sund ett vendel- och vikingatida hus ses som intressant i relation till den medeltida Sunds bytomt. Huset låg i ett annat topografiskt läge än de äldre lämningarna, högt upp i terrängen och mycket nära bytomten.

För Landstorps del förändras platsens funktion fullständigt efter en längre tids avbrott i nyttjandet av platsen. Inga sedvanliga gårdslämningar från yngre järnålder påträffades,

däremot har man under vendel- och vikingatid börjat gravlägga sina döda i området. I anslutning till gravarna fanns även rester efter en eller flera konstruktioner som kan ha haft med utövandet av kulten kring gravläggandet att göra.

Undersökningarna har alltså visat att i anslutning till den tidiga bebyggelsen med bytomter (Fågelstad och Sund) finns det också rester efter den förhistoriska bebyggelsen från yngre järnålder. En möjlighet är att bytomterna är en vidareutveckling av ett storgårdssystem där flera hushåll ingått. Vidare väcker boplatsslämningar från brons- och

äldre järnålder, samt gravlämningar i anslutning till bytomterna frågor om markutnyttjande och platskontinuitet i ett ännu längre tidsperspektiv.

Historisk tid

Några av undersökningsområdena innehöll lämningar från historisk tid. I Sund och Fågelstads by härrörde dessa från byarna och rörde sig om ugnar respektive en smedja. I Landstorp undersöktes delar av föregångaren, eller föregångarna till den nuvarande landsvägen.

Publicering och vidare utvärdering

Nedan följer en presentation av de olika kommande, pågående och avslutade publikationerna och arbetena inom Fågelstapjektet. Därefter följer en utvärdering huruvida dessa motsvarar de frågeställningar och syften som från början ställdes upp inom projektet, vilka frågor som direkt kan besvaras, vilka vi arbetar vidare med samt vilka som lämnas åt möjliga framtida arbeten.

Basrapport

Föreliggande dokument. Utgör en redovisning av undersökningsresultaten från respektive undersökningsområde, samt redovisar eventuella avsteg, förändringar och tillägg i förhållande till undersökningsplanen.

Vetenskapliga bearbetningar och analyser

UV:s skriftserie 1: En övergripande och syntetiserande vetenskaplig publikation med preliminär titel: *Det mångfacetterade landskapet – västra Östergötlands jordbruksbygd i ett långtidsperspektiv*. Volymen skall innehålla övergripande, flerdisciplinära, studier. Den inbegriper hela bansträckningen inklusive Fågelstapjektet med fördjupande analyser av områdena som berörs av fältarbetena. Kommer att vara indelad i fyra tematiska kapitel; ortnamnsforskning, kulturgeografi, förhistorisk arkeologi, medeltidsarkeologi. De arkeologiska resultaten utgör grunden för arbetet men projektorganisationen ger en unik möjlighet till ett rikt tvärvetenskapligt studium av landskapsrummet.

UV:s skriftserie 2: Vetenskaplig publikation med inriktning på järnålder och de två undertemana *Kontinuitet och brytningstider* samt *Centrala platser, centrala områden*. Utgångspunkt är de fem undersökningarna, men arbetet kräver en betydligt vidare utblick än så. Fokus läggs på samhällsförändringar över tid som i sig har en nära koppling till centralplatser och deras betydelser. Ett delmål är att identifiera tänkbara elitära miljöer, samt att ytterligare problematisera centralplatsbegreppet. Detta kan studeras utifrån både gravmaterial och de samhällsförändringar som kan spåras i bebyggelsen.

Vetenskapligt avhandlingsarbete: Har arbetsnamnet *Att ladda ett landskap – uppdragsarkeologi och kampen om det sedan länge förflutna som hinder eller resurs*. Det som ursprungligen var tänkt som en större artikel utökades under 2004 till ett licprojekt vid Tema kultur och samhälle,

Institutionen för samhällsutveckling och kultur, ISAK, vid Linköpings Universitet, med handledning av professor Peter Aronsson. Efter att projektet 2006 tilldelats medel från RAÄs FoU-anslag har projektet expanderat ytterligare och är idag tänkt att bli en doktorsavhandling. Avhandlingens syfte berör de konflikter och den samsyn som ges uttryck för i retorik respektive handling när det sedan länge förflutna möter samhällets utvecklingsbehov. Studiers källmaterial hämtas från Slättbygdsprojektet.

Digitaliseringsarbete/GIS: Målet var att samla in grundinformation (läge och art) om alla kulturhistoriska objekt som används i olika syften inom ramen för Slättbygdsprojektet, samt att göra en översyn över vilka kartor som finns över området. GIS-arbetet inriktades också på digitalisering av viss information från de historiska kartöverläggen.

Lösfyndregister: Registrering av lösfynden från sten- och bronsålder i området. Dessa vittnar om att slättbygden sannolikt utnyttjats intensivt redan under stenålder, även om det inte går att utläsa något om bebyggelsestruktur eller vilken sorts aktiviteter som förekommit. Fyndbilden i västra Östergötland har tidigare behandlats i några sammanhang. Trots mängden föremål, har det dock saknats en sammanställning och utvärdering av lösfynden. Undantag finns i form av riktade undersökningar vilka visat att ett översiktligt angreppssätt kan vara fruktbart, inte minst för att skapa modeller för tolkningen av lösfynd och boplatser.

Populärvetenskapliga arbeten

UV's externa hemsida: <http://www.arkeologiuiv.se/> har under projektets gång varit en av de viktigaste kanalerna mot allmänheten. Nyhetsbrev i form av populärvetenskapliga artiklar bildar tillsammans en digital populärvetenskaplig "skrift".

Vidare utvärdering

I avsnittet *Projektets övergripande syften, målsättningar och frågeställningar* (se ovan) presenterades fyra olika underteman som den övergripande målsättningen (att betrakta landskapsutvecklingen i området ur ett helhetsperspektiv) hade brutits ned i, samt tillhörande frågeställningar. I stort motsvarar Fågelstapjektets publikationer och arbeten dessa initialt uppställda frågeställningar, även om vidare arbeten skulle kunna behandla ännu fler frågor

med utgångspunkt från projektets resultat. Dessutom kan både digitaliseringsarbetet och lösfyndregistret fruktbart användas vid fortsatta studier och som underlag vid kommande undersökningar.

Vad gäller undertemat *Kontinuitet och brytningstider* besvaras vissa av frågeställningarna direkt i föreliggande dokument. Undersökningensresultaten har visat på vilka tidsperioder som förekommer på platserna och hur dessas betydelser förändras över tid samt på stratigrafiska och kronologiska förhållanden lämningar emellan. Det har också visat sig att den traditionella arkeologiska periodindelningen inte alltid överensstämmer med empirin, där andra tidssegment i vissa fall kan skönjas. I de båda vetenskapliga arbetena som skall publiceras inom UV:s skriftserie kommer vi att med större perspektiv och vidare utblickar fortsätta arbeta med frågorna knutna till detta undertema. Det gäller även den tvärvetenskapliga biten med kulturgeografen och ortnamnsforskningen.

Med utgångspunkt från Fågelstaprojektets miljöarkeologiska analyser (se bilaga 6) skulle man i högre grad kunna arbeta vidare med undertemat *Lokalisering och markutnyttjande i ett lokalt perspektiv* och frågorna kring hur det lokala förhistoriska landskapet såg ut och hur det har utvecklats vad beträffar våtmarker, topografiska lägen för fornlämningar, fördelningar mellan åker och äng med mera. Detta undertema är det som minst behandlas i bearbetningarna som ryms inom Fågelstaprojektet.

Även temat *Bebyggelse och boplatstruktur* har frågeställningar vilka besvaras direkt i föreliggande basrapport och fler kommer att besvaras i de vetenskapliga arbetena. Skriftserievolymerna kommer att beröra detta undertema

betraktat mer ur ett långtidsperspektiv och med jämförande studier i både lokala, regionala och interregionala sammanhang. I en av volymerna kommer även de övergripande, flerdisciplinära studierna knutna till temat att läggas, framför allt kulturgeografen och ortnamnsforskningen.

Framför allt en av skriftserievolymerna kommer att behandla frågorna i undertemat *Centrala platser och centrala områden*. Detta arbete kommer till stor del att bygga på studier av det omgivande landskapsrummet samt på jämförelsestudier av andra regioner i övriga delar av landskapet, där både ett helhets- och ett långtidsperspektiv blir nödvändigt. Arbetet kommer att inriktas på allt från enskilda objekt, fyndgrupper och hela fornlämningskomplex.

Avslut

Med undersökningensresultaten som utgångspunkt är det ännu en öppen fråga hur bebyggelsestrukturen i västra respektive östra Östergötland kan betraktas i ett jämförande perspektiv, liksom frågan om centralitet på olika nivåer mellan de hypotetiska äldre centralområdena. Det aktuella projektet har stor potential att belysa bägge frågor ur olika perspektiv. De kommande arbetena sätter bland annat fokus på analysen av kontinuitet och förändring mellan olika tidsskeden. Ett syfte är att diskutera bebyggelse- och landskapsförändring i termer av samhällsförändring. Av stort intresse är den förhistoriska bebyggelsens kronologiska och rumsliga koppling till gravfälten, samt till de historiska bytomternas lägen. I detta sammanhang är frågan om centralitet och primärenheter av betydelse, vilket tydliggör vikten av att integrera ortnamnsforskning och kulturgeografi.

Referenser

- Andersson, J., Aronsson, P., Petersson, B. 2005. *Uppdrags- arkeologins publika sida. Slättbygdsprojektet. Utvärdering*. Rapport UV Öst 2005:52. Linköping: RAÄ.
- Biwall, A. och Frölund, P. 1994. "Område G". *Arkeologi på väg – undersökningar för E18. Tibble bebyggelse och gravar i norra Trögden*. Riksantikvarieämbetet. Byrån för arkeologiska undersökningar. UV Uppsala Rapport 1994:52. Stockholm: RAÄ.
- Borna-Ahlqvist, H., Lindgren-Hertz, L., Ståhlbom, U. 1998. Pryssgården, *Från stenålder till medeltid. Arkeologisk slutundersökning RAÄ 166, 167. Östra Eneby socken, Norrköpings kommun, Östergötland*. Rapport UV-Linköping 1998:13. Linköping: RAÄ.
- Brink, S. (red Dahlbäck, G.)1990. Tåkernbygden. En bosättningsonomatisk studie. *I heliga Birgittas trakter*. Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet. Uppsala.
- Carlsson, T., Kaliff, A., Molin, A., Molin, F., Sundberg, K. 1997. *Hulje – Boplat, Skärusten och Gravarna. E4-syd RAÄ 89 i Högby socken samt RAÄ 234–236 och RAÄ 246 i Mjölby socken, Östergötland*. Rapport UV Linköping 1996:63. Linköping: RAÄ.
- Carlsson, T., Elfstrand, B., Gruber, G., Larsson L. Z., Molin, F. & Nielsen, A-L. 2000. *Ett arkeologiskt linjeprojekt i västra Östergötland. Motala–Mjölby. Arkeologisk undersökning. Motala stad, Västra Stenby, Fivelsta, Styra, Skänninge och Mjölby socknar, Östergötland*. Rapport UV Öst 2000:12. Linköping: RAÄ.
- Eklund, S. & Larsson, L. K. 2002. *Stenåldersgård och järnåldersbygd i Svartådalen – bosättningar och stensättningar från neolitikum och äldre järnålder. Tre arkeologiska undersökningar vid Riksväg 32 mellan Boxholm och Bleckenstad*. RAÄ, UV Öst, Rapport 2002:39. Linköping: RAÄ.
- Elfstrand, B. 2001. *Egeby. Förhistorisk odling i ett kame-landskap*. Rapport UV Öst 2001:15. Linköping: RAÄ.
- Ericsson, A. 2000. *Odlingslandskapets arkeologi*. Vetenskaplig verksamhetsplan för UV Öst. Arkeologiskt program 2000–2002. Rapport UV Öst 2000:21. Linköping: RAÄ.
- Forsberg, C. 1968. *Östergötlands vikingatida skattfynd. TOR XII. 1967–1968*. Uppsala.
- Hasselmo, M. 1983. *Skänninge*. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Rapport medeltidsstaden 40. Stockholm: RAÄ.
- Hasselmo, M. 1987. *Skänninge. 7000 år på 20 år. Arkeologiska undersökningar i Mellansverige*. Stockholm.
- Hedvall, R., Molin, F., Nilsson, P. och Sundberg, K. 2002. *Ett arkeologiskt linjeprojekt i västra Östergötland, del 2. Motala–Mjölby. Arkeologisk undersökning. Västra Stenby, Fivelsta, Skänninge och Mjölby socknar, Östergötland*. Rapport UV Öst 2002:8. Linköping: RAÄ.
- Helander, A. och Zetterlund, P. 1998. *Linnebergsgravfältet från romersk järnålder*. RAÄ rapport. UV Linköping 1998:52. Linköping: RAÄ.
- Helmfrid, S. 1962. *Östergötland "Västanstång"*. Studien über die ältere agrarlandschaft und ihre genese. Stockholm.
- Kaliff, A., Carlsson, T., Molin, F., Sundberg, K. 1997. *Mörby – Östergötlands äldsta boplat, Arkeologisk slutundersökning, RAÄ 168, Hogstads socken, Mjölby kommun, Östergötland*. Rapport UV Linköping 1997:38. Linköping: RAÄ.
- Karlenby, K. 1996. *Ullevi – en boplat under 4000 år. Arkeologiska undersökningar RAÄ 161, RAÄ 332, kvarteret Glasrutan 2. Linköpings kommun. Östergötland*. Riksantikvarieämbetet. Rapport UV-Uppsala. 1996:53. Uppsala: RAÄ.
- Larsson, M. 1987. *En ofärdig historia. Ett litet samhälles förflutna*. Vadstena.
- Larsson, M. 1996. *Högby. Mesolitiska och senneolitiska boplatser vid Högby i Östergötland. Bosättningsmönster och materiell kultur. Arkeologisk slutundersökning, Högby och Mjölby socknar, Mjölby kommun, Östergötland. Del 1. Rapport UV Linköping 1996:35. Linköping: RAÄ*.
- Larsson, M. 1997. *Från stenålder till bronsålder i västra Östergötland – en introduktion. Arkeologisk utredning, etapp 1, del 1. Riksväg 50, Jönköping–Örebro, delen Ödeshög–Motala*. Rapport UV Linköping 1997:3. Linköping: RAÄ.
- Larsson, L. och Lindeblad, K. 1994. *Ny optokabel, Vadstena–Motala*. Arkeologisk utredning och förundersökning. Rapport UV Linköping 1994:71. Linköping: RAÄ.

- Larsson, L., Nilsson, P. & Ulfhielm, A. 1997. *Riksväg 50. Jönköping–Örebro, delen Ödeshög–Motala, del 2*. Arkeologisk utredning, etapp 1. Rapport UV Linköping 1997:3. Linköping: RAÄ.
- Larsson, L. K. (red Kaliff, A. och Tagesson, G.) 2005. Begravas i föränderlighetens tid. Undersökta järnåldersgravar i Linköpingsbygden. *Liunga. Kaupinga. Kulturhistoria och arkeologi i Linköpingsbygden*. Skrifter 60. Stockholm: RAÄ.
- Lindahl, A., Olausson, D., Carlie, A. 2002. *Keramik i Sydsvrige. En handbok för arkeologer*. Keramiska Forskningslaboratoriet: Monographs on Ceramics 1. University of Lund, Institute of Archaeology: Report Series no. 81. Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar, UV Syd Rapport 2002:6. Lund: RAÄ.
- Lindeblad, K. & Nielsen, A-L. 1997. Centralplatser i västra Östergötland 200–1200 e Kr. Ett första försök till rumslig analys. *Riksväg 50*. Arkeologisk utredning, etapp 1. Rapport UV Linköping 1997:3. Linköping: RAÄ.
- Lundqvist, L. 2000. *Järnålderns centra – exempel från Halland och Västergötland*. Gotarc Serie C. Skrifter No. 35. Göteborg.
- Nielsen, A-L. 1997. *Ny överföringsledning för renvatten mellan Motala och Fågelsta vattenverk*. Arkeologisk förundersökning. *Västra Stenby socken, Motala kommun, Östergötland*. Rapport UV Linköping 1997:54. Linköping: RAÄ.
- Nilsson, P. 1996. *Arkeologisk utredning, etapp 1. Nytt dubbelspår Godegård–Mjölby. Delsträckan Motala C–Fågelstad*. Arkeologisk undersökning. Rapport UV Linköping 1996:40. Linköping: RAÄ.
- Nordenskjöld, C. F. 1875. *Östergötlands minnesmärken*. Östergötlands Fornminnesförenings Tidskrift 1875. Stockholm.
- Petersson, M. 2001. *Tre åkerundersökningar i Östergötland. Arkeologiska undersökningar av fossil åkermark, gravar och boplatsslämnningar från äldre järnålder*. UV Öst Rapport 2001:33. Linköping: RAÄ.
- Petersson, M. m fl. 2002. *Abbetorp – ett landskapsutsnitt under 6000 år. Arkeologisk undersökning av en boplat, ett gravfält, en offerplats, stensträngar och fossil åkermark*. Arkeologisk undersökning. *Rinna och Väderstads socknar, Boxholms och Mjölby kommun, Östergötland*. Rapport UV Öst 2002:43. Linköping: RAÄ.
- Ridderstad, A. 1917. *Östergötlands beskrivning. Med dess städer samt landsbygdens socknar och alla egendomar II:1*. Stockholm.
- Skjöldebrand, M. 1997. *Högby 87. En begravningsplats genom årtusenden*. RAÄ Rapport UV Linköping 1997:6. Linköping: RAÄ.
- Strid, J. P. 1993. *Kulturlandskapets språkliga dimension: ortnamnen*. Stockholm: RAÄ.
- Tham, W. 1854–55. *Beskrifning över Linköpings län*. Nytryck 1994. Linköping.
- Ulfhielm, A. 1997. *Arkeologisk utredning, etapp 2. Nytt dubbelspår Norrsten–Slomarps*. Rapport UV Linköping 1997:2. Linköping: RAÄ.
- Åström, E. 1962. *Folketro och folkliv i Östergötland. Upp-teckningar av Elis Åström*. Acta Academiae Gustavi Adolphi XXXIX. Linköping.
- Östmark, K. 1979. *Fornlämning 17. Gravvar från äldre järnålder samt röjningsröse*. Arkeologisk undersökning 1972. *Fågelsta, Västra Stenby sn. Östergötland*. Riksantikvarieämbetet. Rapport, Uppdragsverksamheten. 1979:29. Stockholm: RAÄ.

Otryckta källor

- Cnattingius, B. 1925. Rapport ATA, dnr 37, 7 januari 1925.
- 1954. Rapport ATA, dnr 4241, 1 september 1954.
- Larsson, C. 1955. Rapport ATA, dnr 5127, 30 september 1955.
- Lindeblad, L. och Petersson, M. 1997. *Landskap och bebyggelse i ett långtidsperspektiv*. Arbetshandling, RAÄ. Linköping.
- Luthander, C. 1884. Rapport ATA, dnr 12, 20 mars 1884.
- Oldeberg, A.E. 1955. Rapport ATA, dnr 3270, 10 juni 1955.

Muntliga uppgifter

- Ericsson, A. RAÄ UV Öst
- Lindeblad, K. RAÄ UV Öst
- Menander, H. RAÄ UV Öst
- Stilborg, O. Keramiska forskningslaboratoriet.

Administrativa uppgifter

Län: Östergötland.

Landskap: Östergötland.

Kommun: Motala kommun.

Socken: Västra Stenby och Fivelstad socknar.

Plats: Landstorp, Fågelstads by, Hallingstorp, Sund, Russingstorp.

Fornlämning: Invid RAÄ 21 och RAÄ 27, RAÄ 225, RAÄ 14–19 Västra Stenby socken. RAÄ 32 och RAÄ 26 Fivelstad socken.

Läge: 08560, 8F 6c Hagebyhöga och 08561, 8F 6b Styra.

Koordinatsystem: RT 90 2,5 gon V.

Riksantikvarieämbetet dnr: 423-1717-2003.

Länsstyrelsen dnr: 220-3775-00.

Länsstyrelsen beslutsdatum: 2003-05-20.

Projektnummer: 1510176.

Intrasisprojekt: O20039, O200310, O200434, O200435, O200436.

Rapportnummer: 2008:29.

Ansvarig arkeolog:

Göran Gruber, RAÄ UV Öst.

Lisa K Larsson, RAÄ UV Öst.

Personal:

Britt Ajneborn, RAÄ UV Öst.

Bertha Amaya Flores, RAÄ UV Öst.

Malin Axelsson, RAÄ UV Öst.

Linus Hagberg, RAÄ UV Öst.

Christina Helander, RAÄ UV Öst.

Veronica Palm, RAÄ UV Öst.

Övrig personal:

Maria Benson, RAÄ UV Öst.

Bengt Elfstrand, RAÄ UV öst

Eva Hjärthner-Holdar, RAÄ UV Uppsala.

Annika Konsmar, RAÄ UV Öst.

Lars Lundqvist, RAÄ UV Öst.

Per Nilsson, RAÄ UV Öst.

Magnus Rolöf, RAÄ UV Öst.

Berit Sigvallius, RAÄ UV Mitt.

Kerstin Svensson, RAÄ UV Öst.

Ulf Strucke, RAÄ UV Mitt.

Underskonsulter:

Peter Aronsson, Tema Q, Linköpings Universitet.

Johan Berg, Kulturgeografiska Institutionen, Stockholms Universitet.

Sven Karlsson, Institutionen för Naturgeografi och Kvartergeologi, Stockholms Universitet.

Magnus Lanshed, Lanshed Gräventreprenad.

Marie Ohlsén, Östergötlands Länsmuseum.

Mats Regnell, Arkeologiskt Naturvetenskapligt Laboratorium, Göteborg.

Jan Paul Strid, Institutionen för Språk och Kultur, Linköpings Universitet.

Ångströmlaboratoriet, Uppsala.

Beställare: Länsstyrelsen i Östergötland.

Kostnadsansvarig: Banverket, Östra Banregionen.

Undersökningstid: 030601–030930, 030915–031111, 040503–040729, 040726–040831, 040815–041029, 050418–050610.

Undersökt yta: Sammanlagt ca 23 300 m².

Arkivhandlingar: Dokumentationsmaterialet förvaras på RAÄ UV Öst i väntan på att skickas till Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), RAÄ, Stockholm.

Fynd: Förvaras på RAÄ, UV Öst i väntan på fyndfördelning.